

TRABZON'DA DİNİ HAYAT

(Trabzon İl Merkezi Örneği)

146 019

ÖMER YILDIRIM

746019

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Felsefe ve
Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Durmuş TATLILIOĞLU

SİVAS

Ocak - 2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Doç. Dr. Ahmet GÖKBEL

Üye:

Yrd. Doç. Dr. Durmuş TATLILIOĞLU (Danışman)

Üye:

Yrd. Doç. Dr. M. Doğan KARACÖŞKUN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen Öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

15 / 01 / 2004

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. H. Bayram KAÇMAZOĞLU

ÖZET

“Trabzon’da Dini Hayat” adlı bu çalışmada, Trabzon’da yaşayan insanların sosyo-kültürel, ekonomik ve dini yapısı incelenmiştir.

Bu çalışma “giriş” ve iki “bölüm”den oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi yöntem ve teknikleri gibi araştırmayla ilgili metodolojik bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, araştırmayla ilgili kavramlar, Trabzon’un sosyo-kültürel durumu ve tarihi gelişimi incelenmiştir.

Araştırmamızın en kapsamlı bölümünü oluşturan ikinci bölümde araştırmanın uygulama kısmı yer almaktadır. Bu bölümde, Trabzon’daki dini hayatın inanç, dini pratik, ibadet, bilgi ve toplumsal boyutları ile ilgili elde edilen veriler bulunmaktadır. Ayrıca elde edilen veriler, araştırmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda sosyolojik olarak değerlendirilmiştir.

Son olarak çalışmamızın genel bir değerlendirmesi yapılarak, bazı dikkat çekici hususları belirtilmiştir.

SUMMARY

The socio-cultural, economic, and religious structure of the people who live in Trabzon was studied.

The research has two main parts including an introduction chapter. In the introduction, some information about the methods of the study was given.

The main concepts of the study were introduced in the first part, The socio-cultural condition and the historical development of Trabzon was investigated.

The analysis and the discussion section of the study was given in the second part. In this regard, the belief, religious practice, prayers, the level of knowledge and social dimensions of the people living in Trabzon were discussed in the light of the results. The results were particularly discussed from a sociological perspective in accordance with the aim and extension of the study.

Finally, some specific and significant points were emphasized in the conclusion chapter.

ÖNSÖZ

Din ve toplum arasında var olan ilişki asırlardır devam etmektedir. Dine verilen önem her toplumda farklı bir boyutta gerçekleşmiştir. Din ile toplum arasındaki ilişki, toplumdan topluma değişiklik arz etmektedir.

Toplumlarda dine verilen değer sosyo-kültürel ve ekonomik şartlara bağlı olarak değişmektedir. Din, toplumda özellikle uzmanlaşma ve profesyonelleşmenin olmadığı zamanlarda merkezi bir yere sahip iken, modern olarak tanımlanan zamanlara doğru bu merkeziliğini kaybetmeye başlamıştır. Kentleşme, sanayileşme ve modernleşme, dinin toplumdaki konumunun değişmesine etki eden faktörlerdendir.

Sanayileşme, şehirleşme ve modernleşme dünyada olduğu gibi ülkemizde de, birçok alanda değişiklik meydana getirmiştir. Türk toplumunun geleneksel yapısı bu değişimlerden etkilenerek modern yapıya doğru yönelmiştir. Buna bağlı olarak din de aynı yönde bir değişim geçirmiştir. Bu durum, din ile toplum arasındaki karşılıklı etki-tepki ilişkisinin bir sonucudur. Din, toplumu etkilediği gibi toplumda yaşanan değişimler de dini etkilemektedir. Bu nedenle dinin, Türk toplumu içindeki yer ve rolünü bilimsel yöntemlerle ortaya koymak ve bunları bilim dünyasına kazandırmak, ülkemizin içinde bulunduğu gerçekleri daha iyi anlamak bakımından faydalı olacaktır.

Bu çalışmada, din-toplum ilişkisi bağlamında daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamış ve hakkında derinlemesine bir inceleme yapılmamış olan Trabzon ilinin sosyo-kültürel ve dini yapısı ele alınmıştır. Bu bakımdan çalışmamızın konusunu “Trabzon’da Dini Hayat” oluşturmaktadır.

Araştırmamız ‘giriş’ ve iki ‘bölüm’den oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemi ortaya konmuş, yöntemle ilgili bilgiler verilmiş, veri toplama ve değerlendirme teknikleri açıklanmıştır. Birinci bölümde, çalışmamızda kullanılan kavramlar ile Trabzon’un sosyo-kültürel yapısı ile ilgili kavramlar açıklanmıştır. Yine bu bölümde Trabzon hakkında genel bilgiler verilmiş

ve Trabzon'un tarihi gelişimi incelenmiştir. İkinci bölümde Trabzon'daki dini hayata ilişkin bulgular incelenmeye çalışılmıştır. Birinci kısımda cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki ve sosyo-ekonomik durumlar ve statüler birer alt başlık halinde incelenmiştir. Yine bu bölümde Trabzon'daki dini hayatın inanç boyutu, dini pratikler ve ibadet boyutu, bilgi boyutu ve toplumsal boyutu ile ilgili bulgular ele alınmıştır. Son olarak da elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu çalışma süresince araştırma alanımız olan Trabzon halkının göstermiş olduğu yakın ilgiye teşekkür ederim. Yine bu çalışma sırasında tez konusunun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar olan her aşamada bana destek olan, öneri ve eleştirileri ile yol gösteren, çalışmalarının yoğunluğuna rağmen ilgisini esirgmeden tüm imkanlarını seferber eden değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Durmuş TATLILIOĞLU'na teşekkür ederim.

Ömer YILDIRIM

SİVAS - 2004

İÇİNDEKİLER

ÖNZÖZ	I
İçindekiler	III
Kısaltmalar	VII
Tablolar Listesi	VIII

GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	4
1- Araştırmanın Konusu	4
2- Araştırmanın Amacı	4
3- Araştırmanın Önemi	4
4- Araştırmanın Varsayımları	5
5- Araştırmanın Sınırları ve Uygulama	6
6- Araştırmanın Evreni ve Örnekleme	7
7- Yöntem ve Teknikler	8
8- Karşılaşılan Problemler	10

1. BÖLÜM

A- ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI	12
1- Din.....	12
2- Toplum	13
3- Sosyalleşme	14
4- Sosyal Değişme ve Sosyal Bütünleşme	14
5- Kültür	15
6- Sosyal Yapı	16
7- Sosyal Bütünleşme	17
8- Modernleşme	17

B- TRABZON'UN SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU	18
1- Kültür, Adet, Örf, Gelenek, Görenek ve Töre	18
2- Aile Hayatı	19
a- Doğum	21
b- Sünnet	22
c- Evlenme	23
d- Ölüm	27
3- Ramazan Ayı, Bayramlar ve Hac ile İlgili Adetler	29
C- TRABZON'UN TARİHİ GELİŞİMİ	30
1- Trabzon Hakkında Genel Bilgiler	30
2- Trabzon İsminin Kaynağı	32
3- Trabzon'un Kuruluşu, İlk Hakimleri ve Kavimler Devri	33
4- Pontos Krallığı Dönemi	37
5- Roma Dönemi	39
6- Bizans Dönemi	40
7- Türklerin Anadolu'da İlerleyişi ve Trabzon	42
8- Trabzon Rum İmparatorluğu (Trabzon Komnenos Devleti)	44
9- Trabzon'un Fethi ve Osmanlı Dönemi	46
10- Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali ve Kurtuluşu	48

2. BÖLÜM

TRABZON'DA DİNİ HAYATA İLİŞKİN BULGULAR

A- SOSYAL HAYATA İLİŞKİN BULGULAR	50
1- Cinsiyet ve Yaş Dağılımı	50
2- Ailevî ve Medenî Durum	51
3- Yerleşme Çevresi ve Toplumsal Çevre	53
4- Eğitim Durumu	55
5- Meslekî ve Sosyo-Ekonomik Durum	56
6- Kitle İletişim Araçları	59
7- Boş Zamanları Değerlendirme Durumu	61

B- İNANÇ BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR	62
1- Allah İnancı	62
2- Hz. Muhammed (SAV)'in Peygamberliğine İnanç	65
3- Kur'an'ı Kerim'e İnanç	67
4- Meleklerle İnanç	70
5- Ahiret'e İnanç	72
6- Kadere İnanç	74
7- Halk İnançları	78
 C- DİNİ PRATİKLER VE İBADET BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR	94
1- Namaz Kılma Durumu	94
2- Oruç	101
3- Fitre ve Zekât Verme Durumu	103
4- Kurban Kesme Durumu	106
5- Hacca Gitme Durumu	108
6- Nafile İbadetlere Katılma Durumu	110
7- Dua İle İlgi Tutumlar	111
8- Dînî Bayramlar ve Ramazan Ayı	113
9- Dînî Metinleri Okuma Durumu	115
10-Hayır İşlerine Katılma Durumu	116
 D- DİNİ HAYATIN BİLGİ BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR	117
1- Dînî Bilgi Düzeyi	117
2- Dînî Bilginin Kaynakları	118
3- Evlerde Bulunan Dînî Kitaplar	119
4- Dînî Bilgi ve Kitle İletişim Araçlarının Durumu	119
5- Dayanışma Çevresi	121
6- Vaazlara Katılım Ve Din Görevlilerine Bakış	122
 E- DİNİN TOPLUMSAL BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR	125
1- Din ve Aile İlişkilerindeki Durum	125
2- Din ve Çevre İlişkilerindeki Durum	131
3- Din Ve Ahlâk İlişkilerindeki Durum	133

4- Din ve Eğitim İlişkilerindeki Durum	136
5- Din ve Siyaset İlişkilerindeki Durum	139
6- Din ve Ekonomik Ahlâk İlişkilerindeki Durum	141
7- Din ve Kalkınma İlişkilerindeki Durum	144
8- Dîni Hayatın Tipolojik Farklılaşması ve Dindarlık Tutumları ...	145
9- Dini Hayatta Bireyselleşme ve Cemaatleşme (Gruplaşma)	149
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	154
KAYNAKLAR	162
KAYNAK ŞAHISLAR	166
EK 1: Anket Formu	168

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
APK	: Araştırma Planlama Koordinasyon
Bak.	: Bakanlığı
C.	: Cilt
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
C.Ü.İ.F.D.	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
C.Ü.S.B.E.	: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
Fak.	: Fakültesi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Mah.	: Mahalle
s.	: Sayfa
S.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBKY	: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları
TCKBY	: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları
v.b.	: ve benzerleri
v.s.	: ve saire
Yay.	: Yayınları
yy	: Yüzyıl

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1:	Trabzon ve Türkiye'nin Yıllara Göre Nüfusu ve Yıllık Artış Oranı	31
Tablo 2:	Cinsiyet Dağılımı	50
Tablo 3:	Yaş Dağılımı	51
Tablo 4:	Medenî Durum Dağılımı	52
Tablo 5:	Beraber Oturulan Aile Bireyleri Dağılımı	53
Tablo 6:	Doğum Yeri Dağılımı	53
Tablo 7:	Trabzon'da Oturma Süresi Dağılımı	54
Tablo 8:	Dernek Üyeliği Dağılımı	55
Tablo 9:	Eğitim Durumu Dağılımı	55
Tablo 10:	Meslek Dağılımı	57
Tablo 11:	Eğitim Durumuna Göre Meslek Dağılımı	58
Tablo 12:	Sosyo-Ekonomik Durum Dağılımı	58
Tablo 13:	Okunan Gazete Dağılımı	59
Tablo 14:	Gazete Okuma Sıklığı Dağılımı	60
Tablo 15:	Boş Zamanları Değerlendirme Durumu	61
Tablo 16:	Allah İnancı	62
Tablo 17:	Cinsiyete Göre Allah İnancı	63
Tablo 18:	Yaşa Göre Allah İnancı	63
Tablo 19:	Eğitim Durumuna Göre Allah İnancı	64
Tablo 20:	Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Allah İnancı	65
Tablo 21:	Hız. Muhammed'in Peygamberliğine İnanç	65
Tablo 22:	Cinsiyete Göre Peygambere İnanç	66
Tablo 23:	Yaşa Göre Peygamber İnancı	66
Tablo 24:	Eğitim Durumuna Göre Peygamber İnancı	67
Tablo 25:	Kur'an'ı Kerim'e İnanç	68
Tablo 26:	Cinsiyete Göre Kur'an'a İnanç	68
Tablo 27:	Yaşa Göre Kur'an'a İnanç	69
Tablo 28:	Eğitim Durumuna Göre Kur'an'a İnanç	69
Tablo 29:	Meleklerle İnanç	70
Tablo 30:	Cinsiyete Göre Meleklerle İnanç	70

Tablo 31: Yaşı Göre Meleklerle İnanç	71
Tablo 32: Eğitim Durumuna Göre Meleklerle İnanç	71
Tablo 33: Âhiret İnanıcı	72
Tablo 34: Cinsiyete Göre Âhiret İnanıcı	72
Tablo 35: Yaşı Göre Âhiret İnanıcı	73
Tablo 36: Eğitim Durumuna Göre Âhiret İnanıcı	74
Tablo 37: Kadere İnanç	74
Tablo 38: Cinsiyete Göre Kader İnanıcı	75
Tablo 39: Yaşı Göre Kader İnanıcı	75
Tablo 40: Eğitim Durumuna Göre Kader İnanıcı	76
Tablo 41: Halk İnançlarına İnanma Durumu	83
Tablo 42: Cinsiyete Göre Halk İnançları	84
Tablo 43: Yaşı Göre Halk İnançları	84
Tablo 44: Eğitim Düzeyine Göre Halk İnançları	85
Tablo 45: Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Halk İnançları....	86
Tablo 46: Oturulan Yere Göre Halk İnançları	87
Tablo 47: Halk İnançlarına Başvurma Dağılımı	88
Tablo 48: Cinsiyete Göre Halk İnançlarına Müracaat Etme Durumu	89
Tablo 49: Yaşı Göre Halk İnançlarına Başvurma Durumu	90
Tablo 50: Eğitim Durumuna Göre Halk İnançlarına Başvurma Durumu	91
Tablo 51: Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Halk İnançlarına Başvurma Durumu....	92
Tablo 52: Oturulan Yere Göre Halk İnançlarına Başvurma Durumu	93
Tablo 53: Namaz Kılma Durumu	94
Tablo 54: Cinsiyete Göre Namaz Kılma Durumu	95
Tablo 55: Yaşı Göre Namaz Kılma Durumu	96
Tablo 56: Eğitim Durumuna Göre Namaz Kılma	96
Tablo 57: Mesleğe Göre Namaz Kılma Durumu	97
Tablo 58: Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Namaz Kılma Oranı	98
Tablo 59: Cemaatle Namaz Kılma Durumu	98
Tablo 60: Yaşı Göre Cemaatle Namaz Kılma Durumu	99
Tablo 61: Cuma Ve Bayram Namazlarına Gitme Durumu	100
Tablo 62: Eğitim Durumuna Göre Cuma Ve Bayram Namazı	100

Tablo 63: Oruç Tutma Durumu	101
Tablo 64: Yaşa Göre Oruç Tutma	102
Tablo 65: Eğitim Düzeyine Göre Oruç Tutma	103
Tablo 66: Zekât Verme Durumu	104
Tablo 67: Sosyo-ekonomik Duruma Göre Zekât Verme Durumu	104
Tablo 68: Fitre Verme Durumu	105
Tablo 69: Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Fitre Verme Durumu	106
Tablo 70: Kurban Kesme Durumu	106
Tablo 71: Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Kurban Kesme	107
Tablo 72: Hacca Gitme Durumu	108
Tablo 73: Yaşa Göre Hacca Gitme Durumu	108
Tablo 74: Sosyo – Ekonomik Düzeye Göre Hacca Gitme Durumu	109
Tablo 75: Nafile İbadetlere Katılma Durumu	110
Tablo 76: Cinsiyete Göre Nafile İbadet Etme Durumu	110
Tablo 77: Cinsiye Göre Dua Etme Durumu	111
Tablo 78: Eğitim Durumuna Göre Dua Etme	112
Tablo 79: Yemekten Sonra Dua Etme	113
Tablo 80: Cinsiyete Göre Dua Etme Durumu	113
Tablo 81: Dini Bayramları Değerlendirme Tutumu	114
Tablo 82: Ramazan Ayını Değerlendirme Tutumu	114
Tablo 83: Dînî Metinleri Okuma Durumu	115
Tablo 84: Hayır İşlerine Katılma Durumu	116
Tablo 85: Kur'an'ı Arapça Yazısından Okuyabilme Durumu	117
Tablo 86: İbadetleri Yapabilecek Bilgiye Sahip Olma Durumu	118
Tablo 87: Dînî Bilginin Kaynakları	118
Tablo 88: Evlerde Bulunan Dînî Kitaplar	119
Tablo 89: Televizyon ve Radyodaki Dînî Yayınları İzleme Durumu	120
Tablo 90: Dini Yayınları Yeterli Görme Durumu	120
Tablo 91: Dînî Konularda Hazırlanmış Video, Kaset, Cd İzleme Dağılımı	121
Tablo 92: Danışma Çevresi Dağılımı	121
Tablo 93: Vaaz veya Dînî Sohbetlere Katılım	122
Tablo 94: Cinsiyete Göre Vaaz veya Dînî Sohbetlere Katılım	123

Tablo 95: Vaiz ve Din Görevlilerine Değerlendirme Durumu	123
Tablo 96: Eğitim Seviyesine Göre Din Görevlilerine Bakış	124
Tablo 97: Eş seçiminde Aranan Özellik Durumu	125
Tablo 98: Cinsiyete Göre Eş Seçimi	126
Tablo 99: Dînî Nikâh Yaptırma Durumu	126
Tablo 100: Cinsiyete Göre Dînî Nikâh Durumu	127
Tablo 101: Başka Dine İnanan Biriyle Evlenmekte Sakınca Görme Durumu	127
Tablo 102: Kız-Erkek İlişkilerine Bakış	128
Tablo 103: Cinsiyete Göre Kız-Erkek İlişkileri	128
Tablo 104: Kıyafete Karışma Durumu	129
Tablo 105: Misafir ve Beraber Oturma Tutumu	129
Tablo 106: Doğum Kontrolüne Taraftar Olma Durumu	130
Tablo 107: Doğum Kontrolüne Taraftar Olmama Sebebi	130
Tablo 108: Aile ve Çevrede Konuşulan Konu	131
Tablo 109: Dînî Konuları Tartışma Durumu	132
Tablo 110: Dînî Bilginin Yeterli Oluşuna Göre Dînî Konuları Tartışma	132
Tablo 111: Aile Üyeleri İle Dînî Konuları Konuşma Durumu	133
Tablo 112: Trabzon'da Yaşayan İnsanların Ahlâkî Duruma İlişkin Görüşleri	134
Tablo 113: Doğum Yeri Göre Trabzon'daki İnsanların Ahlâkî Duruma İlişkin Görüşleri	135
Tablo 114: İçki ve Kumara Bakış Durumu	135
Tablo 115: Çocukların Dînî Eğitimi Ne Düzeyde Alması İle İlgili Durum	136
Tablo 116: Dini Eğitimin Nereden Öğrenileceğine İlişkin Bulgular	136
Tablo 117: İlköğretimde Verilen Dînî Eğitimin Yeterlilik Durumu	137
Tablo 118: Kültür ve Eğitim Dînî İnançlar Üzerindeki Etkisi	137
Tablo 119: Eğitim Durumuna Göre Kültür ve Eğitime Bakış	138
Tablo 120: Siyasetçilerin İslâmiyet'e Göre Hareket Etmesini Bekleme Durumu .	139
Tablo 121: Oy Verilen Partinin Dine Önem Vermesini Bekleme Durumu	140
Tablo 122: Türkiye'de Önemli İşleri Yapanların Kim Olduğu Durumu	140
Tablo 123: Hangi Kazanç Yollarının Meşru Olduğu Değerlendirmesine İlişkin Bulgular	141
Tablo 124: Zengin Olmayı İsteme Durumu	142

Tablo 125: İşyerinde İbadetleri Rahatlıkla Yapabilme ve Üretim İlişkisi	142
Tablo 126: Meslek Durumuna Göre Üretim İlişkisi	143
Tablo 127: Alış-Veriş Yaparken Kimlerin Tercih Edileceği ile İlgili Durum	143
Tablo 128: Yüksek Miktardaki Parayı Değerlendirme Durumu	144
Tablo 129: İslâm Dini ile Gelişme ve Kalkınma İlişkisi	145
Tablo 130: Müslüman Bir İnsanın Tanımlanmasına İlişkin Bulgular	146
Tablo 131: Dindarlık Bakımından Kişinin Kendine Bakışı	146
Tablo 132: Kişinin Kendi Ailesini Dindarlık Bakımından Değerlendirmesi	147
Tablo 133: Trabzon'da Yaşayan İnsanların Dindarlık Durumu	147
Tablo 134: Doğum yerine Göre Trabzon'daki İnsanların Dindarlık Durumu	148
Tablo 135: Dindarlık Bakımından Başkalarının Sizi Değerlendirme Durumu	148
Tablo 136: Dini Yaşantıda Etkili Olanların Değerlendirilmesi Durumu	149
Tablo 137: Dini Gereklere Uygun Yaşamının Nasıl Olacağına İlişkin Bulgular ...	150
Tablo 138: Herhangi Bir Dini Grubun Faaliyetlerine Katılma Durumu	150
Tablo 139: Cinsiyete Göre Dini Gruplara Katılma Durumu	151
Tablo 140: Dini Grupların Faaliyetine Katılma Sebebi İle İlgili Bulgular	151
Tablo 141: Dini Grubun Faaliyetine Katılmada Devamlılık Durumu	152
Tablo 142: Bu Faaliyetlere Katılmada Kimin Etkili Olduğu İle İlgili Bulgular	152
Tablo 143: Bu Faaliyetlere Kaç Yıldır Devam Edildiği İle İlgili Bulgular	153

GİRİŞ

Din, bütün toplumlarda varlığını sürdüren temel bir olgudur. Tarihin ilk devirlerinden günümüze kadar hemen her insan ve toplum din ile ilişki içindedir. Bu bağlamda insan ve toplumları dinden bağımsız olarak düşünmek imkansızdır.

Din ile toplum arasında karşılıklı bir etki-tepki münasebetinin bulunması din ile toplum arasında sıkı bir bağın olmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla dini inanç, tutum ve davranışlar içinde yaşanan toplumun şartlarına göre değişiklik arz etmektedir. Bu nedenle din, toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi içinde yaşanan zamana, mekana ve ortama göre değişiklik göstermektedir.

Din, içinde bulunduğu toplumu, zamana, mekana ve ortama göre etkilemektedir. Bu bakımdan din, dinamik bir yapıya sahip olmakta ve toplumların sosyo-kültürel yaşantılarında değişiklik oluşturabilmektedir.

Buna göre din, bir yönüyle sosyal değişmeye engel olurken, diğer yönden sosyal değişimin temel faktörü olarak kendini göstermektedir. Bu duruma sosyolojik olarak baktığımızda dini değişmeyi sosyal değişimin bir sonucu olarak görebileceğimiz gibi, sosyal değişmeyi de dini değişimin bir sonucu olarak görebiliriz.

Din-toplum ilişkisi arasında meydana gelen bir başka etkileşim de din ve sosyal bütünleşme olayıdır. Din, bir taraftan sosyal bütünleşmeye katkıda bulunarak sosyal birleşme ve bütünleşmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Diğer taraftan din, olumsuz etkileri sonucunda, sosyal parçalanma ve bölünmeye de sebep olabilmektedir. Ama dinin sosyal bütünleştirici ve birleştirici rolü, sosyal parçalayıcı ve bölücü rolünden daha etkilidir. Çünkü din herhangi bir toplumda yerleşip yayıldığı andan itibaren o toplumu inanç, değer, tutum ve davranışlar etrafında toplayarak sosyal bütünleşmeyi sağlamaktadır.

Bu bakımdan din-toplum arasındaki etkileşimin tezahürlerinin Trabzon ilinde nasıl gerçekleştiğini araştırmak istedik. Çünkü Trabzon Karadeniz bölgesinin genel özelliklerini taşıyan bir yapıya sahiptir. Karadeniz bölgesinde kıyıya paralel uzanan

ve denize oldukça yakın bir şekilde yükselen dağlık coğrafi yapıdan dolayı, ekilebilir tarım alanları, zamanla artan nüfusa yetmemektedir. Bu nedenle bölge halkı büyük kentlere göç etmek zorunda kalmıştır. Bölge yoğun göç vermesine rağmen nüfus Türkiye ortalamasının çok üzerinde yer almaktadır. Bunun nedeni yerleşim merkezlerinin kıyı şeridinde toplanmasıdır.

Karadeniz bölgesinde endüstriyel tarım ürünleri ve küçük sanayi tesisleri dışında bölge insanına yetebilecek gelir kaynaklarından yeterince yararlanılamamaktadır. Bu nedenle bölge insanı büyük kentlere göç etmiş, fakat bölge ile kent arasındaki irtibat devam etmiştir. Buna bağlı olarak yörede toplumsal değişme hareketliliği görülmektedir. Toplumsal değişim ülkemizin genelinde olduğu gibi Trabzon ilini de etkilemiştir.

Trabzon ilinin sosyal değişimine etki eden yerel unsurların başında fındık tarımı ve onun bölgeye sağladığı ekonomik gelir bulunmaktadır. Fındık tarımı bölgede sosyo-ekonomik alanda pek çok yeniliklere neden olmuştur. Bunları; göçün azalması, hayat standardının yükselmesi, istihdam alanının genişlemesi, gelirin artması, yapılaşmanın gelişmesi, kültür ve eğitim düzeyinin artması şeklinde sıralamak mümkündür. Buna bağlı olarak da bölgede sanayileşme, kentleşme ve modernleşme başlamıştır.

Bölgenin sosyo-kültürel yapısında eğitim ve kültürün de etkileri görülmektedir. Başta 40.000'e yakın öğrencisi ile Karadeniz Teknik Üniversitesi olmak üzere, Fen Lisesi ve birçok Anadolu Lisesi, bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısında değişiklikler meydana getirmiştir.

Trabzon ve çevresinin sosyo-kültürel, ekonomik ve dini değişimine etki eden diğer bir unsur da 1988 yılında Sarp sınır kapısının açılmasıdır. Kapının açılmasından sonra Doğu Karadeniz'de olduğu gibi Trabzon ilinde de ticaret ve turizm yönünden hareketlilikler yaşanmıştır.

Sarp sınır kapısının açılması, ekonomik yönden bölgeye büyük katkı sağlarken, Trabzon başta olmak üzere bölgenin sosyo-kültürel ve dini yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Sınır kapısının açılışı ile özellikle 'nataşa'

olarak nitelenen Rus kadınları, bölgeye gelerek ahlaki ve sosyal yapıda değişiklikler meydana getirmiştir. Sosyal baskı ilk zamanlarda insanlar üzerinde oldukça etkili iken, zamanla toplumsal değişimin etkisi altında kaybolmuştur.

Bütün bu etkiler doğrultusunda Trabzon ili ve çevresi, elde edilen ekonomik imkanlara bağlı olarak modernleşmenin getirdiği yeniliklere kayıtsız kalmamıştır. Buna karşılık ülke genelinde olduğu gibi Trabzon'da da geleneksel yaşantı yerini modern yaşantıya bırakmıştır. Bu sosyal değişiklikler Trabzon halkının sosyo-kültürel yapısında etkili olduğu gibi dini yapısında da etkili olmuştur.

Bu bakımdan Trabzon'un dini yaşantısını araştırmak dinin topluma ve toplumun da dine etkilerini görmek açısından önemlidir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1- Araştırmanın Konusu

Araştırmada ele alınan temel konu, “Trabzon’da Dinî Hayat”tır. Bu çalışma Karadeniz bölgesinde önemli bir çekim merkezi olan Trabzon kentinde yaşayan değişik halk tabakalarındaki dinî yaşayışın, toplumsal ve kültürel yapısının incelenmesidir.

Özellikle ülkemizde sanayileşme ve kentleşmenin dinî hayat üzerinde büyük etkileri vardır. Genel olarak din ile toplumsal bünye arasındaki ilişkilerde meydana gelen değişim dini grupların oluşumunda da etkin rol oynamaktadır. Trabzon kentinde yaşayan insanların dinî zihniyet, tutum ve davranış tarzları da bu değişimin etkisi altındadır.

Buna bağlı olarak araştırmamızın konusu Trabzon’da yaşayan insanların sosyo-kültürel ve dini hayatının incelenmesidir.

2- Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Trabzon’da yaşayan insanların dini inanç, tutum ve davranışlarını din-toplum ilişkisi içerisinde incelemektir. Bunun yanında Trabzon halkının dini yaşayış sorununu sistematik ve Din Sosyolojisi araştırmalarına paralel olarak incelemektir.

Aynı zamanda toplum içerisinde dini yaşayışın farklı yönlerini, dini gruplaşmaları ve cemaatleşmeleri morfolojik ve tipolojik olarak incelemektir.

Bütün bunların yanında bu çalışma ile hem Türkiye’deki dinî yaşayış gerçeğini Trabzon il merkezi örneğinde uygulamalı olarak daha derinlemesine anlamak, hem de Din Sosyolojisi çalışmalarına katkıda bulunmaktır.

3- Araştırmanın Önemi

Din, toplumları ayakta tutan ve toplumun bütünleşmesini sağlayan en önemli kurumlardan birisidir. Başlangıçtan günümüze hemen her insan ve toplum din fenomeni ile karşı karşıya kalmıştır. İnsan ve toplumları dinden bağımsız olarak ele

almanın pek sağlıklı olmayacağını görmekteyiz. Öyleyse dinin toplum içerisindeki yerinin iyi tespit edilmesi bir zorunluluk olmuştur.

Bu çerçevede Trabzon ili sosyo-kültürel, ekonomik ve dinî yapısı ile literatüre önemli katkılar sağlayacak orijinallikler içermektedir.

Bu nedenle Trabzon kentinde yaşanan dinî hayatı ortaya çıkarmak, gelişen ve değişen toplumumuzda dinden ne anlaşıldığını tespit etmek oldukça önemlidir. Aynı zamanda toplumun davranışlarının yanlış ya da doğru, tam ya da eksik, bilinçli ya da bilinçsiz, ne şekilde ve nasıl bir dinî hayat yaşandığını tespit etmek gerekmektedir. Bu sayede Türkiye'deki dinî yaşayış gerçeğini daha iyi anlamak mümkündür.

4- Araştırmanın Varsayımları

Din, insanlıkla doğmuş, onunla gelişmiş ve insanoğlunun kendisinden vazgeçemediği sosyal bir olgudur. Dolayısıyla toplumsal yaşayışın en eski ve en tipik bir görünümü olan din ile toplum arasında etki-tepki ilişkisi bulunmaktadır. Ancak bu etki-tepki ilişkisinden amaç, hiç bir vakit birinin ötekini tek taraflı belirlemesi değildir. Çünkü din ile toplum arasında karşılıklı etkiler söz konusudur.

Bugün Trabzon, bir liman kenti ve üniversite şehridir. Bunlar, Trabzon'da çeşitli sanâyi ve ticaret kurumlarının açılmasına zemin hazırlamış ve Trabzon'un sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını değiştirmiştir. Ayrıca Trabzon'un sınıra yakın olması ve Doğu Karadeniz'in merkezi gibi görülmesi giderek büyük çapta insan kitlelerini kendisine çekmiştir. Bu nedenle Trabzon farklı kültürlerin birleştiği bir mekan olmuştur.

Buna göre, bu araştırmanın temel varsayımları şunlardır:

1- Trabzon kentinde, yıllar boyu toplumsal yapı, ilişkiler, gelenek ve göreneklerin oluşturduğu dini yaşayıştaki farklılık ve çeşitlenmenin olduğu varsayılmaktadır.

2- Din-toplum arasında karşılıklı bir etki-tepki olduğuna göre, toplumsal yapı ve sosyo-kültürel etkinin din kurumunu etkilediği gibi, din kurumu da sosyo-kültürel

sistemin aile, iktisat, ahlak ve siyaset gibi çeşitli kurumlarını etkilediği varsayılmaktadır.

3- Ülkemizde sanayileşme, kentleşme ve modernleşme gibi toplumsal değişimler kentlerdeki ferdiyetçi, kırsal kesimdeki cemaat yapısının etkisiyle önce kent merkezlerine daha sonra da kırsal kesimlere doğru değişmekte olduğu varsayılmaktadır.

4- Toplumsal statü, sosyo-ekonomik düzey, yaş, eğitim gibi değişkenlerin, dini yaşayışta farklılaşmalara neden olduğu varsayılmaktadır.

5- Toplumumuzdaki hızlı sanayileşme ve modernleşmenin getirdiği sosyal değişim ve şekillenmelerde din hâlâ önemini koruyan bir faktör olarak varsayılmaktadır.

6- Ülkemizin içinde bulunduğu sanayileşme ve kentleşme sürecinin, geleneksel dinî hayatı da etkilediği ve bir takım değişiklikler meydana getirdiği varsayılmaktadır.

7- Araştırma alanımızda, modern toplum özelliklerini yansıtan, teknolojik gelişmelerin varlığı ve kitle iletişim araçlarının yoğun olarak kullanılmasının, insanların dinî yaşayışında etkili olduğu düşünülmekte, bu etkinin orta ve üst düzey ekonomik seviyedeki insanların dînin gereklerini yerine getirme oranlarını artırdığı varsayılmaktadır.

5- Araştırmanın Sınırları ve Uygulama

Araştırmanın yapılacağı alanın sınırlandırılması ve konunun bu sınırlar çerçevesinde derinliğine inilerek işlenmesi ve incelenmesi, metodolojik açıdan da bir gereklilik arz etmektedir.

1- Araştırmanın konusunda da ifade edildiği gibi temel olarak “Trabzon’da Dini Hayat” üzerine yapılan bu araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde kendine özgü toplumsal ve kültürel yapısıyla özellik arz eden Trabzon il merkezi ile sınırlıdır.

2- Araştırmada elde edilen sonuçlar, tespit ettiğimiz 650 kişinin verdiği bilgilerle sınırlıdır.

3- Araştırma, ankete katılan deneklerin verdiği cevaplarla sınırlıdır.

4- Bu araştırma 2002-2003 yıllarında yapılmış olup, zamanla tutum ve davranışların değişebileceği düşünüldüğünden araştırma, yapıldığı zaman ile sınırlıdır.

Bu nedenle varılan sonuçları çok geniş bir kitleye veya ülkenin bütününe genellemek amacı güdülmemiştir.

Araştırmanın uygulama kısmında ise belirli varsayımlar kurularak, bu varsayımlar test edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ankette yer alan soruların cevaplarının en iyi biçimde alınabilmesi için katılımlı olarak ve mülakat tekniğini uygulayarak görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmış ve sorular görüşülenlerin kolayca anlayabilecekleri bir biçimde açıklanarak deneklere yöneltilmiştir. Görüşülen kişilerin soruları cevaplandırırken tereddütlü davranması durumunda gerekli açıklamalarla en doğru ve sağlıklı bilgilerin alınabilmesi için çaba gösterilmiştir.

6- Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Trabzon il merkezi oluşturmaktadır. Trabzon'daki bütün insanlar üzerinde bir saha araştırması yapmak çok zor ve imkânsızdır. Ayrıca Trabzon belediyesi tarafından, Trabzon Büyükşehir Belediyesi kurulması ile ilgili çalışmalar 1992 de başlamış olup, 1996 yılında T.B.M.M.'ye sunulmuştur. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Projesi kapsamındaki bu yeni yapılanma ile çevre belediyeleri de Trabzon'a bağlanmış olup¹ Trabzon şehir merkezi 1990 da 143.941 iken 2000 nüfus sayımında 214.949'a ulaşarak yaklaşık % 50'lik bir büyüme sağlamıştır.² Dolayısıyla Trabzon'da araştırma yapmak daha da güç bir hal almıştır. Buna göre Trabzon il merkezinin tümü üzerinde çalışma yapmanın zaman, enerji ve

¹ Trabzon Belediyesi Büyükşehir Raporu, APK Müdürlüğünden alınmıştır.

² DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

maliyet açısından çok kolay olmayacağı düşüncesiyle, deneklerin tespitinde tesadüfî örnekleme tekniğini uyguladık. Bu itibarla üst sosyo-ekonomik düzeyi temsilen 2 nolu Beşirli, 3 nolu Erdoğan, Gazipaşa, İnönü; Orta sosyo-ekonomik düzeyi temsilen Bahçecik, Fatih, Kalkınma, Ortahisar, Üniversite, Yalı ve Yenicuma; alt sosyo-ekonomik düzeyi temsilen de Esentepe, Kaymaklı, Pazarkapı ve Zafer mahalleleri olmak üzere Trabzon'un 39 mahallesinden 15'ini örneklem alanı olarak tespit ettik. Bu tespiti, belediye, muhtarlıklar, sağlık ocakları ve halka sorarak belirledik. Örneklem alınan mahallelerde 20 yaş ve üzerindeki yaş, cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik düzey, meslek ve toplumsal statüden olmak üzere 650 kişi üzerinde anket yaptık. 20 yaş ile sınırlamamızın sebebi, kişinin din konusundaki tutumlarının bu yaşta olumlu ya da olumsuz netleşmeye başlamasından kaynaklanmaktadır.³

Buna göre örneklem alınan mahallelerin nüfus ve örneklem sayısı ile toplam örneklem içerisindeki yüzdesi şöyledir:

Mahalleler	Nüfus	Sayı	%
1 Bahçecik M.	8665	54	8,3
2 Beşirli (2 Nolu)	10232	64	9,8
3 Erdoğan (3 Nolu)	10437	65	10
4 Esentepe	4897	30	4,6
5 Fatih	11593	72	11,1
6 Gazipaşa	5221	32	4,9
7 İnönü	14194	88	13,5
8 Kalkınma	6827	42	6,5
9 Kaymaklı	5795	36	5,5
10 Ortahisar	3359	21	3,2
11 Pazarkapı	2774	17	2,6
12 Üniversite	6376	40	6,2
13 Yalı	4045	25	3,8
14 Yeni Cuma	8313	52	8
15 Zafer	1876	12	1,8
TOPLAM	104604	650	100

7- Yöntem ve Teknikler

Bir araştırma için gerekli bilgileri toplamak ve toplanan bilgileri kullanılır hale getirmek için birçok tekniklerden yararlanılabilir. Araştırmanın bir saha araştırması ve uygulamalı oluşu, kullanılan tekniklerin farklı olmasına neden olmuştur.

³ M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993, s. 69

Genellikle alan araştırmalarına başlamadan önce konu ile ilgili daha önceden yapılmış olan çalışmaların kayıtlarından ve bilgi kaynaklarından yararlanılır.

Bunlar; kitaplar, dergiler, istatistiki bilgiler, raporlar, belgeler, yıllıklar, ansiklopediler, sözlükler ve hazırlanmış bilimsel araştırmaları kapsamaktadır.

Anket, alan araştırmalarında kullanılan bilgi toplama tekniklerinin en önde gelenlerinden biri olduğu için biz de araştırmamızda ağırlıklı olarak anket tekniğini kullandık.

Konuyla ilgili yapılmış araştırmalar tarandıktan sonra bize bu konuda bilgi vereceğini düşündüğümüz kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda varsayımlarımızın sınamasına yönelik olarak ilk önce 95 soruluk bir anket formu oluşturuldu. Bu anketin güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla Trabzon il merkezinin farklı çevrelerinden 30 kişiye uygulandı. Bu ön deneme anketinin değerlendirilmesi ile kapalı ya da yanlış anlaşılmaya müsait soruları açık ve anlaşılır bir şekle dönüştürüldü. Gereksiz görülen ve varsayımların sınanmasına katkı sağlamayacak soruları anket formundan çıkartılarak, soru sayısı 84'e indirildi. Bu formdan 650 adet çoğaltılarak bizzat araştırmacı tarafından Kasım 2002 ile şubat 2003 tarihleri arasında "basit tesâdüfi örnekleme" tekniğine göre anket uygulanmıştır.

Anket formlarının uygulanması esnasında denekler tamamen özgür bırakılmış, isteyenlere formlar gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra bırakılıp, daha sonra alınmış, arzu edenler ve okuma-yazma bilmeyenlere de anket form bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Deneklerin anket sorularını doğru ve samimi bir şekilde cevaplamalarını sağlamak için, anket formuna isim yazılmaması gerektiği özellikle vurgulanmış, böylece, anketin güvenilir ve objektif olması için çaba gösterilmiştir. Anketten elde edilen veriler bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir. Ayrıca alan araştırmalarında kullanılan diğer tekniklerden, doğrudan gözlem ile birebir görüşmeler de, sonuçları yorumlamamıza katkı sağlamıştır.

Gördüklerimiz ve dinlediklerimiz mümkünse konuşma anında, değilse ilk fırsatta yazılmıştır. Ayrıca imkânlar ölçüsünde cenaze, düğün, bayram vb. gibi merasimlere iştirak edilmeye gayret edilmiştir.

Bunlarla birlikte camii, kahvehane, işyerleri, muhtarlıklar ve parklar vs. bilgi edinmek için sık sık başvurulanan birer kaynak olmuştur.

Çalışmalarımız sırasında elde ettiğimiz bilgiler her mahalle için ayrı ayrı dosyalanarak, bir plân içerisinde ortak ve farklı yönleri dikkate alınmak suretiyle bir bütünlük içinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

8- Karşılaşılan Problemler

Ülkemizde alan araştırmalarının yeni oluşu ve insanların bu tür araştırmalara alışık olmaması, bir takım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu problemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Deneklere, “Trabzon’da Dinî Hayat” ile ilgili bilimsel bir araştırma yapmak istediğimizi söyleyince, insanların ilk sordukları soru “Neden Trabzon?” şeklinde olmuştur. Bu çalışmada art niyet ve kasıt arayanlar da olmuş ve bize “Kimin için çalışıyorsunuz?”, “Amacınız nedir?” veya “Hangi siyasi parti için çalışıyorsunuz?” gibi sorular yöneltmişlerdir.

2- Araştırmamızda insanların dinî inanç, tutum ve davranışlarını inceleme konusu olmasına, bazı insanlar “Bırakın insanlar dinini rahatça yaşasın.” şeklinde tepki göstermişlerdir.

3- Anket uygulamamız esnasında kadın ve erkeklerden bazıları bizim konuyu anlatmamıza bile fırsat vermeden ağızımızdan “din” kavramını duyar duymaz bizi reddederek ankete katılmayacaklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu çok az karşılaştığımız bir durumdur. Bunun yanında ankete katılmak istemediğini söyleyenlere, gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra kabul edenler de çoğunluktadır. Bunun sebebini ise (sonradan kabul etmelerinin) denekler; ülkemizde bu tür araştırmaların az olması ve dolayısıyla pek alışık olmadıkları bir durum olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bir kısmı da bu tür araştırmaların gereksiz olduğunu ve sonuç olarak “hiçbir şeyi değiştirmeyeceğine inandıkları için” ankete katılmak istemediklerini söylemişlerdir.

4- Araştırmamız sırasında karşılaştığımız sorunlardan birisi de, araştırmamızın Türkiye'deki siyasi tartışmaların çok yoğun olduğu bir döneme rastlaması ve Trabzon'un içinde bulunduğu Doğu Karadeniz insanının siyasetle çok yakından ilgilenmesidir. Ancak biz, bu siyasî tartışmaların çalışmalarımıza yansımaması için çok yoğun gayret gösterdik.

5- Bölgenin yabancısı olmamız nedeniyle bazı insanların örf, âdet ve inançlarını anlatmaktan çekindikleri görülmüştür. Özellikle kadınlarda doğum ile ilgili inanışları anlatmalarında bu zorluk ön plâna çıkmıştır.

6- Bazı âdet ve hayatın çeşitli safhaları (cenaze, hac, bayram, düğün vs) ile ilgili inanç ve uygulamaları görmek için uzun süreli gözlem yapmak gerekmiştir.

Araştırmamız sırasında karşılaştığımız bütün olumsuzluklara rağmen insanların çalışmamıza büyük ilgi gösterdiklerini, yardımcı olmaya çalıştıklarını ve memnun olduklarını dile getirenler olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca bölge insanının göstermiş olduğu dostâne tutum ve davranışlar ile samîmî ve sıcak kanlılıkları çalışmamızı sonuçlandırmada bize büyük mesâfe kat ettirmiştir.

Araştırmamız boyunca hiç bir kişisel duygu, düşünce, inanç ve değerleri, araştırma konusu olan dinî hayat ile birbirine karıştırmamaya, objektif olup realiteyi ortaya koymaya gayret ettik. "Trabzon'da Dinî Hayat" konulu çalışmamızı sürdürürken bilimsel hareket etmekten başka gaye gütmedik.

1. BÖLÜM

A- ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

Araştırmanın kuramsal çerçevesinde yer alan kavramların başlıcaları şunlardır:

1- Din

Din, bir kutsala inanan ve manevi bir birlik meydana getiren insan topluluğunun belirli inanış, davranış ve ibadet şekillerine denir.⁴

Din kelimesi etimolojik ve semantik açıdan Arapça'daki “de-ye-ne” veya “dâne” kökünden geldiği ve farklı manaları (usul, huy, ceza, yol, itaat, millet) ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Yunanca'daki din, “korku ile karışık sevgi ve saygı” olarak ifade edilmektedir.

İslâm kelâmcıları dîni, “Allah tarafından vahiy yoluyla ve peygamberleri aracılığıyla va'z edilen ve salikleri tarafından dünya ve âhirette saadet ve kurtuluşa götüren, îtikat ve amellerden oluşan bir müessese” olarak tarif etmektedirler

Din sosyologlarına göre ise din, “kutsalın tecrübesi veya yaşanmasıdır” şeklinde kısa ve öz olmak üzere objektif bir tarif yapmaktadırlar.⁵

Kant'a göre din, “insanın bütün vazifelerinde ilahi emrin bilinmesi ve tanınmasıdır.”

A. Comte dini, “ferdi şahsiyetleri ve tabiatları düzenleyen bir güç” olarak tarif etmektedir. Durkheim ise dini, “kaynağı ve objesi kollektif yaşam, diğer bir deyişle toplumun kendisidir.” şeklinde tanımlamaktadır.⁶

Schopen Hauer'e göre ise “din, fertleri yüksek duygu ve alışkanlıklara sahip kılarak hem milli vicdanı vücuda getiren amil, hem de cemiyetin yükselmesi ve gelişmesi için lüzumludur.”⁷

Din insanlık tarihi kadar eski, yâni insanlık tarihi ile beraber başlamış bir olgudur. En ilkel kavimden en modern topluma kadar bütün tarih boyunca din, varlığını sürdürmüştür.⁸

⁴ Durmuş Tatlılıoğlu, *Din Görevlilerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Sosyolojik Bir Yaklaşım*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, C.Ü.S.B.E, Sivas, 1989, s. 13.

⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 192-203.

⁶ Sezgin Kızılcıkel ve Yaşar Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Günay ofset, Konya, 1992, s. 114-116.

⁷ Neda Armaner, *Din Bilgisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s. 2.

⁸ Ünver Günay, *Erzurum Ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.29.

Din düşüncesinin insanla birlikte doğduğunu ve hiçbir devirde dinden habersiz bir toplum bulunmadığını söyleyen ünlü toplumbilimci Sabatier din konusundaki görüşünü şöyle açıklamaktadır: “Din gayet kuvvetli bir ağaç gibi insanlığın geçirdiği inkılapların hepsinde varlığını korumuştur. ... İnsanlığın hayatı dinle başladı, dinle bitecektir.”⁹

Dinin birey ve sosyal hayat üzerindeki tesiri şundandır; Din insan ruhunun en karanlık noktalarına girerek, bir hayat neşesi ve mukavemet gücü verir.¹⁰ Bu bağlamda din, insana gönül rahatlığı sağlar ve güven verir.

2- Toplum

Toplum, belli bir coğrafi mekânda yaşayan ve ortak bir kültürü paylaşan, pek çok sayıdaki insanın oluşturduğu birlikteliktir.¹¹

İnsanlar toplu halde yaşarlar. Aristo insanın bu özelliğini “Anthropos Zoon Politikan” (sosyal varlık) tabiri ile ortaya koymuştur. İbni Haldun da “insan toplumu zarûrîdir” diyerek insanın birbirleri ile birlikte yaşama zorunluluğunda olduğunu ifade eder.¹²

İnsanlar belirli bir amaç için bir arada bulunarak toplumu oluşturmakta ve dolayısıyla amaçsız olan kalabalıktan ayrılmaktadır.

Toplum fertlerden oluşur. Fertler değişiklik gösterdikçe, bu değişim topluma da yansır. Bu nedenle toplum hareketsiz değil dinamiktir. Ancak “Toplumun asıl özelliği, hareketlilik ve değişme kadar istikrar ve düzeni sağlamaktır.”¹³

Toplum, elbette değişen şartlar karşısında değişecektir. Gayesi ayakta kalmak olan toplum, düzen ve istikrarı sağlamak için de özelliğini kaybetmeden zaman ve şartlara göre ayak uydurabilmelidir. Bu da toplumun ayakta kalması için, değişime karşı bir değişimdir.

⁹ Ali Arslan Aydın, *İslam'da İman ve Esasları*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1975, s. 20.

¹⁰ Tatlıhoğlu, a.g.t., s. 28.

¹¹ Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, Ankara, 1993, s. 19.

¹² Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 13.

¹³ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji (Toplum Bilim)*, Der Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1991, s. 28.

3- Sosyalleşme

Sosyalleşme, Fransızca'dan Türkçe'ye geçerek isim olmuş ve "toplu yaşayışa alışma, sosyal hale gelme" gibi anlamlara gelmektedir.

Toplum içerisinde dünyaya gözlerini açan insanda, zamanla yaşadığı toplumun tutum ve davranışlarını öğrenmeye başlayarak ilk sosyalleşme emâreleri başlar. Bu bağlamda "sosyalleşme, ferдин başka fertlerle sosyal münasebetlere girişebilmesi demektir"¹⁴

Sosyalleşme, bireyin üyesi olduğu toplum değerlerini, tutum, davranış ve düşünce biçimlerini öğrenerek toplumsal bir kişilik kazanması, toplumun beklentileri doğrultusunda davranışlarını değiştirmesi, toplumdan etkilenmesi ve topluma uyması sürecidir. Yani ferдин topluma uyum sağlamasıdır.

"Sosyalleşme, belirli bir toplumun davranış kalıplarını kişiliğine mal ederek o topluma ait bir birey durumuna gelişi olayıdır." Böylece birey toplumun bir ferdi durumuna gelmekte ve toplum içinde etkin bir konuma yükselmektedir.¹⁵

Sosyalleşmenin en belirgin özelliği ferдин kendisi dışındaki diğer fertleri ve sosyal gruplarla dayanışma ve işbirliği içine girebilmesi ve bunlarla tam bir uyum içerisinde olabilmesidir.¹⁶

Sosyalleşme üç safhada ele alınır: Ailede sosyalleşme, okulda sosyalleşme, yetişkinlik döneminde sosyalleşme.

Sosyalleşmenin iki temel işlevi vardır: Kültürün bir kuşaktan diğerine aktarılması ve kişiliğin gelişimi.¹⁷

4- Sosyal Değişme ve Sosyal Bütünleşme

"Sosyal değişme, toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen toplumsal kurumların değişime uğramasıdır."¹⁸

Sosyal değişme, toplumun yapısında izlenen değişmedir. Sosyal değişme bir süreç içinde meydana gelmektedir.

¹⁴ İzzet Er, *Sosyal Gelişme ve İslâm*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 4.

¹⁵ Tezcan, a.g.e., s. 42.

¹⁶ Erkal, a.g.e., s. 70.

¹⁷ Kızılcılık ve Erjem, a.g.e., s. 383.

¹⁸ Tezcan a.g.e., s. 165.

Değişme, bazı toplumlarda hızlı bazı toplumlarda yavaş olmak suretiyle toplumdan topluma değişir.¹⁹

Sosyal değişme, toplumun bir gerçeğidir. Hiç bir şey, hiç bir sosyal mesele, sosyal olay, aynı durumda kalmamaktadır.²⁰ Sosyal değişmenin birçok nedeni vardır. Bunları; icatlar, keşifler, teknoloji, fikirler, inançlar, endüstriyel gelişmeler, nüfus artışı, kültürel etkileşimler, savaşlar, doğal afetler, tarihsel olaylar... şeklinde sıralayabiliriz.

Sosyal değişme sürecinde toplumlar birçok sosyal problemi birlikte yaşarlar. Bunun nedeni eski alışkanlıkların kolayca terk edilememesidir. Bunun yanında yeniklerin de hemen kabul görmemesidir.²¹

Din bir yönüyle sosyal değişmeyi önleyici bir faktör iken, diğer yönüyle sosyal değişmeyi harekete geçiren bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.²²

Sosyal değişme, sosyal gelişme ile karıştırılabilmektedir. Sosyal değişimde hem olumlu hem olumsuz (iyi ve kötü) farklılaşmalar olurken, Sosyal gelişme ise daha çok olumlu (iyi) bir farklılaşmadır.²³

Sosyal gelişme, bir toplumun birden fazla yönde ilerlemesidir. Toplumun bütününde meydana gelen ilerlemedir. Yani ekonomik büyüme, orta sınıflaşma, sosyal bütünleşme... gibi unsurlarda görülen ilerlemeler sosyal gelişmeyi meydana getirir.²⁴

5- Kültür

Kültür, bir toplumun maddi ve manevi değerlerini, inançlarını, bilgi, görgü ve davranış şekillerini içine alan bütün hayat tarzları, adetleri örfleri, gelenek ve görenekleri ile ahlak, hukuk, sanat gibi yetenekleri ve alışkanlıklarını kapsayan karmaşık fakat ahenkli bir bütündür.

Maddi kültür; Toplumun hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan tüm araç ve gereçler, teknolojik imkanlardır. Manevi kültür ise değerler, bilgiler, inançlar,

¹⁹ Erkal, a.g.e., s.200.

²⁰ Yünni Sezen, *Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik*, Rağbet Yayınları İstanbul, 2002, s. 16.

²¹ Kızılçelik ve Erjem, a.g.e., s. 372

²² Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 339.

²³ Erkal, a.g.e., s. 202.

²⁴ Kızılçelik ve Erjem, a.g.e., s. 374

davranış kuralları, gelenek, görenek ve ahlaki kuralları kapsamaktadır. İşte kültür, toplumların tarihlerinden devir aldıkları bu maddî-manevî mirasların toplamı olarak da tanımlanabilir.²⁵ Demek ki kültür, bir önceki neslin kendi mirasını bir sonraki nesle aktarması şeklinde devamlılık arz eden bir birikimdir.

Kültürün özellikleri;

- Her toplumun kendine has bir kültürü vardır.
- Kültür doğuştan gelmez sonradan kazanılır.
- İnsanlar hem kültürden etkilenir, hem de kültürü etkiler.
- Kültür insanları sosyalleştirir.
- Kültür dil ile aktarılır.
- Kültür dinamiktir. Toplumsal kaynaşmayı sağlar.

Kültür, bilgi, inanç, sanat, ahlâk, hukuk, örf ve âdetler ve insanın üyesi olduğu toplumun bütün yetenekleri elde etmesidir. Aynı zamanda kültür, insanın ve insan topluluklarının hayat tarzı olarak da ifade edilmektedir.²⁶

Kültürel yapı ise, “toplum hayatındaki değer hükümlerini, normları ve inançları” kapsar.²⁷

6- Sosyal Yapı

“Sosyal yapı, bir toplumun yerleşik iç teşkilâtını, üyeleri arasındaki nispeten sabit münâsebetleri ifade eder.”²⁸

“Sosyal yapı, toplum hayatında somut olarak görülen sosyal ilişkiler ve sosyal teşkilatların nasıl işlediğidir.”²⁹

Sosyal yapının temel öğeleri, nüfus, çevre ve yerleşim, ekonomi, toplumsal sınıflar, eğitim, kültür, siyaset, hukuk, âile ve dindir. Öğeler arasında karşılıklı bir uyum söz konusudur.³⁰

²⁵ İsmail Doğan, *Sosyoloji*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 313.

²⁶ Günay, *Din sosyolojisi*, s. 22.

²⁷ Erkal a.g.e., s. 156.

²⁸ Günay, *Din Sosyolojisi*, s.19.

²⁹ Erkal, a.g.e., s. 156.

³⁰ Tezcan, a.g.e., s. 70.

7- Sosyal Bütünleşme

“Sosyal bütünleşme, bir toplumda küçük cemaatler, menfaat birlikleri, müesseseler gibi sosyo-kültürel yapının çeşitli unsurlarının bir araya gelerek bir mânâ ifade edecek ve işleyecek bir bütün meydana getirecek tarzda birbirlerini tamamlamaları ve kaynaşmalarıdır.”³¹

Günay ise sosyal bütünleşmeyi, bir toplum ve sosyal grup içinde “hâkim olan kültürel değerlerin, toplumu oluşturan fertler tarafından alınarak, kendilerine mal edilmesi ve böylece fertlerin toplumun sosyo-kültürel değerlerini kazanarak onunla uyumlu bir şekilde yaşamasıdır.” şeklinde tarif eder. Sosyal bütünleşme din üzerinde etkili olduğu gibi, din de sosyal bütünleşmeyi sağlayan önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.³²

8- Modernleşme

Modern, eski ve geleneksel olana karşı yeniliği ifade eden bir terimdir. Modernizm ise, geleneklerin değişmesi, eski yaşam tarzlarının yerine yeni hayat anlayışlarının kabûlü şeklinde ifade edilmektedir.³³

“Modernleşme, sosyal sistemdeki kalkınmaya uyan ferdî seviyedeki değişmedir.”³⁴

Modernleşme süreci, “Sanâyileşme, kentleşme, ekonomik gelişme gibi etkenlerle yaşanan çağa, yeni şekil ve anlayışlar getirecek insan ve toplumda meydana gelen yenilikler” olarak ifade edilmektedir.³⁵

Modernleşme, siyasî alanda laikleşme şeklinde anlaşılnca, din, kamusal alandan dışlanmış ve ferdin vicdanına indirgenmiştir.³⁶

Sanayileşme, şehirleşme ve rasyonelleşme bağlamında oluşan modernleşme hareketi, dinin toplumsal hayattaki rolünü tedrici olarak zayıflatmış ve dinî hayatta bireysel ve toplumsal farklılaşmalara zemin hazırlamıştır.³⁷

³¹ Er, a.g.e., s. 21.

³² Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 311, 312.

³³ Ali Akdoğan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Dinî Hayat*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s. 41, 43.

³⁴ Orhan Türkdoğan, *Millî Kültür, Modernleşme ve İslâm*, Üçdal Neşriyat İstanbul, 1983, s. 150 .

³⁵ Akdoğan, a.g.e., s. 50.

³⁶ Akdoğan, a.g.e., s. 55.

³⁷ Celalettin Çelik, *Şehirleşme ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s. 82.

B- TRABZON'UN SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU

1- Kültür, Âdet, Örf, Gelenek, Görenek ve Töre

Kültür: Bir toplumun birikim ve geleneklerini çocuklarına, yani yeni nesillere aktardıkları bir mirastır.

Kültür, toplumun inançları, düşünceleri, gelenek ve görenekleri, duyguları ve davranışları, tarihî şahsiyetleri ve kutsal değerleri ile oluşan manevî kültür; üretim araçları, taşınlar, saklama ve korunma araçlarıyla oluşan maddî kültürün birlikteliği ile gerçekleşir.³⁸

Kültür, onu oluşturan unsurlar ve bunların arasındaki denge, zamana ve şartlara göre gelişip değişeceği gibi dinin de sosyo-kültürel yapı içerisindeki fonksiyonları, durum ve şartlara göre değişebilmektedir. Geleneksel toplumlarda sosyal hayat ve kültürel hayat dine daha çok bağlı iken, günümüz modern toplumlarda sosyo-kültürel hayat dinden uzaklaşarak dünyevîleşmektedir.³⁹

Adet: Halk tarafından alışılmış ve yaygın olarak uygulanan davranış şekilleridir. Sosyal bakımdan kabul görmüş ve yerleşmiş hareket tarzlarıdır. Yaptırım gücü yoktur.

Örf: Adetin yaptırım gücü olanına 'örf' denir. Örf, insanların içinden doğan, insanların arzu ve isteklerinden beslenen, beğenilen ve sevilen bir yapıdır. Örf, kültürün içerisinde kendine bir zemin bularak, kültürün aktarımı sırasında kendi aktarımı da gerçekleşmiş olur.

Gelenek: İnsanların gündelik hayatlarında uyguladıkları bir tür sosyal anlaşmadır. Kuşaktan kuşağa aktarılır.

Gelenek, bir toplumda geçmişten gelmiş olmaları nedeniyle değer verilen ve nesilden nesile aktarılan maddi olmayan kültür unsurlarının her birine denir.

Gelenek toplum tarafından istenilen ve beklenen kültürel örüntülerdir. Uygulanmaları sırasında katı ve kesin kuralları yoktur.⁴⁰

Görenek: Yapılması adet durumuna gelmiş alışkanlıklar ve davranışlardır.

³⁸ Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dinî Hayat*, s. 177.

³⁹ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 374.

⁴⁰ Kızılçelik ve Erjem, *a.g.e.*, s. 179.

Töre: Bir toplumda benimsenmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kurallarının gelenek ve göreneklerinin tümüne denir. Toplum içindeki ilişkileri yöneten törelerin en belirgin yanı yaptırım gücüne sahip olmasıdır. Özellikle yazının bulunmadığı eski toplumlar ve günümüzde de İngiltere’de töreler aynı zamanda yasaların da yerini tutmaktadır.⁴¹

Âdetler, örfler, gelenek ve görenekler, fertlerin sosyal hayata ve sosyal yapının gruplarına uyum sağlamasına yardımcı olması açısından önemli bir yere sahiptir. Kültür, bir yönden insanı fizikî çevresine yani tabiata uymaya, tabiatın verilerinden faydalanmaya ve aynı zamanda tabîi tehlikelerden korunmaya alıştıran, diğer taraftan insanı sosyal gruplarla birlikte hareket etmeye ve birlikte hareket etmenin gerektirdiği davranışları, insana kazandırarak sosyal hayata hazırlamaya yardımcı olur.⁴²

2- Aile Hayatı

Aile: İnsan neslinin devamını sağlayan, ilişkilerin belli biçimlerde düzenlendiği, ana-baba ve çocuklar arasında içten, sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulduğu, ekonomik etkinliklerin belli bir ölçüde yer aldığı en küçük toplumsal kurumdur.

Aile, toplumu oluşturan bir yapıtaşdır. Toplumun yapısında ve sosyal sistemin işleyişinde ailenin önemi büyüktür. Aile, insanın ilk sosyalleşme yeridir.⁴³ Çünkü aile, nüfusu yenileme, millî kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik huzuru sağlama gibi fonksiyonlara sahiptir. Aile içinde karşılıklı sevgi, saygı, dayanışma ve bağlılık ve işbölümü esastır.⁴⁴

Aile Çeşitleri

a- Ataerkil (Geniş) Aile: Anne, baba, evlenmemiş ve evlenmiş çocukların aileleriyle bir arada bulundukları aile şeklidir. Ailenin en büyük erkeğinin hakimiyeti vardır. Onun ölümünden sonra hakimiyet, en büyük oğula geçmektedir.

⁴¹ Kızılçelik ve Erjem, a.g.e., s. 425.

⁴² Nihat Niran, *Sistematik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp*, 2. Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1999, s. 205.

⁴³ Günter Kehr, *Din Sosyolojisi*, (Çev: Semahat Yüksel), Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 99.

⁴⁴ Erkal, a.g.e. s. 76.

b- Küçük Ataerkil Aile: Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşmaktadır. Fakat ailede yine erkeğin hakimiyeti kesindir. Çocuklar aileden bağımsız olarak evlenemezler.

c- Çağdaş Demokratik Aile: Anne, baba, evlenmemiş çocuklardan oluşur. Fakat çocukların bağımsızlıkları vardır. Yani ebeveynin çocuklar üzerindeki otoritesi zayıftır. Evlenirken kendi eşlerini kendileri seçerler.

Toplumun her bir bireyi bir ailenin üyesidir. Aile üyelerinden her biri de yeni bir aile oluşturmaya aday demektir.⁴⁵ Bu şekilde yeni yeni ailelerle toplum genişlemekte, kültür aktarımı gerçekleşmekte ve ülke nüfusu yenilenmektedir. Türk aile yapı çeşidi genellikle (% 63 oranında) çekirdek ailedir.⁴⁶

Trabzon'da 16. yy. da ortalama hane büyüklüğü 4'tür.⁴⁷ Ve 17. yy. da Trabzon'daki kentsel ailelerin çoğu çekirdek ailedir.⁴⁸

Devlet İstatistik Enstitüsü 1990 verilerine göre Türkiye'deki ortalama hane halkı büyüklüğü 4,8'dir. Basit hane halkı büyüklüğü 4.5, karmaşık hane halkı büyüklüğü 6.9'dur. Çocuksuz çiftler 2.3, çocuklu çiftler 5'tir. Aile oluşturmayanlar ise 1.6'dır.⁴⁹

Devlet İstatistik Enstitüsü 1990 verilerine göre; Karadeniz Bölgesi'nde hane halkı büyüklüğü 5,1'dir. Yıldız ve Ak'ın Doğu Karadeniz'de yaptığı bir araştırmaya göre hane sayısı 4 ve 5 olanların toplam oranı % 63,6'yı göstermektedir.⁵⁰ Bu rakam Türkiye genelindeki çekirdek aile yapısının oranı olan % 63 ile aynı seviyededir.

Trabzon'da da çekirdek ailenin yaygın olduğunu görmekteyiz. Aslında şehirleşmenin getirdiği bir takım şartlar da insanları çekirdek aileye yöneltmiştir. Şehirlerde büyük (geniş) ailelerin barınması hem mekân açısından hem de ekonomik açıdan oldukça zordur. Trabzon'da bu zorluk bir kat daha artmaktadır. Çünkü Trabzon fiziksel yönden çok engebeli olması, denizden hemen sonra dağlık alanın yükselişi şehrin iç içe girmesine, dar cadde ve sokakların oluşmasına neden olmuştur.

⁴⁵ Erten, a.g.e. s. 31.

⁴⁶ Erkal, a.g.e., s. 81.

⁴⁷ Alan Duben, **Kent, Aile, Tarih**, (Çev. Leyla Şimşek), İletişim Yayınları. İstanbul, 2002, s. 130.

⁴⁸ Duben, a.g.e., s. 133.

⁴⁹ www.die.gov.tr/tkba.

⁵⁰ Yıldız ve Ak, a.g.e. S. 311.

Bütün bunlara rağmen, ailenin bir üyesi evlenip ayrı bir yuva kursa bile, evlenen evlatlar (özellikle erkek evlatlar) eski ailelerine olan bağlılıklarını sürdürürler. Evlenen çocukların anne-babalarına olan itaat ve bağlılıklarında herhangi bir azalma veya anne-babadan uzaklaşma olmamaktadır.⁵¹ Aslında bu, Türk ailelerinin genelinde mevcut bir durumdur. Duben'e göre, Türk ailesinde kural, hanenin reisi olan yaşlı erkek ölene dek hanenin dağılmaması gerektiği yönündedir.⁵² Yani hanenin dağılması hanenin en yaşlı üyesi olan babanın ölümüyle gerçekleşmektedir.

Aileyi birbirine bağlayan sadece hanenin reisi değildir. Çocuklar da ailenin devamı açısından önemlidir.

a- Doğum

Ailenin, topluma yeni bir üye kazandırması doğumla gerçekleşmektedir. Doğum, aileler için çok önemli ve kayda değer bir olaydır. Bu nedenle kültürümüzde doğum olayı ile ilgili değişik gelenek ve bulunmaktadır.

Doğum ile ilgili Trabzon'daki gelenek, görenek ve inanışlar şu şekildedir:

"Doğumdan ölüme kadar Türk kültürünün bütün renklerini görebildiğimiz yörede her anlamlı günün bir geleneği ve adeti vardır. Mesela hamile kadına çok iş yaptırılmaz. Ağır yük taşıtırılmaz. Doğum yapan geline hediyeler alınır, komşuları yemek getirir, çocuğunun kundağına para konur, altın takılır. İki lohusa kadın al basmasına yakalanmasın diye kırkı çıkana kadar birbirini ziyaret etmez. Mevlit okutulur, dualar edilir, çocuğun da annenin de sağlık ve sıhhati temennisinde bulunulur. Erkek çocuğu oldu mu sevinç daha fazla olur. Ama günümüzde bu anlayış yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır."⁵³

Çocuk daha ana karnında iken gerekli çamaşırları ve diğer örgü giyecekleri hazırlanır, ismi seçilir. Doğduğu günde kulağına ezan okunur. Yakın komşu ve akrabaları hediyelerini verirler.

Kız ve erkek çocuk arasında herhangi bir ayrıcalık gözetilmemekte ise de genellikle ilk çocukların erkek olmaları istenir.

⁵¹ Hüseyin Coşkun, Trabzon, 1972 doğumlu, Lise Mezunu.

⁵² Duben, a.g.e., s. 121.

⁵³ www.trabzon.gov.tr.

Giysiler arasında şekil farklılığı bulunmayıp sadece renk farklılıkları vardır. Genellikle erkeklerde mavi, kızlarda ise pembe renk hâkimdir.⁵⁴

- “Hamile kadın güzelleşirse kız, çirkinleşirse erkek olur.”⁵⁵
- “Hamilenin karnı aşağıya sarkarsa kız, yukarıda olursa erkek olur.”⁵⁶
- “Hamile kadının karnı yuvarlaksa oğlan olur.”⁵⁷
- “Hamile kadın kapıya çıkıp yolcu uğurlamaz.”⁵⁸
- “Gebe kadın kime bakarsa çocuk ona benzer.”⁵⁹
- “Hamile kadının canı bir şey isterse alınır. Aksi taktirde çocukta o şeyden bir emare kalır.”⁶⁰

- “Çocuğun göbeği kesilirken altına para ve Kur'an-ı Kerim konur ve göbeği kırmızı kurdele ile kesilir.”⁶¹ Çocuk doğduktan sonra kundaklanır, kundaklanan çocuk ebesinin kucağına verilir. Ebe çocuğa bir isim verir. Buna çocuğun “göbek adı” denir. Çocuğun annesi isterse bu adı değiştirir, isterse değiştirmeden çocuğun esas adı olarak bırakır.⁶²

- “Doğum yapan kadın 40 gün evden çıkamaz. Eğer çıkarsa “albastı” denen bir hastalığa yakalanır.”⁶³

- “Çocuk doğunca, sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet getirilir.”⁶⁴

- “Köylerde çocuk erkek olursa, mermi atarak sevinilir.”⁶⁵

Trabzon’da eğlenceli olayların bir çoğu, silah atarak kutlanır.

b- Sünnet

Sünnet, İslam dininin yapılması gereken emirlerinden biridir. Ve toplumsal bir olay olarak İslam’ın ritüelleri arasında yerini alır.

⁵⁴ M.Volkan Canalıoğlu, **Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon**, Celepler Matbaa, Trabzon, 2001, s. 9.

⁵⁵ Ayten Kantarcı, Trabzon, 1962 doğumlu, İlkokul mezunu.

⁵⁶ Nevin Ustaoglu, Trabzon, 1961 doğumlu, Lise mezunu.

⁵⁷ Melek Yenikurtuluş, Trabzon, 1967 doğumlu, Ortaokul mezunu.

⁵⁸ Meryem İleli, Trabzon, 1974 doğumlu, Lise mezunu.

⁵⁹ Hacer Değerli, Trabzon, 1974 doğumlu, İlkokul mezunu.

⁶⁰ Rabia Uzun, Trabzon, 1954 doğumlu, ilkokul mezunu.

⁶¹ Ali Çelik, **Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü**, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Trabzon, 1999, s. 300.

⁶² Çelik, **Trabzon-Şalpazarında Çepni Kültürü**, s. 301.

⁶³ Saynur Terzi, Trabzon, 1970 doğumlu, İlkokul mezunu.

⁶⁴ Yaşar Yaylı, Trabzon, 1967 doğumlu, Üniversite mezunu.

⁶⁵ Fatih Özge, Trabzon, 1979 doğumlu, Üniversite mezunu.

Erkek çocukları yaşı çok geciktirilmeden sünnet ettirilir. Tek yaşlarda sünnet ettirilmesine özen gösterilir. Eskiden eli çantalı sünnetçiler köylerde dolaşıp çocukları sünnet ederlerdi. Çocuklar da bunları gördüklerinde canlarının yanacağını anlayınca kaçarlardı. Şimdi sağlık mensuplarına sünnet ettirilmekte. Çoğunlukta da çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından toplu sünnet törenleri düzenlenmektedir. Çalgılı sünnet törenleri olabildiği gibi mevlitli sünnet törenleri de yapılmaktadır. Sünnet öncesi çocuklar gezdirilerek gönülleri hoş edilir, sünnet sonrası aile yakınları konu komşu çocuklara para, altın veya çeşitli hediyeler verilir. Yemekler yenir, “İnşallah evlilik mürüvvetini de görürsünüz” diye anne ve babaya iyi dileklerde bulunulur.⁶⁶

- “Çocuk sünnetten önce gezdirilir. Kirvelik yok denecek kadar azdır.”⁶⁷

- “Bazen sünnet düğünü yapıldığı gibi bazen de mevlit okutulur. Özellikle mevlit yaygın olarak yapılıyor. Sünnet olan çocuğa saat, para gibi hediyeler verilir.”⁶⁸

- “Çocuğun yatak odası süslenir.”⁶⁹

- “Çocuğun kıyafeti, genellikle beyaz ya da kırmızı pantolon ve gömleğin üzerine çapraz bir şekilde “Maşallah” yazılı kemer, başa da bir taç konur.”⁷⁰

c- Evlenme

Evlenme hemen hemen bütün toplumlarda önemli bir yere sahip olmakla birlikte, evlenme törenleri de aynı şekilde her toplumda kendi gelenek ve göreneklerine göre yapılmaktadır. Bu nedenle evlilik, bireysel değil toplumsal bir olay haline dönüşmüştür.

Anadolu’nun hemen her yerinde olduğu gibi Trabzon’daki evlilik törenleri de ana hatları itibariyle, evlenme isteğinin belirtilmesi, kız beğenme, kız isteme, söz, nişan, düğün, düğün sonrası ziyaretler şeklinde gerçekleşmektedir.

Eskiden Trabzon’da da kızlar çok küçük yaşta evlendirilmekteydi. Günümüzde ise özellikle şehir merkezinde ve okuyan kesimde evlenme yaşı kızlar için 18,

⁶⁶ www.trabzon.gov.tr.

⁶⁷ Temel Ustaoglu, Trabzon, 1959 doğumlu, Lise mezunu.

⁶⁸ Yavuz Ersan, Trabzon, 1948 doğumlu, Üniversite mezunu.

⁶⁹ Adem Sağlam. Trabzon, 1977 doğumlu, Lise mezunu.

⁷⁰ Canalıoğlu, *Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon*, s. 9.

erkeklerde ise 20 civarındadır. Kırsal kesimde evlenme yaşı kızlar için 16-17, erkekler için ise 20'dir.⁷¹

“Çoğu zaman gençler birbirini ya düğünde ya yaylada ya bir şenlikte ya çarşı pazarda ya da fındık tarlalarında görür ve “gönlüne düşürür”. Aile büyükleri devreye girer, yengeler görücü olur. Kız da, oğlan da beğenilme aşamasında birbirini tanımaya çalışır. Ama en son söz aile büyüklerindir. Kararı aile meclisi toplanır, verir. Ama ailenin “rıza”sı kimi zaman tam değildir. Karar olumsuzdur. Birbirlerini seviyorsa gençler, orta bölgemizde halen geçerli olan “kız kaçırma” olayı çıkar. Evlenecek olan gençler birbirlerini ne kadar sevse de son sözü aile büyükleri söyler. Kız istemek için ailenin büyükleri, annesi, babası, ağabeyi, ablası, akrabalarından amcası, dayısı veya bir başka büyüğü kızın evine gider. Ön konuşmalar ve genel sohbetlerden sonra laf bir şekilde esas konuya getirilir ve kızın ailesinden “Allah’ın emri peygamberin kavli ile kızınızı oğlumıza istiyoruz.” denir. Kız tarafı da hemen tamam demez. “Nasipse, kısmetse, bakalım bir düşünüp karar verelim” deyip, işi ağırdan alarak kendini “naza çeker”. Erkek tarafı “he, tamam, olur.” cevabını alabilmek için kız tarafının kapısını biraz aşındırmak zorunda kalır. Kız tarafı sonunda razı olunca “söz kesilir.” Bir küçük bahşiş sonunda kızın nüfus kağıdı ailenin o andaki en büyüğüne işlemeli mendile veya özenle hazırlanmış bir zarfın içine koyularak verilir. Hayırlısı olsun temennisiyle kız tarafının ikramları yendikten sonra evden ayrılır. Söz kesme olayından sonra sıra “nişan”a gelmiştir. Nişanda kız ve erkek tarafı karşılıklı olarak birbirlerine gelin ve damat adayına hediyeler alır. Bu arada düğün tarihi için karar verilir. Yeni evlilere alınacak eşyanın kim tarafından ne alınacağına karar verilir. Düğün zamanı gelince “ağırlık görme” ye gidilir.

Cuma günü, kızın çeyizi oğlan evine götürülerek yerleştirilir. Komşular düğüne davet edilir. Cumartesi gününün gecesi kız evinde yapılan ve sabaha yakın sona eren şenliğe ise “kına gecesi” denir. Eskiden kına gecesi Çarşamba günü akşamı yapılır, Perşembe günü, düğün olur. Cuma günü de “Cumalık” yapıldı. Kına gecesi, kadınlar ve genç kızlar gelin evine toplanmaya başlarlar. Çeşitli çalgılar çalınmak ve oyunlar oynanmak suretiyle eğlenilir ve kız ağlatılır. Gelini ağlatmak için kızlar maniler, türküler ve ilahiler söylerler.

⁷¹ Çelik, Trabzon-Şalpazarında Çepni Kültürü, s. 321.

Düğün günü (Perşembe veya Pazar) erkek tarafı kalabalık bir grup halinde öğleye doğru, tabanca-tüfek ata ata gelin evine gider. Hemen kızı alıp dönmek isterler. Ancak kız tarafı misafirlere yemek ikram ederler. Yemekten sonra, kızın bir erkek kardeşi, o da yoksa dayısı, erkek tarafından bahşiş alır ve gelin serbest bırakılır. Yine silah atıla atıla erkek evine doğru yollanılır. Eve varıldığı zaman kız attan indirilerek evin içine alınır. Daha sonra erkekler ve kadınlar ayrı ayrı yerlerde düğünü devam ettirirler. Düğün şenliklerinde horon tepmek vazgeçilmez bir adettir. Akşam olunca gelin ve güvey yan yana durdurularak her ikisine de şerbet ikram edilir. Daha sonra köyün hocası getirilerek dini nikahları kıyılır. Gelin evinden en son kızın çok yakını olan iki kadın ayrılınca düğün biter.

Ertesi gün ise Cumalık yapılır. Kadınlar çeşitli oyunlar oynarlar ve geline hediyeler verirler. Düğünden bir hafta sonra ise, erkek tarafı kız evine “yedi” ye gider. Damat büyüklerin elini öper, sini ve sofraya davet edilir. Sofrada önüne, üstü kapalı üç tabak koyulur, birinde yumurta, birinde sütlaç ve birinde de su vardır. Damattan yumurtayı bulması beklenir. Geç saate kadar kızın babasının evinde kalınıp, güzelce ağırlandıktan sonra geriye dönülür. Günümüzde bu adetlerin büyük bir kısmı “salon düğünleri” nedeniyle yaşatılmaz olmakla birlikte, köylerimizde geleneksel düğün törenlerine rastlamaktayız.”⁷²

Trabzon’da akraba evliliği çok yaygındır. Sebebi dar yetersiz olan toprağın yabancıya gitmesine insanların razı olmamasıdır. Ayrıca düğün şartlarının ağırlığı da akraba evliliğini arttıran sebeplerdendir. Ancak son yıllarda yakın akraba evliliklerinden olan çocukların sakat ve zeka özürlü olabileceği şeklindeki açıklamaların getirdiği kuşku ve korku, bu tür evlilikleri azaltmıştır.

Ayrıca Trabzon’da eskiden uygulanmakta olan fakat günümüzde yok sayılacak kadar azalan bir âdet de beşik kертmesidir.

Evlenecek olan gencin beğendiği biri yoksa annesi, kız kardeşleri ve yakınları, genç kız arar. Gencin nasıl bir eş istediği de öğrenilir. Aday bulununca kız gence gösterirler. Genç, kızı beğenirse düğün hazırlıkları başlar. Trabzon’da daima ilk seçici oğlan, ikinci seçici ise kızdır.

⁷² www.trabzon.gov.tr.

Ayrıca Trabzon’da kız kaçırma olayının eskiden fazla olduğu, ama şimdilerde kaçma ve kaçırmanın iyice azaldığı belirtilmektedir. Bunun nedeni ise, eskiden düğün şartlarının çok ağır olmasıdır.⁷³

Trabzon’da (genelde Karadeniz’de) yayla şenliklerinin fazla olması, fındık tarlalarında topluca çalışılması evlenecek çiftlerin, birbirini görmelerini sağlamakta, dolayısıyla görücü usulü evlilik azalmaktadır.

“Kız istemeye ilk gidişte genelde hediye götürülmez. Eskiden köylerde kara helva denilen “un helvası” götürülürmüş. Günümüzde ise şeker ve çikolata tercih edilmektedir. Kız, isteme esnasında kimseye görünmez. Anlaşma sağlanırsa kız, misafirlere şerbet ikram eder. Ayrıca kız istemeye damat adayı götürülmez.”⁷⁴

- “Eskiden “başlık” geleneği Trabzon’da da vardı. Günümüzde büyük oranda ortadan kalktı.”⁷⁵

- “Trabzon’da düğünler eskiden perşembe günü başlayıp, cuma günü biterdi. Günümüzde daha çok Cumartesi akşamı başlar.”⁷⁶

- “Düğünden bir gün önce damat adayı arkadaşlarıyla birlikte son kez eğlenir.”⁷⁷

- “Düğün esnasında gelin, damadın ayağına basmak için uğraşır. Eğer basarsa evde sözünün geçeceğine inanır.”⁷⁸

- “Ayrıca gerek şehirde gerekse köylerde imam nikahı mutlaka kıyılır. Resmi nikah oranı da % 95 civarındadır.”⁷⁹

- “Eskiden gelin eve girerken üzerine tahıl taneleri serperlerdi. Evinde bereket bol olsun diye.”⁸⁰ “Gelin eve girerken kapıya bir bıçak saplar ki uğursuzluk bu eve uğramasın.”⁸¹

- “Gelin eve girerken, ortaya konan bir testiye tekme ile kırarak, ailenin nazar, uğursuzluklardan vs. uzak olacağına inanılır.”⁸²

⁷³ Orhan Uzlu, Trabzon, 1963 doğumlu İlkokul mezunu.

⁷⁴ Enes Öztürk, Trabzon, 1978 doğumlu, Üniversite mezunu.

⁷⁵ Melek Yenikurtuluş, Trabzon, 1967 doğumlu, Ortaokul mezunu.

⁷⁶ Nihat Coşkun, Trabzon, 1950 doğumlu, İlkokul mezunu.

⁷⁷ Yavuz Ersan, Trabzon, 1948 doğumlu, Üniversite mezunu.

⁷⁸ Hasan Yenikurtuluş, Trabzon, 1963 doğumlu, Lise mezunu.

⁷⁹ Canalıoğlu, **Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon**, s.12.

⁸⁰ Mesut Ustaoglu, Trabzon, 1978 doğumlu Üniversite mezunu.

⁸¹ Nevin Ustaoglu, Trabzon, 1961 doğumlu, Lise mezunu.

⁸² Asiye Kantarcı, Trabzon, 1962 doğumlu, İlkokul mezunu.

-“Düğünden 3-5 veya 7 gün sonra gelin ve damat, kızın ailesi tarafından davet edilir. Yemek ve ikram yapılır. Buna “Yedileme” denir.”⁸³

- “Yediye gidilince damadın ayakkabısını çalarlar.”⁸⁴

- “Yine yediye gidilince “damadın önüne boş bir tepsi konur. Damat tepsinin altına hediye koyar. Hediyein büyüklüğüne göre kendisine izzet ve ikram ederler.”⁸⁵

- “Damadı yediye gidince döverler. “Bak akıllı ol, kızıma iyi bak, bir daha dövmeylem” şeklinde şakası yapılır. Bazı yerlerde de damadı ayağından asarlar.”⁸⁶

d- Ölüm

Ölüm insanın dünyadaki ömrünü tamamlaması ve biyolojik olarak organların hareketsizleşmesi sonucu gerçekleşen bir olaydır. Ölüm olayı toplumsal bir olay olarak tarihten günümüze kadar gelmiştir.

Ölümle ilgili geleneklere göre, Meselâ Mısırlılar cesetleri mumlayarak, Amerika yerlileri yakarak, insan ruhunun Tanrı’ya ulaşacağına inanmalarındır. Eski Türklerde ise ölünün cesedini yakma, gömme veya tabutunu ağaca asma şeklinde üç farklı uygulama görülmektedir.⁸⁷

“Düğünler kadar ölümler de hayatın bir parçasıdır. Sevinçte bir olan halkımız hüznünde de beraberdir. Mahalle veya köy camiinde selalar okunur. Kent merkezinde belediye hoparlöründen ilan yapılır. Ölen kişinin ailesinin kimliği tanıtılır. Ölü evine akşamdan taziye gidilir. Evde sabaha kadar ölünün yakınları ile birlikte oturulur. Sabahleyin defin hazırlıkları başlar. Bu arada civar komşular ölü evine yiyecek getirir. Üzüntülü olan aile bireylerine katkıda bulunulur. Cenaze eş, dost ve komşular tarafından kaldırıldıktan sonra evde Kur’an-ı Kerim okutulur. Başsağlığı dilekleri kabul edilir. Kırk mevlidi, ölünün kırkıncı gününde yapılır. Mezarlar bakımlı ve düzgün tutulmaya çalışılır. Bilhassa dini bayramlarda olmak üzere mezarlar sık sık ziyaret edilerek dualar, Kur’an-ı Kerim okunur.”⁸⁸

⁸³ Celal Sağlam, Gümüşhane, 1950 doğumlu, İlkokul mezunu.

⁸⁴ Ali Haydar Şahin, Trabzon, 1970 doğumlu, Ortaokul mezunu.

⁸⁵ Hakan Yüksek, Trabzon, 1973 doğumlu, Lise mezunu.

⁸⁶ Temel Ustaoglu, Trabzon, 1959 doğumlu, Lise mezunu.

⁸⁷ Çelik, Trabzon-Şalpazarında Çepni Kültürü, s. 429.

⁸⁸ www.trabzon.gov.tr

Trabzon'da akşama yakın ölenler; o gün defnedilmez, bir sonraki gün defnedilir. Cenazeler genelde öğle namazını müteakiben defnedilir. Bu aşamada eskiden cenazeler evde bekletilirken, günümüzde morglar tercih edilmektedir.

- “Ölen kişinin uzakta akrabası varsa defin işlemi genelde bekletilmektedir.”⁸⁹

- “Ölüm olayının ardından ilk üç gün akşamları evde, sabahları da mezarlıkta Kur'an okunur.”⁹⁰

- “Ölü evine genelde üç gün komşular yemek getirirler.”⁹¹

- “Ölen kişinin kılmadığı namaz, tutmadığı oruç, vermediği sadaka, zekat ve fitresi ile günâhları için akrabaları kefarete verirler. Bir odaya imam, cenazenin akrabaları ve ihtiyaç sahipleri (genelde 10 kişi) girerler. Orada ölen kişinin akrabaları, vereceği parayı ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar. Bazen ihtiyaç sahipleri utanırlar, rencide olurlar endişesi ile bu paraları imam alır ve ihtiyaç sahiplerine dağıtır. Bu işleme “devir” denir.”⁹²

- “Eskiden cenaze defnedilirken herkes bekler, defin işlemi bitince giderlerdi. Günümüzde ise cenaze namazından sonra dağılmalar olmaktadır.”⁹³

- “Ölen kişinin elbise, ayakkabı gibi eşyaları temizlendikten sonra ihtiyaç sahiplerine verilir. Ölüm olayını takip eden 40. günün gecesinde mevlit okutulur. Ayrıca ölümü takip eden 52'nci gecede de mevlit okutulur ve “burun duası” denilen bir dua yapılır. Çünkü ölüm olayının 52'nci günü ölen kişinin burnu vücudundan düşmüş. Burnun düşüşü ölüye çok acı verdiğinden dolayı o gün özellikle “burun duası” yaptırılır.”⁹⁴

- “Trabzon'da eskiden cenazeler tabutla birlikte defnedilirdi. Günümüzde tabut ile mezara götürülmekte fakat tabutsuz gömülmektedir.”⁹⁵

- “Ölen kişinin odasının ışığı üç gün açık bırakılır; çünkü ölen kişinin ruhunun odaya geleceğine inanılmaktadır.”⁹⁶

⁸⁹ Ali Kınalı, Trabzon, 1971 doğumlu, Ortaokul mezunu.

⁹⁰ Ali Yılmaz, Trabzon, 1952 doğumlu, Lise mezunu.

⁹¹ Kadir Sağlam, Trabzon, 1971 doğumlu, Lise mezunu.

⁹² Temel Ustaoglu, Trabzon, 1959 doğumlu, Lise mezunu.

⁹³ Hayrettin Yılmaz, Trabzon, 1950 doğumlu, Ortaokul mezunu.

⁹⁴ Yavuz Ersan, Trabzon, 1948 doğumlu, Üniversite mezunu.

⁹⁵ Hüseyin Coşkun, Trabzon, 1972 doğumlu, Lise mezunu.

⁹⁶ İbrahim Uzun, Trabzon, 1948 doğumlu, İlkokul mezunu.

3- Ramazan Ayı, Bayramlar ve Hac ile İlgili Adetler

İslâm dininin beş şartından biri olan oruç ibadetinin yapıldığı ve müslümanlar arasında “on bir ayın sultanı” olarak kabul edilen Ramazan ayı, karşılanan, ağırılan ve uğurlanan çok değerli bir misafir gibidir. Bu ayda kılınan Teravîh namazları, okunan mukabeleler ve kadir geces, insanların maddî dünyaya bağlılığını azaltırken; verilen zekat, fitre ve sadakalar da ihtiyaç sahiplerine hibe edilerek, toplumda dayanışma sağlamaktadır.⁹⁷

- “Eskiden ramazanlarda iftarın geldiğini haber vermek için boru çalınırdı.”⁹⁸

- Yine eskiden kalan bir özellik, “ailelerin birbirlerine iftar davetleri vermesiydi.”⁹⁹ Hatta durumu iyi olan bir köyün, durumu kötü olan diğer köyü her gün iftara davet ettiği belirtilmektedir.¹⁰⁰

- “Bayramlarda herkes birbirini ziyarete gider. Herkes, bildikleri ve tanıdıkları bütün büyükleri ve akrabaları gezerler, özellikle yaşlılardan helallik alınır ve dua istenir.”¹⁰¹

- “Bayramdan bir gün önce yani arafe günü mezarlıklara gidilir ve mezarlıklar temizlenir. Bayram günü de herkes mezarlıklara giderek akrabalarını ziyaret eder.”¹⁰²

Hac ile ilgili âdetlere gelince:

- “Hacca gidecek olan hacı adayı önce bütün borçlarını öder, herkesle helâlleşir.”¹⁰³

- “Eskiden hacı adaylarının hepsi bir yerde toplanır ve dualarla uğurlama töreni yapılırdı. Şimdi ise hacı adaylarının gidiş zamanı ve yeri farklı olduğu için bir yerde toplanıp dualarla uğurlama âdeti artık kalmadı.”¹⁰⁴

- “Hacıların dönüşünde karşılama, yolda veya havaalanında yapılır. Mermiler atılır. Büyük bir sevinç yaşanır.”¹⁰⁵

- “Hacılar geldikten sonra üç gün evde oturur, “hayırlı olsun” ziyaretine gelenleri karşılar. Bu süre zarfında Türk bayrağı hacıların evinde üç gün asılı durur.

⁹⁷ Çelik, Trabzon-Şalpazarı’nda Çepni Kültürü, s. 471.

⁹⁸ Kadir Örseloğlu, Trabzon, 1930 doğumlu, okur-yazar.

⁹⁹ Mehmet Kantarcı, Trabzon, 1923 doğumlu, okur-yazar.

¹⁰⁰ Çelik, Trabzon-Şalpazarı’nda Çepni Kültürü, s. 474.

¹⁰¹ Burhan Kılınçlı, Trabzon, 1973 doğumlu, Lise mezunu.

¹⁰² İbrahim İleli, Trabzon, 1971 doğumlu Lise mezunu.

¹⁰³ Ali Topaloğlu, Trabzon, 1965 doğumlu, Lise mezunu.

¹⁰⁴ Seyfullah Kantarcı, Trabzon, 1958 doğumlu, Lise mezunu.

¹⁰⁵ Hasan Yenikurtuluş, Trabzon, 1963 doğumlu, Lise mezunu.

Bayrağı görenler, o evde hac yapan birilerinin olduğunu anlar ve ziyarete gelir. Hacılar evde üç gün kalmalarına “teniye” denilir. Bazı yerlerde de buna “oturma” diyorlar.”¹⁰⁶

Hacılar ziyarete gelenlere hediyeler verirler. Ayrıca gelen misafirlere zemberek suyu, hurma ve etli pilâv ikram edilir.

Trabzon’da genelde çocuklarının hepsini evlendiren birine “Eee çocukları da evlendirdin, artık hacca gitme vaktin geldi” derler.

- “Trabzon’da önceleri sadece yaşlılar hacca giderken son yıllarda genç olarak hacca gidenlerde artış olduğu ifade edilmektedir.”¹⁰⁷

C- TRABZON’UN TARİHİ GELİŞİMİ

1- Trabzon Hakkında Genel Bilgiler

Trabzon ili Doğu Karadeniz Bölgesinde 40 33’ ve 41 07’ kuzey enlemleriyle 39 07’ ve 40 30’ doğu boylamları arasında kalan, 4685 km²’lik yüzölçümü ile Türkiye topraklarının (769604 km²) % 0.6’sını (binde 6) oluşturmaktadır.

Güneyinde Gümüşhane ve Bayburt, batısında Giresun, doğusunda Rize illeri ile çevrili olan Trabzon’un kuzeyinde de Karadeniz bulunmaktadır.

Deniz seviyesinden güneye doğru gidildikçe yükseklik 3000 metreye ulaşır. Genellikle yüksek kesimlerde dağlar, tepelikler ve yaylalar yer almaktadır.

Bölge çok engebeli bir yapıya sahiptir. Karadeniz’i Doğu Anadolu’ya bağlayan ve yüksekliği 2000 metre olan Zigana Geçidi meşhurdur. Bunun yanında Kop geçidi de bölgeyi Erzurum ve İran’a bağlar.

Bölgenin sosyo-ekonomik durumuna bakıldığında hızlı bir şekilde şehirleşme ve göç hareketinin bulunduğu (çoğunlukla kırsal alanlardan merkeze doğru iç göç, bir miktar da civar illerden dış göç) görülmektedir. Eğitim, öğretim, kültür, sağlık, ulaştırma gibi sektörel bazda Trabzon, bölge merkezi olarak cazibesini korumaktadır. Bölge, gelirini büyük oranda hizmet sektörü ile tarım ve tarıma dayalı sanayiden sağlanmaktadır.

¹⁰⁶ Yavuz Ersan, Trabzon, 1948 doğumlu, Üniversite mezunu.

¹⁰⁷ Süleyman İleli, Trabzon, 1945 doğumlu, Lise mezunu.

Bölgede yerleşim birimleri özellikle sahil kesiminde, birbirleriyle çok yakın ve kolaylıkla erişilebilir olduğundan aralarında büyük bir nüfus hareketliliği gözlenmekte ve birbirlerinin olanaklarından rahatça faydalanabilmektedirler.

Trabzon kent merkezine gündüz gelen nüfus hareketlerine baktığımızda (mücvir alan nüfusları hariç) günde yaklaşık 30.000 kişi gibi bir rakamla karşılaşılmaktadır. İlçe merkezlerinden gelenlerin oranı % 61, mesafe olarak 5-25 km. uzaktan gelenlerin oranı ise % 55'i bulmaktadır. Bu nüfusun geliş nedenine baktığımızda % 25'i çalışma, % 24 gezme ziyaret, % 14'ü eğitim ve ticaret, % 18'i sağlık hizmetleri için gelmektedir. Gündüz hareketli nüfusa da baktığımızda birbirine çok yakın olan bu ilçelerden yoğun ve sürekli bir nüfusun Trabzon'a aktığı gözlenmektedir.¹⁰⁸

1927 'den itibaren Trabzon ile Türkiye nüfusunun dağılımı şu şekildedir.

Tablo 1: Trabzon ve Türkiye'nin Yıllara Göre Nüfusu ve Yıllık Artış Oranı

Yıl	Türkiye Nüfusu	Yıllık nüfus artış oranı ‰	Trabzon Nüfusu	Yıllık nüfus artış oranı ‰
1927	13.648.270	-	293.055	-
1935	16.158.018	21,1	360.679	25,95
1940	17.820.950	19,59	390.733	16,01
1945	18.790.174	10,59	395.384	2,37
1950	20.947.188	21,73	420.279	12,21
1955	24.064.763	27,75	462.249	19,04
1960	27.754.820	28,53	532.999	28,48
1965	31.391.421	24,62	595.782	22,27
1970	35.605.176	25,19	659.120	20,21
1975	40.347.719	25	719.008	17,37
1980	44.736.957	20,65	731.045	3,32
1985	50.664.458	24,88	786.194	14,55
1990	56.473.035	21,71	795.849	2,44
2000	67.803.927	18,28	975.137	20,31

DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

Buna göre Türkiye nüfusunun en fazla arttığı 1960 yılında (28,53) Trabzon nüfusu da en fazla artış (28,48) kaydetmiştir. Trabzon'da en düşük nüfus artışı 1945 yılında (2,37) olmuştur. 2000 yılında Türkiye'nin nüfusu ‰18,28 artarken Trabzon'un nüfusu ‰ 20,31 artmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Trabzon Belediyesi Büyükşehir Raporu, APK Müdürlüğünden alınmıştır.

¹⁰⁹ "www.die.gov.tr."; 2000 Genel Nüfus Sayımı.

Trabzon 2000 genel nüfus sayımına göre 975.137 nüfusa sahiptir. Km2 başına 208 kişi düşmektedir. Trabzon'un nüfus yoğunluğu Türkiye'nin nüfus yoğunluğunun (km2 başına 88) iki katından fazladır. Bu oran kıyılardan içerilere gidildikçe azalma gösterir. Yerleşim yoğunluğu daha çok sahil kesimlerinde görülmektedir.

2- Trabzon İsminin Kaynağı

Trabzon, çok eski çağlardan beri bir yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Milattan önceki zamanlarda (özellikle de yazının icadından önce) insan topluluklarının günümüze göre az olması, iletişim ve yazı kültürünün olmaması nedeniyle bir yerden diğer bir yere göç eden her grup gidip gördükleri ve yerleştikleri yerlere kendi kullandıkları dil doğrultusunda birer isim vermişlerdir. Bu isimlendirme her millete göre değişiklik arz etmektedir. Ayrıca o dönemlerde bizzat yazılı kaynakların olmaması bu konuda rivayetleri çoğaltmaktadır.

Hititler ile Mısırlılar arasında yapılan ilk yazılı anlaşma M.Ö. 1280 yılında Kadeş Anlaşmasıdır. Bu anlaşmada Hitit ordusunun kadrosu Samsun-Kızova'dan başlayarak Toroslardan, Antalya, Çanakkale, Diyarbakır, İskenderun ve Halep beldelerine kadar belirtilmekte, fakat Doğu Karadeniz'den bahsedilmemektedir. Yine Hitit (Eti) yazıtlarında Sinop (Sinova) şehrinin adı geçmekte, fakat Trabzon adına rastlanılmamaktadır.¹¹⁰

M.Ö. 756 yılında Miletliiler şehri kurduklarında şehre "Trapezos" ya da "Trapeza" demişlerdi.¹¹¹ Şehre "Trapeza" isminin verilmesinin nedeni, şehrin "sofra" veya "masa" şekline benzemesi olarak tahmin edilmektedir.¹¹²

M.Ö. 625 yılında Medler Anadolu'yu işgal ettiklerinde Anadolu'ya "Kapadokya" demişler ve Trabzon da bu bölgeye bağlı bir şehir olarak anılmıştır.

M.Ö. 519 yılında Medlerin ülkesi İranlıların eline geçince Trabzon çevresine "Pont Kapadokyası" demişlerdi¹¹³

Aslında şehirden ilk bahseden M.Ö. 400 yılında paralı asker olarak Anadolu'ya gelen Yunanlı komutan "Xenophon"dur. Xenophon komutasındaki ordu

¹¹⁰ Mahmut Goloğlu, *Anadolu'nun Millî Devleti Pontos*, Kalite Matbaası, Ankara, 1973, s. 4.

¹¹¹ *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, Görsel Yayınları, 1987, C. 14, s. 8448.

¹¹² Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, TBKY, Trabzon, 2001, s.74.

¹¹³ Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi*, Serander Matbaası, Trabzon, 2000, s.15.

Doğu Karadeniz'e gelip şehri görünce buraya "Trapezus" demişlerdir.¹¹⁴ "Trabezus", Yunanca'da "Dört köşeli" anlamındadır. Bu adı şehre dört köşe biçimindeki surlar dolayısıyla verildiği ve günümüze kadar çeşitli değişikliklerle gelerek en son bugünkü "Trabzon" şeklini almış olduğu sanılmaktadır.¹¹⁵

Trabzon adının, bu yöreye ilk gelen Turanı kavimlerinden Tibarenler, zamanla Elizonlarla kaynaşmış ve genişlemişler. Kurup genişlettikleri bu kente Tibaren-Elizon adı verilmiş ve zamanla Tibaren-Elizon'u Türkler Trabzon şekline dönüştürmüşlerdir.¹¹⁶

Batılılar, Trabzon'a "Trapezunte" ve Trebizonde" derken Ortaçağ İslâm Tarihçileri "Atrapezonda" veya "Trabazunda" demişlerdir.¹¹⁷

Batılı muteber bilim adamları Texier ve Pullat, Trabzon adının batıya doğru sürekli göç eden ve Yunanlıların Palosges adını verdikleri kabileler tarafından kullanıldığı savunulmaktadır. "Palosgesler" kurdukları şehre "Trapezundien" adını verirler.

Bazılarına göre, Trabzon, Köroğlu efsanesine dayanarak, "Tuğra Bozan"dan gelme olduğunu savunmaktadırlar.¹¹⁸

3- Trabzon'un Kuruluşu, İlk Hakimleri ve Kavimler Devri

Bir Karadeniz kenti olan Trabzon, tarihsel geçmişi çok eski çağlara kadar dayanan önemli bir liman şehridir. Trabzon, tarihi oldukça canlı ve birçok kavmin uğradığı ve dolayısıyla birçok kültürün birbiri ile tanışarak, kültür harmanı oluşturduğu bir şehirdir.

Trabzon'daki ilk kalıntılar, M.Ö. 7000 yılına (Paleolitik çağa) kadar uzanmaktadır. Bölgede Kılıç Kökten tarafından 1944 yılında yapılan yüzey araştırmalarında, bulunan mağaralar ve seramik eserler Bronz çağına işaret etmektedir.¹¹⁹ Bölgenin bir yerleşim yeri olarak kullanılmasına M.Ö. 2000 yıllarında bölgeye ilk olarak Orta Asya ve Kafkasya'dan gelen Turânî kavimlerinden Marlar, Tibârenler ve Mosklar tarafından başlandığı bilinmektedir. Bugünkü Bahçecik

¹¹⁴ Murat Yüksel, *Trabzon'da Türk-İslâm Eserleri ve Kitabeleri*, C.1, TBKY., Trabzon, 2000, s.38.

¹¹⁵ *Modern Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, Baskan Yayınları, 1976, s. 262.

¹¹⁶ *Türkiye İller Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetesi Promosyonu, Fasikül 50, s. 401.

¹¹⁷ Ömer Şen, *Trabzon Tarihi*, Derya Kitabevi, Trabzon, 1998, s. 14.

¹¹⁸ Goloğlu, *Trabzon Tarihi*, s.16.

¹¹⁹ Ömer Şen, *Trabzon Tarihi*, s. 13.

Mahallesi mevkiinde bulunan bazı kalıntılar bize, bu kavimlerin tarım ve balıkçılıkla meşgul olduklarını göstermektedir.¹²⁰ Buna göre Trabzon, bir Yunan koloni kenti olarak kurulmasından önce buraya ilk toplu yerleşmeler, Turânî kavimlerinin bu şehre gelip yerleşmeleri sonucunda olmuştur.¹²¹ Dolayısıyla Turânîler, Trabzon'a ilk yerleşen kavim olarak bilinmektedirler. Ama Turânîlerin, Trabzon'u bir şehir mahiyetinde kurduklarına dair elimizde yeterli derecede delil yoktur.¹²²

Turânîler, Orta Asya ve Kafkas kökenli olduklarına göre aslen Türk soyundandırılar. Turânîler, Hz Nuh'un soyundan gelmektedirler. Hz. Nuh'un üçüncü oğlu olan Yaphes (Yafes), Türklerin ilk atası olarak kabul edilmektedir. Yaphes'in dört oğlu vardır. Bunların en büyüğünün adı Türk'tür. Yaphes'in oğulları iki gruba ayrılmıştır. Bunlar Aribler ve Turânîler'dir.¹²³ Dolayısıyla Trabzon'u yerleşim yeri olarak kullanan Turânîlerin Türk asıllı bir kavim olduğu kabul edilmektedir. Özellikle bu dönemlerde Orta Asya'dan batıya göç ederek Anadolu'ya gelenler ilk zamanlarda bağımsız beylikler halinde bütün Anadolu'ya yayıldılar. Daha sonraları şehir beylikleri halinde yaşayarak Anadolu'nun en eski sahipleri oldular. Bu şekliyle beyliklerle dolu olan Anadolu halkına genellikle 'Eti'ler denildi. Anadolu "Etiler Ülkesi" olarak tanındı.¹²⁴

Orta Asya'dan ve Orta Doğu'dan gelen ticaret yollarının denize ulaştığı yer olan Trabzon'un ticarî ve stratejik önemi, bu dönemlerde Ege kıyılarında yaşayan kavimler tarafından da bilinmekteydi. Özellikle Asurlular zamanında bölgedeki ticarî faaliyetlerde gelişmeler yaşanmış ve bölgeye olan ilgi artmıştır.¹²⁵

Bu dönemlerde Hititler, Anadolu'nun birçok yerine hâkim olmalarına karşılık Trabzon Hitit sınırları dışında kalmıştır.¹²⁶ M.Ö. 1000 yılına doğru Anadolu'da Hitit İmparatorluğu'nun dağılmaya başlaması, Urartuların da Doğu Anadolu'daki egemenliklerinin zayıflaması üzerine bölge önce Perslerin, daha sonra da

¹²⁰ İsmail Hacıfettahoğlu, "Kuruluşundan Fethine Trabzon'un Kısa Tarihi", **Öncesi Ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi**, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2001, s. 11.

¹²¹ Komisyon, **Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi**, C. 14, Görsel Yayınları, İstanbul, 1987, "Trabzon maddesi", s. 8448.

¹²² Murat Yüksel, **a.g.e.**, C.1, s.38.

¹²³ Abdurrahman Alymbaev, "Asya İsminin Kökeni", Çev. Menderes Coşkun, **Yeni Türkiye**, Ocak-Şubat 2002, Sayı 43, s. 133.

¹²⁴ Goloğlu, **Anadolu'nun Millî Devleti Pontos**, Kalite Matbaası, Ankara, 1973, s.3.

¹²⁵ Ömer Şen, **Trabzon Tarihi**, s. 13.

¹²⁶ Komisyon, **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, İhlas Holding Yay, İstanbul, 1994, C. 19, s. 145.

Yunanlıların ilgisini çekmeye başlar.¹²⁷ Fakat Asurlular geçici bir süre bölgede üstünlük kurarlar. Asurlular daha çok ticarete önem vermektedirler. M.Ö. 800 yıllarında Asurluların da otoritesi zayıflayınca bölgeye Yunan kolonicileri yerleşmeye çalışmışlardır.¹²⁸ Özellikle efsane olmakla birlikte meşhur Argonatlar seferi bunu göstermektedir. Bu seferin ana gayesi “Kolşit” denilen şimdiki Gürcistan’da asılı bulunan altın bir postu elde etmektir. Altın postun bu bölgenin zenginliğinden kinaye olduğu söylenir.¹²⁹

Yunanlı kolonicilerin Doğu Karadeniz bölgesine yerleşme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü M.Ö. 800 yıllarında Sinop’a yerleşen ve Sinop’ta güçlü koloniler kuran Miletliiler (Milatos), Trabzon ve çevresine yerleşerek Yunanlı kolonicilerin bölgeye yerleşmelerine engel olmuşlardır. Miletliiler, M.Ö. 756 yılında Trabzon’u kurdular.¹³⁰

Miletli koloniciler, Trabzon’u iki yüz yıl idare etmelerine rağmen sadece kendi kurdukları kolonilerde egemenlik sağlayabildiler; çünkü bölgeye daha önceleri (M.Ö. 2000) Orta Asya’dan gelen Turânîlerin bir kolu olan Tibarenler ile Halibler ve Haldiler gibi yerli topluluklar kendilerine özgü egemenliklerini korudukları için Miletliiler bu bölgede egemenliklerini genişletememişlerdir.¹³¹

Trabzon’u bir koloni şehri olarak ilk kuranlar Miletliiler olarak bilinmektedir. Fakat bu, kesinlik arz etmemektedir. Şöyle ki: “Doğu Karadeniz sahillerindeki Hellen Kollonizasyonu ile ilgili arkeolojik verilere dayalı bilgiler çok az olmakla birlikte tarihî kaynaklarda Trabzon’un M.Ö. 756 yılında Miletliiler tarafından kurulduğu belirtilmiş, ancak herhangi başka verilerle sınanmamış olan bu bilgiler Trabzon tarih araştırmacıları tarafından tartışılmadan kabul görmüştür.”¹³²

Anadolu birçok kavimlerin akınına uğramış ve üstünlük sağlayan kavimler Anadolu’da yerleşme olanağı bulmuşlardır. M.Ö. 7. yy. başlarında Kafkasya bölgesinde yaşayan Kimmerler, İskitlerin yaptığı baskılar sonucunda, Anadolu’ya

¹²⁷ İ. Gündag Kayaoglu, Öner Ciravoğlu ve Cüneyt Akalın, **Bir Tutkudur Trabzon**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 9.

¹²⁸ Volkan Canalıoğlu, **Trabzon**, Trabzon Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2000, s. 9.

¹²⁹ İsmail Hacıfettahoğlu, “Kuruluşundan Fethine Trabzon’un Kısa Tarihi”, **Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon’un Fethi**, s. 12.

¹³⁰ Komisyon, **Meydan Larousse**, Sabah Gazetesi Promosyanu, İstanbul, 1992, C.19, s. 377.

¹³¹ Ömer Şen, **Trabzon Tarihi**, s. 13.

¹³² Trabzon Valiliği, **Trabzon 2000 İl Yılı**, s. 19.

göç etmek zorunda kalmışlardır. Özellikle yırtıcı ve yağmacı olan Kimmerler, önlerine gelen bütün şehirleri, yakıp yağmaladıkları gibi Trabzon'u da yakıp yağmaladılar. Göçebe Kimmerler bölgeyi terk ettikten sonra kent onarılıp normal yaşamına dönmüştür.¹³³

Aslında Kimmerler Türk asıllı olup, yine kendileri gibi aynı soydan olan İskitlerin baskınlarına dayanamayıp, Anadolu'ya göç etmeleri Anadolu'daki birçok devletin tarihten silinmesine neden olmuştur. İlk olarak Doğu Anadolu'da tarım ve hayvancılığa dayalı bir devlet olan Urartular, sonra M.Ö. 676 yılında Firigleri yenerek tarih sahnesinden sildiler. Daha sonra Lidyalıları da yıkmaya teşebbüs ettiler; fakat Lidya ve Asurlular birlik olup Kimmerleri yenince, Kimmerler Anadolu'nun değişik yerlerine dağıldı. Bu defa da Anadolu'daki hakimiyet Lidyalılara geçti. Anadolu'nun hakimiyetini sürekli başka başka devletlerin ele geçirmesi, Karadeniz'de bulunan Miletlilerin güneye inememesine sebep olmuştur. Bu nedenle Miletliler varlıklarını sadece Trabzon, Samsun, Sinop ve Zonguldak-Ereğli kolonilerinde devam ettirebilmişlerdir.¹³⁴

M.Ö. 6. yy. Med kralı Keyaksares, Asur Devleti'ni yıktıktan sonra Lidya ile aralarında Anadolu'yu bölüşmeyi amaçlayan bir anlaşma yapar. Bu anlaşmaya göre Trabzon'u Medler alırlar.¹³⁵ Medler Anadolu'da Kızılırmak yayına kadar olan bölüme hâkim olurlar; ancak bu hâkimiyetleri fazla uzun sürmemiştir.

M.Ö. 6. yy İran asıllı Persler, kendileri gibi İran asıllı Medleri, sonra da M.Ö. 546 yılında Lidya Krallığını da yenerek Anadolu'da çok geniş bir hâkimiyet kurdu. Bu dönemde Trabzon, koloni şeklindeki özelliğini koruduğu gibi ana kent Sinop ile de bağlarını koparmadı ve Sinop'a vergi vermeyi sürdürdü.¹³⁶

Persler Anadolu'yu Satraplık* (Eyalet valiliği) adını verdikleri yönetim birimlerine bölerek doğrudan merkeze bağlı hale getirdiler. Trabzon bölgesi önce Kappadokya Satraplığı içinde yer alıyordu. Daha sonraları kervanlara saldırılar artınca Persler, karadaki güçleri kullanarak Doğu Karadenizi "Pontos Kappadokyası"

¹³³ Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz*, 2. Baskı, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s. 13.

¹³⁴ Haşim Albayrak, *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*, Babıali Kitaplığı, İstanbul, 2003, s. 19.

¹³⁵ İ. Gündag Kayaoğlu, Öner Ciravoğlu, Akalın, a.g.e., s. 9.

¹³⁶ *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, C:14, s. 8448.

* **Satrap**: Persler "Khşatraba-şatraba" dedikleri valilere, Yunanlılar, tacın koruyucusu manasında "satrap" demişlerdir. (Goloğlu, *Pontos*, s. 30.).

denilen büyük bir satraplık olarak ayırdılar.¹³⁷ Trabzon'da Pontos Kappadokyası Satraplığına bağlanmış oldu. Böylece Trabzon'da bir Pontos tarihi başlamış oldu.

Perslerin Ege sınırlarına kadar ilerlemeleri Yunan-Pers savaşlarının başlamasına neden oldu. Bu savaşlar sırasında Perslere denizcilikte yardım eden Trabzonlular, Persler yenilince bağımsızlıklarını ilân ettiler. Zaten Yunanlılarla savaşlar sırasında otoritesi zayıflayan Pers İmparatorluğu'na karşı Anadolu'daki Satraplıklar isyan ederek bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ancak Perslerin Kappadokya Satrabı Damates bütün isyanları bastırarak tekrar hakimiyetini kurdu. Trabzon da tekrar Perslerin egemenliğine girdi.¹³⁸ Böylece Trabzon'un içinde bulunduğu Pontos Satraplığı ve diğer satraplar da Perslere vergi vermek zorunda kaldılar.¹³⁹

Pers Kralı Damates'in ölümü ile Trabzon özerk bir şehir haline geldi.¹⁴⁰ Makedonya Kralı Büyük İskender, Damates'in ölümünden sonra zayıflayan Persleri yenilgiye uğratarak bütün Anadolu ve İran'ı krallığına kattı.¹⁴¹ Böylece Pontos Satraplığı, Makedonyalıların egemenliği altına girdi. Fakat Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında Hindistan seferi sırasında ölmesi üzerine, ülke, komutanları arasında paylaştırıldı. Daha sonra bu komutanlar arasında çekişmeler başlayınca halk kargaşadan bıkınca Pers dönemine özlem duymaya başladı. Bu nedenle İran ailesinden gelen Mihirdad, bağımsızlık mücadelesine girişerek M.Ö. 298 yılında bağımsız Pontos Devletini kurdu. Mihirdad, paralı askerlerin görevlerine son vererek Doğu Karadeniz'in Anadolu'nun ilk millî ordusunu kurarak Pontos Devletini güçlendirdi.¹⁴²

4- Pontos Krallığı Dönemi

Pontos, genellikle ilk çağlarda Karadeniz kıyıları için kullanılmış bir sözcüktür. Pontos Krallığı coğrafi bölge olarak doğuda Çoruh Irmağı, batıda Bartın Çayı, güneyde Kızılırmak ve kuzeyde de Karadeniz ile sınırlanmaktadır. Bölge Terme, Yeşilirmak ve Kızılırmak ile sulanan geniş verimli topraklara sahiptir. Şehirleri: Sinop, Samsun, Amasra, Amasya, Giresun, Trabzon ve Gümüşhane'dir.

¹³⁷ Kayaoğlu, Ciravoğlu ve Akalın, a.g.e., s. 9.

¹³⁸ Yüksel, a.g.e., s. 39.

¹³⁹ Görsel Büyük Kültür Ansiklopedisi, C: 14, s. 8448.

¹⁴⁰ Şen, a.g.e., s. 14.

¹⁴¹ Yeni Rehber Ansiklopedisi. C. 19, s. 145.

¹⁴² Goloğlu, Trabzon Tarihi, s. 16.

Aslında Pontos Krallığı zaman zaman koloniler halinde yaşayarak ilk çağlardan beri varlığını sürdürmüştür. M.Ö. 6. yy. Perslerin hâkimiyetine giren Pontos Krallığı, tekrar M.Ö. 298'de Mihirdad önderliğinde bağımsız Pontos Krallığı olarak kurulmuştur.¹⁴³

I. Mihirdad M.Ö. 276 yılında ölünce yerine sırasıyla I. Ayrabozan (M.Ö. 276-255), II. Mihirdad (M.Ö: 255-220) III. Mihirdad (M.Ö.220-185) yılları arasında kral olmuşlardır. Pontos Krallığı İranlı yöneticiler tarafından yönetilmiş olmasına rağmen halk yerlidir. Halkın huzursuzluk çıkmama sebebi ise İran asıllı yöneticilerin hakimiyetinde mutlu olmalarıdır.¹⁴⁴

III. Mihirdad'tan sonra kral olan I. Farnakes (M.Ö. 185-169) Miletlilerin kolonisi olan Sinop şehrini ele geçirerek başkent yapmıştır. Döneminde Doğu Karadenizdeki diğer koloniler olan Ordu ve Giresun şehirleri ve çevresini de ele geçirir. Bu dönemde Trabzon çevresindeki yerli kavimlerden olan Mossynoik ve Tibarenleri de egemenlikleri altına alır.¹⁴⁵

Farnakes'ten sonra kral olan IV. Mihirdates bir komplo sonucu öldürülür. Yerine V. Mihirdad başa geçer. Annesi bir Yunan prensesi olan V. Mihirdad uydurma bir vasiyetname ile yönetimi annesi Laodika'ya kaptırır. Kendisi kaçarak kurtulur. Yedi yıl sonra yerli halktan aldığı destek ile tekrar başa geçer. V. Mihirdad Karadeniz kıyılarındaki bütün kolonileri Pontos Krallığı'na bağlar. Kapadokya bölgesini de aldıktan sonra Ege ve Yunan topraklarına kadar ilerler. Bergama'yı başkent yapar. Kırım'ı da alarak Pontos Krallığına döneminde altın çağ yaşatır.

Romalılar Lucullus komutasında güçlenmeye başlayınca, Pontos Krallığı ile savaşlar başlar. Uzun yıllar süren savaşlar sonucunda Pontos Krallığı, Kırım ve Anadolu'daki topraklarını tamamen kaybeder. Trabzon'a kadar çekilen Mihirdad burada da yerli halkın saldırısına uğrar. Mihirdad'a oğlu dahil herkes ihanet edince, herşeyini kaybetmenin üzüntüsü ile M.Ö. 63 yılında intihar eder. Romalılar, babasına ihanet eden oğul Farnakes'i Kırım Krallığı ile ödüllendirirler.

Bu bilgiler ışığında Pontos Krallığının Yunanlılar ile hiç bir ilgisinin olmadığı düşünülmektedir. Devletin kurucuları ve yöneticileri İran kökenli olmakla birlikte

¹⁴³ Görsel Büyük Ansiklopedisi, C. 12, s. 7198.

¹⁴⁴ Haşim Albayrak, a.g.e., s. 60.

¹⁴⁵ Mehmet Bilgin, "Trabzon Tarihi", Trabzon, TCKBY, Ankara, 1996, s. 42.

genelde yerli olan halkın, Anadolu'nun bağımsızlığı için mücadele ettikleri öne sürülmektedir.¹⁴⁶

M.Ö. 63 yılından sonra Pontos Krallığı ve dolayısıyla Trabzon, doğrudan Roma'ya bağlandı. Üç yüz yıla yakın bir süre yaşamını sürdüren Pontos Krallığı'ndan günümüze ulaşan eserlerden en önemlisi Amasya'da tapınak biçimindeki kral mezarları (kaya mezarları) dır.¹⁴⁷

5- Roma Dönemi

Romalılar, M.Ö. 63 yılında Pontos Devleti'ni yıkıp bütün Anadolu'yu istila edince, Trabzon şehrinin de içinde bulunduğu Doğu Karadeniz Bölgesi, Romalıların egemenliği altına girmiştir. Bu dönemlerde Kafkasya'da bulunan Türk uluslarından Laz'lar da batıya göçerek Trabzon ve çevresine yerleşmişlerdir.¹⁴⁸

Romalı general Pompeius, Trabzon'a "civitas Libera" (serbest şehir) statüsü verir.¹⁴⁹ M.S. 54-68 yıllarında Roma'yı yöneten Neron, Doğu Anadolu'da Roma nüfusunu oluşturmak için düzenlediği seferlerde Trabzon'u ordunun ihtiyaçlarını karşılayan bir üs olarak kullanmıştır. Böylece Trabzon Roma Krallığı'nın Karadeniz donanması haline getirilmiştir.¹⁵⁰

Özellikle Trabzon bu dönemlerde Parhlara karşı bir üs görevi görmüştür. İmparator Vespasianus, (69-79) yollar açtırarak Trabzon'u Doğu Anadolu ve Orta Karadeniz'e bağlayarak ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bu sayede Romalılar nüfuzlarını hızla genişletme imkânı bulmuşlardır.¹⁵¹ Ayrıca bu yollar sayesinde ticaretin gelişmesi ile Trabzon büyük bir zenginliğe kavuşunca, İmparator Trayanus zamanında (M.S. 98-117) Trabzon her türlü hak ve imtiyazlardan vazgeçerek bir Roma eyaleti olmuştur. Sonraki Roma İmparatoru Hadrian (M.S. 117-138) Trabzon'a iki defa gelmiş ve Trabzon'da köklü inşaat faaliyetlerini başlatmıştır. Onun zamanında, ismine atfen yaptırdığı Liman, çok yakın tarihe kadar gelen dalgakıranlar, hipodrom, tiyatro (amfiteatr), iç kale (bu günkü Ortahisar) ve onu

¹⁴⁶ Haşim Albayrak, a.g.e., s. 63-65.

¹⁴⁷ Görsel Büyük Kültür Ansiklopedisi, C. 12, s. 7198.

¹⁴⁸ Goloğlu, Trabzon Tarihi, s. 16.

¹⁴⁹ Kayaoğlu, Ciravoğlu ve Akalın, a.g.e., s. 9.

¹⁵⁰ Bilgin, "Trabzon Tarihi", s. 52.

¹⁵¹ Görsel Büyük Ansiklopedisi, C. 14, s. 8448.

çevreleyen su kemerleri gibi şehrin görüntüsünü değiştiren önemli eserler yapılmıştır.¹⁵²

258 yılında İmparator Valerianus zamanında God'lar, şehri ele geçirerek yağmalamış ve tahrip etmişlerdir. God'lar bir çok insanı öldürmüş ve hazineleri yağmalamışlardır.¹⁵³ Bu dönemde şehir 30 yıl harabe olarak kalır. Daha sonra şehir Dioklesian tarafından yeniden imar edilmiş ancak eski güzelliğine asla kavuşamamıştır.¹⁵⁴

İmparator Konstantin zamanında Trabzon, piskoposluk merkezi olmuştur. Böylece Trabzon'da Hristiyanlık hızla gelişmiş birçok kilise ve manastır inşaa edilmiştir. Artık Trabzon din bakımından da önemli bir merkez ve kutsal bir yer olarak kabul görmeye başlamıştır.¹⁵⁵ Aslında Hristiyanlık sadece Trabzon'da değil, bütün Roma topraklarında hızla yayılmıştır. Bunun en önemli sebebi, Konstantin'in 313 yılında Hristiyanlığı devletin resmi dini olarak kabul etmesi gösterilebilir. Güç kaybeden Roma İmparatorluğu, Hristiyanlığın kabul edilmesiyle, % 25 Hristiyan olan Roma halkının da desteğiyle tekrar güçlenmiştir. Bunda Konstantin'in oynadığı din politikası tamamen etkili olmuş ve imparatorluğu çökmekten kurtarmıştır.¹⁵⁶ Hatta Hz. İsa'nın havarilerinden St Andrew (Apostol) 'in Trabzon'a gelerek Hristiyanlığı yaydığına inanılır.¹⁵⁷

6- Bizans Dönemi (395-1204)

395 yılında Roma İmparatorluğu, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılınca; Trabzon'un da içinde bulunduğu Doğu Karadeniz, Doğu Roma İmparatorluğu'nun yani, Bizans'ın hâkimiyetine girer.¹⁵⁸

Bizanslılar, egemenlikleri altındaki ülkeye "Romania", halkına da "Romanioi" demişlerdir. "Romaioi" sözcüğünü Araplar "Rum" olarak değiştirmişler, Bizans ülkesine de "Blâd'ür-Rum" (Rum Beldesi) veya "Memleket'ür-Rum" (Rum ülkesi) demişlerdir. Türkler de Bizans topraklarına "Rumeli", halkına da Arapların

¹⁵² Yüksel, a.g.e., s. 39.

¹⁵³ Canalioglu, Trabzon, s. 8.

¹⁵⁴ Haşim Albayrak, a.g.e., s. 68.

¹⁵⁵ Bilgin, "Trabzon Tarihi", s. 58.

¹⁵⁶ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinler Tarihi*, Kardelen Kitabevi, 2. Baskı, Isparta, 1999, s. 280.

¹⁵⁷ Haşim Albayrak, a.g.e., s. 68.

¹⁵⁸ *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, C.19, s. 146.

dediği gibi “Rum” dediler. Bizans toprakları arasında bulunan Trabzon’un Yunanlı Rumlarla herhangi bir ilgisi olmadığı kabul edilir. Bizans döneminde Yunan uygarlığı hızla yayılmasına rağmen Yunan soyu zayıflamaktaydı. Bu nedenle Yunan soyundan gelen yönetici ve İmparatorlar, toprakları içinde yaşayan insanları Yunanlılaştırma politikası gütmüşlerdir. Hristiyanlığı kabul eden Anadolu ve Türklere “Rum” demek suretiyle, hem dili hem de dini bir araç olarak kullanmış ve bunda başarılı oldukları gibi diğer devletleri de hatta Müslüman Türkleri de, buna inandırmayı başarmışlardır.¹⁵⁹

6. yy Bizans imparatoru Justinianus, Trabzon’un surlarını restore ederek sağlamlaştırmış ve su kemerlerini de yeniden inşa ettirmiştir.. Ayrıca Trabzon bu dönemde transit ticaretin önemli bir merkezi oldu. Bizans-Sasani ve Bizans-İslâm Devleti çekişmeleri olduğu zamanlarda Trabzon, konumu sebebiyle saldırılardan uzak olmasına karşılık, Müslüman tüccarların çok kullandığı bir ticaret şehriydi.¹⁶⁰

705 yılında Emevî Devleti’ne ait bir ordu Trabzon’a kadar gelerek İslâm’ı tanıttı. Böylece Trabzon ilk kez İslâm dini ile karşılaşmış olur. 715 yılında Bizanslılar bu bölgeyi tekrar ele geçirir. Bu dönemde bölge sık sık Arap ve Bizanslılar arasında el değiştirmesine karşılık 739 yılında Romalılar bölgeye tekrar hâkim olurlar. Bu dönemde Bizanslılar Balkanlar’dan geçerek; Kuman ve Uz gibi Türk topluluklarını Anadolu’ya getirerek onlara yurt verir. Böylelikle Bizanslılar, bir tampon bölge oluşturmuş olurlar.¹⁶¹ Bizanslılar, 7. yy’dan 13. yy’a kadar Bizanslılar Araplar, Sasaniiler ve Selçuklular ile mücadele etmek durumunda kaldılar. Bu mücadeleler sırasında bazen toprak kaybettiler bazen de kaybettikleri toprakların bir bölümünü geri aldılar.

1204 yılında IV. Haçlı seferinin sonucunda İstanbul’da bir Latin devleti kurulmasının ardından Bizans tahtının varisleri ve asilzadeleri, İstanbul’dan kaçmak durumunda kaldılar. Bunlardan Komnenos hanedanından iki kardeş olan Aleksius ve David, Gürcü Kraliçesinin de desteğini sağlayarak kurduğu bir ordu ile Trabzon’u ele geçirmiştir. ‘Böylece Trabzon M.S. 395 yılında başlayan Bizans dönemi Komnenosların ayaklanmasıyla 1204 yılında Bizansın hakimiyetinden çıkarak

¹⁵⁹ Görsel Büyük Kültür Ansiklopedisi, C. 12, s. 8448.

¹⁶⁰ Görsel Büyük Kültür Ansiklopedisi ,C. 12 s. 8448.

¹⁶¹ Haşim Albayrak, a.g.e., s. 69.

Trabzon'da Komnenosların liderliğinde yeni bir devlet olan Trabzon Rum İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girdi.¹⁶²

7- Türklerin Anadolu'da İlerleyişi ve Trabzon

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması süreci, Türklerin Anadolu'daki fetih hareketleri ile başlar. Ancak Anadolu'nun hatta Balkanların bile Türkleşmesi ve İslamlaşması sadece fetihlerle değil aynı zamanda mutasavvıf Türk sufilerinin ve kolonizatör Türk dervişlerinin gayretleriyle sonuçlanmıştır.¹⁶³

Buna göre Anadolu'nun bütünüyle Türkleşmesi ve İslamlaşması şu dört aşmada gerçekleşmiştir:

1. Türkmen akıncılarının faaliyetleri,
2. Düzenli orduların ve Türk-İslam kolonizatör dervişlerinin faaliyetleri,
3. Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinin ve devletlerinin birliğini sağlamak için gazâ ve cihâd idealini tercih etmeleri,
4. Milli devletlerin müslümanlaştırma çalışmaları etkili olmuştur.¹⁶⁴

11. yy. da Büyük Selçuklular ile Bizanslılar arasında mücadeleler başlar. 1048 yılında Büyük Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey komutanlarından çok güvendiği İbrahim Yınal'ı Anadolu vilayetlerini fetih için memur eder. İbrahim Yınal da Kuzay Anadolu'ya ve Trabzon'a yönelir. Böylece ilk kez 1048 yılında Trabzon'a kadar gelen Türkler zaman zaman akınlarını sürdürürler. Yine bu dönemde Karahanlı ve Gaznelilerin sıkıştırmasından dolayı batıya göç eden Türkmenler de Trabzon'a kadar gelirler.¹⁶⁵ Bu olay Hristiyan kaynaklarına bile geçmiştir. Hatta İbrahim Yınal'ın yeğeni Mehmet Bey idaresindeki bir birliğin İstanbul'a kadar ilerlediği belirtilmektedir.¹⁶⁶

1071 yılında Malazgirt savaşıyla Anadolu'nun kapısının Türklere açılması ile Anadolu'da Türklerin hâkimiyet alanı genişlemeye başlar.

¹⁶² Mehmet Bilgin, "Trabzon Tarihi", s. 62-63.

¹⁶³ Ünver Günay ve Harun Güngör, *Türk Din Tarihi*, Laçın Yayınları, Kayseri, 1998, s. 381.

¹⁶⁴ Hüseyin Albayrak, *Fatih'ten Kanuni'ye Trabzon İdari Yapılanma ve Trabzon Valileri*, T.C. İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 1999, s. 21.

¹⁶⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 18.

¹⁶⁶ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1993, s.

Selçuklular batıya doğru Bizans topraklarını alarak ilerlemektedirler. Trabzon, Selçuklu sultanı Melikşah zamanında 1080 yılında Selçukluların eline geçmiş fakat kısa bir süre sonra Konstantin Gabras tarafından tekrar geri alınmıştır.¹⁶⁷ Türklerin Malazgirt Savaşından kısa bir süre sonra Karadeniz'e kadar geldikleri ve Trabzon'u ele geçirdikleri, Gürcü kaynaklarında da anlatılmaktadır.¹⁶⁸

Türklerin Trabzon'da fazla tutunamamalarının sebebi Selçuklu-Bizans mücadelelerinin Marmara kıyılarına kadar ilerlemesiyle Türkmenlerin o yöreye gitmesi sonucunda Trabzon çevresinde Türkmen nüfusunun azalması Trabzon'un elden çıkmasına neden olmuştur.¹⁶⁹ Gerçi bu dönemde Konstantin Gabros Trabzon'da bir Rum dükalığı meydana getirmek isteyince Bizans'la araları açılmıştır. Bu sebeple Gabros Türk beyleri ile yaptığı ittifaklar sayesinde Bizans'a karşı istiklalini korumuştur.¹⁷⁰

Trabzon'u fetih için gelen bir diğer akın ise 1120-1240 yıllarında Danişmend Gazi, Malatya, Sivas, Tokat, Niksar'ı fethederek Trabzon'a kadar gelir. Fakat Trabzon'da Gürcü ve Ermeni beyleri büyük bir ordu ile Danişmend Gazi ve ordusunu püskürtür. Danişmend Gazi'nin ordusu çok kayıplar verir. Kendisi de bu mücadeleler sırasında ok ile yaralanarak Niksar civarlarında şehid olarak orada defnedilir.¹⁷¹

Bu olaydan sonra Trabzon dükası Konstantin Gabros, Türkler'le ittifak yapıp kudretini arttırarak Bizans'a karşı çıkmaya başlayınca Bizans İmparatoru, Sultan Mesud'un Anadolu'daki fetihlerine son vermek ve Trabzon dükası Konstantin Gabros'u da indirmek amacıyla büyük bir ordu ile Trabzon'a doğru ilerler. Fakat Türklerin şiddetli hücumları karşısında 1041 yılında savaştan vazgeçerek İstanbul'a döner.¹⁷²

Artık Bizans devleti Anadolu'daki etkinliğini tamamen yitirmeye başlar. 1204 yılında Komnenler Karadeniz sahillerinden Trabzon ve Ereğli'de Theodore Laskaris önderliğinde devletlerini büyötmek için Anadolu içlerine girmeye

¹⁶⁷ Yüksel, a.g.e., s. 40.

¹⁶⁸ Yuri Siharulidze, A. Manvelişvili, J. Gogebaşvili, T. Batşasi, **Trabzon'dan Abhaza'ya Karadeniz Halklarının Tarih ve Kùltürleri**, Çev: Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul, 1998, s. 53.

¹⁶⁹ Kayaoğlu, Ciravoğlu ve Akalın, a.g.e., s. 10.

¹⁷⁰ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 67.

¹⁷¹ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 125.

¹⁷² Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 176.

başlayınca, Selçuklu hükümdarı Gıyaseddin Keyhüsrev yola çıkar. Savaşmaktan çekinen Laskaris, Anadolu'ya girmeme sözü verince, anlaşma sağlanır.¹⁷³

1209 yılında Selçuklu hükümdarı I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Konya'dan Trabzon'a doğru harekete geçer. Trabzon Kralı Aleksi'nin ordularını yenerek Selçuklu devleti ile Trabzon arasında güvenliği ele geçirince, Trabzon'u almak için hızla şehri kuşatır. Fakat Selçuklular şehri ele geçiremezler. Büyük kayıplar vererek geri çekilirler. Hatta, Selçuklu hükümdarı Keyhüsrev de bu savaşlarda şehid olur.¹⁷⁴

1214 yılında İzzettin Keykavus, Karadeniz'i emniyete almak için sefere çıkar. Ticaret ve kervanlar açısından çok önemli olan Samsun, Sinop limanlarını ve Ereğli'yi Trabzon Komnenosları'nın elinden alır. Selçuklular Trabzon'a yönelirler. Bu mücadeleler sonucunda Komnenoslar, ağır yenilgilerden sonra Selçuklu tabiyeti altına girer. (1214) Trabzon Komnenon Devleti, bu tarihten 1243'teki Moğol istilasına kadar, barış zamanında vergi, savaş zamanlarında asker vererek Selçukluların tabiyetinde kalmıştır.¹⁷⁵

8- Trabzon Rum İmparatorluğu (Trabzon Komnenos Devleti)

Andronikos Komnenos Trabzon'da valilik yapmış ve daha sonra da Bizans'ın başına geçmişti. Fakat 1183-1185 yıllarında ayaklanan Bizans halkı, Komnenos tahtan indirip oğlu ile birlikte öldürdü. Yerine Angelos hanedanında İsaakios'u başa geçirmişlerdi. Bu olay sırasında Komnenos'un iki oğlu Aleksi ve David, kaçarak zamanın güçlü devletlerinden Gürcü kraliçesi Tamara'ya sığınmışlardı.

1204 yılında IV. Haçlı seferinin İstanbul'a yapılmasıyla, Latinlerin Bizans'ı yıkması, Aleksi'nin Gürcü kraliçesinin de desteğiyle Trabzon'u ele geçirmesine sebep olmuştur. Böylece Trabzon Rum imparatorluğu ya da Trabzon Komnenos Devleti kurulmuş oldu.

Aleksi Komnenos (1204-1222) kısa sürede Karadeniz Ereğlisi'nden Batum'a kadar olan Karadeniz kıyılarına hâkim oldu. Fakat Lâtinlerin de desteğini alan, İznik kralı Laskaris, Bizans'ın yıkılmasıyla İznik'te bir devlet kurmuştu. Sinop'u Selçuklulardan geri aldı. Selçuklular da Laskaris'ten Sinop'u aldılar.

¹⁷³ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 273.

¹⁷⁴ Goloğlu, *Pontos*, s. 152.

¹⁷⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 305.

Sinop'u Selçukluların almasıyla batı ile irtibatı kesilen Komnenosların Bizans'ı ele geçirme hayalleri de bitmiş oldu. Bu dönemde Komnenoslar Selçuklular'a vergi vermeyi kabul ederek, Selçukluların tabiiyeti altına girmiş oldu¹⁷⁶

1243 yılında Köseadağda Selçukluların Moğollar'a yenilmesinden sonra Komnenoslar artık Moğollar'a tabi olmuşlardır. Selçukluların zayıflaması Komnenosların Sinop ve Doğu Karadeniz'i almalarını kolaylaştırmıştır. Fakat 1285-1297 yılları arasında Türkmenler akınları, Doğu Karadeniz'den Giresun, Ordu ve Ünye'nin geri alınmasını sağlamıştır.

Bu dönemlerde Trabzon'da gelişen ticaret sayesinde, özellikle deniz ticaretinde etkin olan Ceneviz ve Venedikli tüccarlar için Trabzon uğrak yeri olmuştu. Hatta bunlar Trabzon'un çevresinde küçük ticaret kolonileri bile kurdular.

1330-1340 yıllarında Trabzon'u, o dönemde güçlü bir devlet olan Akkoyunlular da almak için sık sık akınlar düzenlediler. Fakat çıkan yangınlar, deprem ve veba salgını Trabzon'un Akkoyunlular tarafından alınmasını imkânsız hale getirdi. Ama Akkoyunlular akınlardan vazgeçmediler.

III. Aleksius (1349-1390) Türkmen ve Akkoyunlu akınlarını, onlarla akrabalık kurarak uzak tutma yolunu seçti. Kız kardeşlerini Türk beylerine vermek suretiyle tehlikelerden emin oldu. Aynı dönemde Osmanlılar da Doğu Karadeniz üzerine seferler düzenliyorlardı. Yıldırım Bayazid 1398 de Samsun'u ele geçirerek, Trabzon Rum Devleti'ne komşu oldu. Trabzon Rum Devleti Osmanlı'ya vergi vermek suretiyle bu tehlikeyi de bertaraf etmiştir.¹⁷⁷ Trabzon Rum Devleti, Osmanlıların 1402 Ankara savaşında Timur'a yenilmesine kadar vergisini ödemeye devam etmiştir.

Osmanlı Padişahı II. Murat (1421-1451) zamanında Trabzon'u almak istediye de donanma fırtına yüzünden geri döner. Fakat 1456 yılında Amasya valisi Hızır Bey karadan ve denizden Trabzon'a yaptığı saldırılar sonucunda Trabzon Rum Devleti, Osmanlı'ya vergi vermeyi kabul etmiştir.¹⁷⁸

Trabzon Rum Devleti üzerine 1454 yılında Safevi Şeyhi Cüneyd de bir sefer düzenlemiştir. Amacı, iç karışıklıklar ve kuşatmalarla zayıflayan Trabzon Devletini

¹⁷⁶ Haşim Albayrak, a.g.e., s. 71-72.

¹⁷⁷ Görsel Büyük Kültür Ansiklopedisi, C. 14, s. 8453.

¹⁷⁸ Meydan Larousse, C. 19, s. 380.

yıkıp Trabzon'da köklü bir devlet kurmaktı. Şeyh Cüneyd'in ordusu, imparatorluk ordusunu yenerek Trabzon surlarına kadar gelmişti. Şehri 3 gün kuşatmasına rağmen şehir surlarının sağlamlığı karşısında kuşatmadan vazgeçerek kendi topraklarına dönmüştü.¹⁷⁹ Aslında Şeyh Cüneyd'in kuşatmayı kaldırmasındaki asıl neden, Fatih Sultan Mehmed'in emriyle Hızır Bey'in Osmanlı ordusu ile Trabzon'a doğru hareket etmesidir.¹⁸⁰

Trabzon Rum Devleti, Osmanlı'ya karşı, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, Gürcü Kralı ve Karaman oğulları ile ittifak oluşturunca, Fatih Ordusu ile Trabzon'a doğru yola çıkar. Koyulhisar civarında önüne çıkan Akkoyunlu öncülerini yendikten sonra Erzincan'da da Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın annesi ile Fatih Sultan Mehmet arasında yapılan anlaşmaya göre, Uzun Hasan Trabzon'a destek vermeyerek tarafsız kalacaktır. Fatih, Trabzon'u 28 günlük kuşatmadan sonra teslim alarak 280 yıllık Trabzon Rum Devleti'ne 15 Ağustos 1461 tarihinde son verir¹⁸¹

9- Trabzon'un Fethi ve Osmanlı Dönemi

Fatih Sultan Mehmed'in, İstanbul'u fethinden sonra Osmanlı'nın gücünün artması karşısında Haçlı Avrupası telaşlanıyordu. Bu nedenle Avrupalılar bir haçlı ordusu hazırlamak düşüncesiyle ittifak arayışına gitmişler ve bu Haçlı İttifakına Trabzon İmparatorluğu da destek vermişti. Hatta Trabzon İmparatoru, Gürcü Krallığı, Akkoyunlular, Candaroğulları ve Karamanoğulları ile bir ittifak yapıp Osmanlı'yı yıkmayı planlamıştı.

Fatih Sultan Mehmet, tertiplenen bu oyunlardan haberdardı. Artık Trabzon'un fethi Osmanlı İmparatorluğu'nun emniyeti, selâmeti ve gelişmesi için gerekliydi. Bu arada Trabzon Rum İmparatoru ve Uzun Hasan'ın gönderdiği bir heyet, Fatih'e gelerek, Trabzon'un daha önceden ödediği vergilerin hepsini peşin olarak geri ister. Fatih Sultan Mehmet bunlara mânâlı bir eda ile: "Haydi siz rahatça gidiniz, gelecek sene ben kendim gelir, borcumu öderim." cevabını verir.

Fatih Sultan Mehmed, ordusunu kara ve denizden yola çıkartır. Trabzon'a Fatih'ten bir ay önce ulaşan Yakup Bey komutasındaki donanma ile birleşerek

¹⁷⁹ Şen, a.g.e., s. 30.

¹⁸⁰ Bilgin, "Trabzon Tarihi", s. 71.

¹⁸¹ Goloğlu, Pontos, s. 225-336.

Trabzon'u kuşatır. Trabzon İmparatoru, karadan kuşatılacağını tahmin etmemekte, hatta Uzun Hasan'ın karadan gelecek tehlikeyi bertaraf edeceğini düşünmektedir. Fakat Uzun Hasan Fatih'in karşısına çıkamaz. Trabzon karadan ve denizden kuşatılınca, Trabzon imparatoru büyük bir acziyet içerisinde bir ay süren kuşatma sonunda şehri ve kaleyi teslim etti.

1071 de Malazgirt zaferiyle Anadolu'ya giren Türkler 15 Ağustos 1461 yılında Anadolu'nun fethini tamamen gerçekleştirmişlerdir.¹⁸²

Trabzon'un fethinden sonra, Trabzon'da hem içe dönük hem de dışa dönük olmak üzere çeşitli nüfus hareketlilikleri meydana gelmiştir. Bunlardan ilki Fatih'ten hemen sonra Trabzon nüfusunun üçte biri Trabzon'da kalmış, diğerleri Trabzon'dan gönderilmiştir. Özellikle şehirdeki Hristiyanların (Rum, Ermeni, Cenevizli) çoğu şehir surlarının dışına yerleştirilmişlerdir. Bunlardan boşalan yerlere Müslüman Türkler yerleştirilmiştir. Bilhassa daha önceki dönemlerde Trabzon Devleti ile savaşıp zafer kazanan Çepni'ler ve Lazgi (Lazlar) bizzat Fatih'in Trabzon'a yerleştirdiği halklardandır.¹⁸³

Bu dönemde Trabzon'da 400 gençten oluşan özel kale muhafızları oluşturulmuş, şehirde vali ve memurlardan oluşan bir yönetim kurulmuştur. Bu dönemde şehir içerisinde küçük mescitler kurulmuş, şehri imara yönelik bir çok yapı yapılarak şehir bir Osmanlı şehri havasına büründürülmüştür. Bu dönemde şehir halkı "mahalle" ve "cemaat" başlıkları altında guruplara ayrılarak kaydedilmiştir.¹⁸⁴

Daha sonraki nüfus hareketliği ise şöyledir:

- 1- 1486'da 17 hane İstanbul'a 58 hane de Rumeli'ye gönderilmiştir.
- 2- 1515'te 54 hane Trabzon'dan gönderilmiştir.
- 3- 1520-1553 tarihleri arasında 309 hane Trabzon'dan gönderilmiştir.¹⁸⁵

Trabzon'dan gönderilen ailelerin yerine Müslüman aileler yerleştirilmiştir. Böylece Trabzon'da yerleşen Müslüman nüfusu gittikçe artmıştır. Özellikle 1520-1553 yılları arasındaki Müslüman nüfus % 98,95'lik bir artış kazanmıştır. Dolayısıyla Trabzon'da Hristiyan'lardan daha fazla artış gösteren Müslümanlar,

¹⁸² Hacıfettahoğlu, a.g.m., s. 19-21.

¹⁸³ Yüksel a.g.e., s. 49.

¹⁸⁴ Şen, a.g.e. S 64-65.

¹⁸⁵ Haşim Albayrak, a.g.e., s. 126.

Trabzon'da İslâmiyet'in hızla yayılmasına ve İslâm'ın Trabzon'da en büyük din haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Böylece Trabzon'da kilisenin gücü de zayıflamıştır.¹⁸⁶

Yavuz Sultan Selim 1487 de Trabzon'a şehzade olarak geldi. Burada 1510 yılına kadar kaldı. Kanunî bu dönemde Trabzon'da doğdu.

Yavuz Sultan Selim bu dönemlerde Abhaz, Gürcü ve Ermenilere seferler düzenlemiştir. Yavuz Selim bu milletlerin, sınır köylerine yaptığı saldırıları ve yağmalamaları önlemek için sınıra Laz'ları yerleştirmiştir.

Trabzon 1461'de Osmanlı Devletine bağlanmasına rağmen gayri müslim olan halka hiçbir zaman Müslümanlaştırma politikası adı altında baskı yapılmamıştır. Cumhuriyetin ilanına kadar (1923) bölgede gayri müslim olanların varlığı bize bunu kanıtlamakta yeterli bir delildir.¹⁸⁷

Trabzon, 18. ve 19. yüzyıllarda Rus saldırılarına maruz kalarak işgal edilmiştir.

10- Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali ve Kurtuluşu

Ruslar ilk olarak 1809 da Trabzon'a saldırmışlar, bu günkü Akçaabat yakınlarına asker çıkarmışlardır. Fakat silahlanan halk Rusları geri püskürtmüştür. Ama Rusların Trabzon'u alma hayalleri yüzyıllar boyunca devam etmiştir.

1914 yılında Osmanlı donanması Almanların teşviki ile Rus limanlarını bombalamasıyla, Osmanlı I. Dünya savaşına girmiştir. Böylece Ruslar da Doğu Anadolu'ya girmeye başlar. Ayrıca Ruslar güçlü donanmaları ile Karadeniz'deki Osmanlı hakimiyetini de ele geçirdiler. Böylece donanma ile karaya saldırıp Osmanlı'nın karadaki savunma hattını da yararak 18 Nisan 1916 da Trabzon'u işgal ettiler.¹⁸⁸

İşgal yıllarında Trabzonluların en büyük derdi Ermeni çeteleri idi. Ruslar gemilerle kıyılara Ermeni çeteleri bırakmıştır. Bu çeteler Müslüman halka saldırılarda bulunmuşlardır. Buna karşılık sayıları çok az da olsa Müslüman Türkler

¹⁸⁶ Şen, a.g.e., s. 81.

¹⁸⁷ Ali İhsan Aksamaz, *Kafkasya'dan Karadeniz'e Laz'ların Yolculuğu*, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul, 1997, s. 39.

¹⁸⁸ Bilgin. a.g.e., s. 79.

de bu çetelere karşı silahlanmış ve kendi köylerini savunmaya başlamışlardır. Çeteler bu dönemde en çok halkın kutsal kurumları olan cami, türbe ve mezarlıkları yağmalamış ve bazı camileri depo olarak kullanmışlardır. Hem Rus işgali hem de Ermeni çetelerinin yağmacı tutumu karşısında halk köylerini terk edip gitmek zorunda kalmıştır.¹⁸⁹ Bu dönemde Ermeni çetecilerinin sayısı 25000'i bulmuştur.¹⁹⁰

1917 de Rusya'da ihtilal olunca Rusların bölgedeki gücü zayıflamıştır. 17 Aralık 1917 de Brest-Litovsk anlaşmasında Trabzon Osmanlı'ya bırakılınca Ruslar yavaş yavaş bölgeden çekilirler. Ancak 1918'de Mondros Mütarekesinde Osmanlı devleti yenik sayılınca bölgede Ruslar ve Ermenilerin taşkınlıkları tekrar başlamıştır. Özellikle Patrikhanenin de Rumlara destek olması, hatta Cemiyet-i Akvam'a müracaat edip Rumları himaye etmek istemesi, Rumların taşkınlıklarını körüklemiştir.¹⁹¹ Türk kuvvetleri ve halk büyük bir direnişe geçerek 24 Şubat 1918 de şehri Rusların elinden almışlardır.¹⁹²

Atatürk, kurtuluştan sonra 1923 yılında yaptığı bir konuşma ile Trabzonluları "Hakkın, insafın, yurtseverliğin en yüksek niteliklerine sahip olan eski dostlar" sözleri ile yüceltir.¹⁹³

Trabzon, Cumhuriyetin ilanından sonra il olmuştur.¹⁹⁴

Atatürk, Trabzon'a 15-17 Eylül 1924, 27-29 Kasım 1930 ve 10-12 Haziran 1937 yıllarında olmak üzere üç kez ziyaret gezisinde bulunmuştur.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Şen, a.g.e., s. 334-335.

¹⁹⁰ Mesut Çapa, *Pontus Meselesi*, Serander Yayınları, Trabzon, 2001, s. 115.

¹⁹¹ Mesut Çapa, a.g.e., s. 121-122.

¹⁹² Bilgin, a.g.e., s. 79..

¹⁹³ Kayaoğlu, Ciravoğlu, Akalın a.g.e., s. 11.

¹⁹⁴ *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, C. 14, s. 8448.

¹⁹⁵ Şen, a.g.e., s. 348.

2. BÖLÜM

TRABZON'DA DİNİ HAYATA İLİŞKİN BULGULAR

A- SOSYAL HAYATA İLİŞKİN BULGULAR

1- Cinsiyet ve Yaş Dağılımı

Cinsiyet ve yaş faktörü bütün araştırmalarda vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet ve yaş faktörünü bu derece önemli kılan, içinde yaşadığımız toplumun ana etmen olmasıdır. Yani toplum kadın ve erkek ile değişik yaş gruplarından oluştuğu için, bu farklılıkları göz önünde bulundurmak zorundayız.

Cinsiyet farklılıklarının önceleri sadece biyolojik faktöre dayandığı savunulmaktaydı. Daha sonraları kültürün de bir faktör olduğu ortaya çıkmasıyla artık cinsiyeti biyolojik ve kültürel faktörlerin doğrultusuna göre değerlendirmek bir zorunluluk olmuştur. Ayrıca bu farklılığa bağlı olarak ve toplumsallaşma sürecindeki etkiler, kadın ve erkeği farklı rollere sevk etmiştir. Dolayısıyla kadın ve erkekten farklı beklentiler ve bununla ilgili inançlar, bireyleri cinsiyetlerine uygun davranışlar sergilemek durumunda bırakmıştır.¹⁹⁶ Bu nedenle cinsiyet faktörü bütün araştırmalarda ilk sırayı alması gayet doğaldır.

Yaş faktörü ise, insanların yaşları ilerledikçe, sahip oldukları tutum ve davranışlarının da değişmesine bağlı olarak dikkate alınması gereken diğer bir etmendir.

Araştırmamıza katılan deneklerin cinsiyet ve yaş dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	226	34,8
Erkek	424	65,2
TOPLAM	650	100

Buna göre ankete katılanların % 34,8'ini kadın, % 65,2'sini erkekler oluşturmaktadır. Bu sonuca göre ankete katılan her üç kişiden birinin kadın olduğu görülmektedir.

¹⁹⁶ Aysel Günindi Ersöz, *Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum Davranışlar Ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1999, s. 141.

Tablo 3: Yaş Dağılımı

Yaş	Sayı	%
20-29	319	49,1
30-39	151	23,2
40-49	123	18,9
50-59	44	6,8
60+	13	2,0
TOPLAM	650	100

Tablo 3'te görüldüğü üzere ankete katılan deneklerin % 49,1'i 20-29 yaş, % 23,2'si 30-39 yaş, % 18,9'u 40-49 yaş, % 6,8'i 50-59 yaş, % 2'si de 60 ve üzeri yaşlardadır.

Araştırmamızda 20 yaşını alt sınır olarak belirledik. Bunun sebebi, kişilerin din konusundaki tutumlarının olumlu ya da olumsuz netleşmeye başlamasıdır.¹⁹⁷

2- Ailevî ve Medenî Durum

Aile toplumun en temel öğelerinden biridir. Toplumdaki her fert, bir ailenin üyesidir. Aile üyelerinden herbiri de zamanla yeni bir aile oluşturmak durumundadır.

Her toplumun kendi gelenekleri, görenekleri, örf ve âdetleri, ekonomik ve siyasî durumları, dînî inanç ve değerleri aile üzerinde etkili olmaktadır.¹⁹⁸ Bu etkiler, aile tarafından yeni oluşan nesle aktarılmaktadır. Dolayısıyla hem toplumun aileyi etkilediğini, hem de ailenin toplumu oluşturduğunu ve ona yön verdiğini görmekteyiz. Türkiye'de yaşanan hızlı toplumsal değişme, aile yapısını ve işlevlerini etkilemiştir. Kentleşme, sanayileşme, göç gibi sosyolojik olgulara bağlı olarak aile biçimlerinde önemli değişmeler meydana gelmiştir. Bugün Türkiye'de dört temel aile biçimi göze çarpmaktadır. Bunlar; çekirdek aile, ataerkil geniş aile, geçici geniş aile ve parçalanmış aile biçimleridir.¹⁹⁹

Ailenin en önemli görevi, çocuğun sosyalleşmesini sağlamak ve onu topluma uyumlu bir fert konumuna getirmektir. Burada aile, tutumlarını, davranış kurallarını, değer yargılarını ve inançlarını çocuğa aktarır. Bu nedenle, kültür aktarımını

¹⁹⁷ Köktaş, a.g.e., s. 60.

¹⁹⁸ Hayri Erten, **Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 2001, s. 31.

¹⁹⁹ Ersöz, a.g.e., s. 141.

gerçekleştiren bir kurum olan aile, araştırmalarda da dikkate alınması gereken kurumlardan biridir.

Bu çalışmada medeni durum ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 4: Medenî Durum

Medeni Durum	Sayı	%
Bekar	270	41,5
Evli	357	54,9
Dul	14	2,2
Boşanmış	9	1,4
TOPLAM	650	100

Anketimize katılan deneklerin % 54,9'u evli, % 41,5'i bekâr, % 2,2'si dul ve % 1,4'ise boşanmıştır. Dul ve boşanmışların toplam oranının % 3,6 olması ailelerin devamlılığı açısından sevindirici bir durumdur. Ayrıca cinsiyet ile medenî durum karşılaştırıldığında, boşanma % 88,9 ile erkek deneklerde, % 11,1 ile de kadın deneklerde görülmektedir. Yine yaş ile medenî durumu karşılaştırdığımız zaman, boşanma olayının % 100'ü 50 yaşından önce, dul kalma olayının da % 100'ü 40 yaşından sonra gerçekleşmiştir. Bekâr olanlara baktığımızda % 90,4'ü 20-25 yaşları arasındadır. Evli olanların en fazla olduğu yaş grubu ise % 34,2 ile 40-49 yaşlarıdır.

Bu çalışmada beraber oturulan aile bireyleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 5: Beraber Oturulan Aile Bireyleri Dağılımı

Kimlerle Oturuyor	Sayı	%
Eşimle	66	10,2
Eşim ve çocuklarımla	252	38,8
Eşim, çocuklarım ve annemle	17	2,6
Eşim, çocuklarım ve babamla	3	,5
Eşim, çocuklarım, babam ve annemle	13	2,0
Eşim, çocuklarım, annem-babam, kardeşlerim, gelinler	6	,9
Anne Babamla	184	28,3
Yalnız	89	13,7
Arkadaşımla	20	3,1
TOPLAM	650	100

Tablo 5'ten de anlaşılacağı üzere, deneklerin % 38,8'i eşi ve çocuklarıyla, % 28,3'ü ailesiyle, % 13,7'si yalnız, % 10,2'si de eşiyle oturmaktadır. Buna göre eş ve çocuklar ile beraber oturanların oranının % 77,3'ü göstermektedir. Geniş aile modeline sahip olanların oranı % 6 gibi çok az bir rakam olduğu görülebilmektedir.

Bu sonuca göre Trabzon'da çekirdek aile yapısının hâkim olduğu görülüyor. Ancak bölgede “baba”ya olan bağlılık henüz önemini yitirmiş değildir. Çocuklar evlenip ayrılırlar bile (genelde erkek çocuklar) babalarına son derece bağlı ve itaatkârdır. Genel anlamda bu durum Türk aile yapısını yansıtmaktadır. Çünkü Türk ailesinde kural, hânenin reisi olan yaşlı erkek ölene dek hânenin dağılmaması gerektiği yönündedir.²⁰⁰ Yalnız oturan deneklerin % 36,8’ini öğrenciler, % 13,8’ini de memurlar oluşturmaktadır.

3- Yerleşme Çevresi ve Toplumsal Çevre

Toplumun bir üyesi olan ailenin, içinde yaşadığı mekân ve çevresinin fizikî durumu ve iklim yapısı, ailelerin dünya görüşlerini, yaşam tarzlarını ekonomik konumlarını ve aldıkları kültürleri yansıtmada önemli birer faktördürler.²⁰¹ Bu bağlamda Karadeniz insanının yapısında da bölgenin özellikleri görülmektedir. Bölge insanı oldukça neşeli, hızlı ve hareketli bir yaşam tarzına sahiptir.

Bu bölgede yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu, yaz aylarının gelmesiyle birlikte köylere ve yaylalara giderler. Bölgede hala varlığını sürdüren bir yayla kültürü mevcuttur. Yörede yapılan şenliklere halkın büyük çoğunluğu iştirak etmektedir. Hatta yaz aylarında insanlar her gün sabah şehre gelir, işini yapar, akşam tekrar köyüne veya yaylasına çıkar. Bu nedenle yaz aylarında Trabzon, hızlı bir nüfus hareketliliği yaşamaktadır.

Bu çalışmada deneklerin doğum yeri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 6: Doğum Yeri Dağılımı

Doğum yeri	Sayı	%
Trabzon	539	82,9
Diğer İller	99	15,2
Yurt Dışı	8	1,2
TOPLAM	646	99,4
Cevapsız	4	,6
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklerin % 82,9’u Trabzon’da, % 15,2’si diğer illerde, % 1,2’si de yurt dışında doğmuştur. Deneklerin büyük çoğunluğunun Trabzonlu olması “Trabzon’da Dînî Hayat” adlı çalışmamızı, olumlu yönde etkileyerek doğru tespitler

²⁰⁰ Alan Duben, a.g.e., s. 121.

²⁰¹ Erten, a.g.e., s. 155.

yapmamızda bize katkı sağlayacaktır. Trabzon doğumlu olanların oranı % 82,9 olarak gözükmektedir. Buna rağmen 'doğduğundan beri' Trabzon'da olanların oranı % 35,4'tür. Burada Trabzon doğumlu olup diğer illerde öğrenci, memur olarak bulunanlardan memleketine dönenlerin olduğu görülmektedir.

Ankete katılanların oturdukları yere göre dizilişi ise şu şekildedir: Deneklerin % 13,5'i İnönü, % 11,1'i Fatih, % 10'u 3 nolu Erdoğdu, % 9,8'i 2 nolu Beşirli, % 8,3'ü Bahçecik, % 8'i Yenicuma, % 6,5'i Kalkınma, % 6,2'si üniversite, % 5,5'i Kaymaklı, % 4,9'u Gazipaşa, % 4,6'sı Esentepe, % 3,8'i Yalı, % 3,2'si Ortahisar, % 2,6'sı Pazarkapı, % 1,8'i Zafer Mahallesinde oturmaktadır.

Bu çalışmada Trabzon'da oturma süresi ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 7: Trabzon'da Oturma Süresi

Şehirde Kalış Süresi	Sayı	%
Doğduğundan beri	230	35,4
1-5	82	12,6
6-10	118	18,2
11-15	49	7,5
16-20	59	9,1
21+	112	17,2
TOPLAM	650	100

Tablo 7'de de görüldüğü üzere, deneklerin % 35,4'ü doğduğundan beri, % 18,2'si 6-10 yıl, % 17,2'si 21 yıl ve üstü, % 12,6'sı 1-4 yıl % 9,1'i 16-20 yıl % 7,5'i, ise 11-15 yıldır Trabzon'da ikâmet etmektedirler. Buna göre ankete katılanların % 87,4'ü 6 yıldan fazla bir süre Trabzon'da ikâmet etmektedir.

Modernleşme ve şehirleşme sürecinde, insanlar arasında daha çok birincil ilişkiler görülmesine rağmen, şehrsel bir takım kurumların varlığı, bu insanları bir takım hedefler etrafında yapılanmış dernek ve örgütlere üye olma imkânı sunmaktadır. Bu dernek ve örgütlere üye olma durumu ile şehirde kalma süresi arasında anlamlı bir ilişkiden bahsetmek mümkündür.²⁰²

Bu çalışmada dernek üyeliği ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

²⁰² Celalettin Çelik, a.g.e., s. 189.

Tablo 8: Dernek Üyeliği Dağılımı

Üyelik Durumu	Sayı	%
Meslek Kuruluşu (Sendika vs.)	88	13,5
Cami, Kur'an kursu yaptırma derneği	39	6,0
İmam Hatip yardım derneği	5	,8
Memleketle ilgili dernekler	18	2,8
Siyasi, Kültürel, Sanatsal, Spor derneği	79	12,2
Hiçbiri	402	61,8
TOPLAM	631	97,1
Cevapsız	19	2,9
TOPLAM	650	100

Deneklerin % 13,5'i meslek kuruluşlarına, % 12,2'si siyasî, kültür, sanat, spor derneklerine, % 6,5'i cami ve Kur'an kursu derneklerine üye oldukları görülmekte, % 61,8'i de hiçbir derneğe üye olmadığını belirtmiştir.

Şehirde kalış süresi ile dernek üyelik durumunu karşılaştırdığımızda, dernek ve örgütlere üye olanların büyük çoğunluğunu, şehirde doğup büyüyenlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Ayrıca şehirde kalış süresi arttıkça dernek ve örgütlere üyelik oranında da artış gözlenmektedir. Bu durum şehre uyum sağlamanın bir sonucudur.

4- Eğitim Durumu

Trabzon eğitim-öğretim bakımından önemli bir şehirdir. Şehirde, Üniversite, Fen Lisesi, Polis Koleji ve birçok Anadolu Lisesinin oluşu, bölge insanını teşvik etmekte ve eğitim-öğretimi her an zinde tutmaktadır.

Bölgenin dağlık olması, tarımsal arazilerin azlığı ve bölgeden birçok siyaset ve devlet adamlarının çıkmış olması, insanların okumaya olan eğilimlerini arttırmaktadır.

Bu çalışmada eğitim durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 9: Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okur-yazar değil	8	1,2
Okur-yazar	9	1,4
İlkokul	99	15,2
Orta okul	60	9,2
Lise	252	38,8
Üniversite	204	31,4
Master veya üstü	18	2,8
TOPLAM	650	100

Eğitim durumuna baktığımız zaman deneklerin, % 38,8'inin lise, % 31,4'ünün Üniversite, % 15,2'sinin ilkokul, % 9,2'sinin ortaokul, % 2,8'sinin Master ve üstü, % 1,4'ünün sadece okur-yazar olduklarını, % 1,2'sinin ise okur-yazar olmadığını görmekteyiz. Anketimize katılanların % 73'ünün lise ve üstü bir eğitime sahip oldukları gözlenmektedir. Okuma-yazma bilmeyenlerin % 75'ini 50 yaş üzerindeki kişiler yani yaşlanmış insanlar oluşturmaktadır. Cinsiyet ile eğitim durumunu karşılaştırdığımız zaman okuma-yazma bilmeyenlerin % 87,5'ini kadınlar, %12,5 ini ise erkekler oluşturmaktadır. Buna göre cinsiyet itibarıyla erkeklerin okuma ve okutulma oranı kadınlara göre daha fazladır.

Bölgede erkekleri okutma yönünde bir eğilim görülmektedir. Bunun sebebi bayanların ev ve tarla işleri ile meşgul edilmeleridir. Ayrıca ülkemizde hane reisliğinin erkekte olması da bu durumu doğuran diğer bir sebeptir.

Bölgede daha önce (2000 yılında) yapılan, "Doğu Karadeniz'de Kültürel Kimlik" adlı çalışmaya göre okuma-yazma bilmeyenler %1,6, sadece okur-yazar olanlar ise %1,4'tür Bu bulgular ile bizim bulgularımız hemen hemen aynıdır.²⁰³

5- Meslekî ve Sosyo-Ekonomik Durum

Trabzon, tarihte de günümüzde de ticaret yolları üzerinde bulunan bir şehir konumundadır. Hem kara, hem deniz, hem de sınır ticaretinin ortak olarak yürütüldüğü bir şehir olması sebebiyle Trabzon'da ticarî hayat oldukça canlı ve hareketlidir. Özellikle Sarp sınır kapısının açılması ve bavul ticaretinin bölgede yayılması şehre ekonomik anlamda bir canlılık kazandırmıştır.²⁰⁴ Özellikle hizmet ve ticaret sektörü başta olmak üzere birçok sektörde gelişme olmuştur.

Coğrafi yapının engebeli oluşu, şehrin kıyı şeridi boyunca uzanmış olması şehir trafiğini sıkıştırmış, belediye otobüslerinin her yere gidememesine neden olmuştur. Bu şartlara bağlı olarak şehir içi taşımacılığı dolmuşçular tarafından icra edilmektedir.

Bölgede tarımsal alanda en çok fındık ve çay üretilmekte, insanların geçimleri ve iş sahaları bu iki ürüne göre şekillenmektedir.

²⁰³ Ethem Yıldız, Muharrem Ak, **Doğu Karadeniz'de Kültürel Kimlik**, Çatı Kitapları, İstanbul, 2002, s. 120.

²⁰⁴ Kenan Çelik, **"Bavul Ticareti"**, Trabzon ve Turizm, TESOB Yayınları Trabzon, 2000, s. 443.

Bu çalışmada meslek dağılımı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 10: Meslek Dağılım

Meslek Grupları	Sayı	%
Esnaf	108	16,6
İşçi	109	16,8
Devlet Memuru	77	11,8
Yönetici	26	4,0
Tüccar, İşletmeci, Sanayici	45	6,9
Avukat, Doktor, Mühendis	25	3,8
Emekli	35	5,4
Ev hanımı	86	13,2
Öğrenci	133	20,5
Başka	2	,3
Cevapsız	4	,6
TOPLAM	650	100

Meslek dağılımının gösterildiği tabloda deneklerin % 20,5'i öğrenci, % 16,8'i işçi, %16,6'sı esnaf, % 13,2'si ev hanımı, % 11,8'i memur olmak üzere sıralama devam etmektedir. Araştırmada memur, yönetici, avukat, mühendis gibi mesleklerin diğerlerine göre az olduğu görülmektedir. Aslında Trabzon halkının çoğu diğer illerde çalışmaktadır. Hatta bazıları büyük şehirlere gidip yerleşmektedir.

Bu çalışmada eğitim durumu ile meslek durumunun karşılaştırılması şöyledir.

Tablo 11: Eğitim Durumuna Göre Meslek Dağılımı

Meslek		Eğitim Durumu							TOPLAM
		Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Orta okul	Lise	Üniversite	Master ve üstü	
Esnaf, Zanaatkar, Şoför	Sayı %		4 44,4%	23 23,2%	24 40,0%	46 18,4%	11 5,4%		108 16,7%
İşçi	Sayı %		1 11,1%	14 14,1%	20 33,3%	60 24,0%	14 6,9%		109 16,9%
Devlet Memuru	Sayı %			4 4,0%		38 15,2%	31 15,3%	4 22,2%	77 11,9%
Yönetici	Sayı %					4 1,6%	21 10,4%	1 5,6%	26 4,0%
Tüccar, Sanayici, İşletmeci	Sayı %			2 2,0%	1 1,7%	25 10,0%	17 8,4%		45 7,0%
Avukat, Doktor, Mühendis	Sayı %						17 8,4%	8 44,4%	25 3,9%
Emekli	Sayı %	1 12,5%	2 22,2%	10 10,1%	2 3,3%	13 5,2%	5 2,5%	2 11,1%	35 5,4%
Ev hanımı	Sayı %	7 87,5%	2 22,2%	46 46,5%	13 21,7%	17 6,8%	1 ,5%		86 13,3%
Öğrenci	Sayı %					46 18,4%	84 41,6%	3 16,7%	133 20,6%
Başka	Sayı %					1 ,4%	1 ,5%		2 ,3%
TOPLAM	Sayı %	8 100%	9 100%	99 100%	60 100%	250 100%	202 100%	18 100%	646 100%

Tablo 11'den de anlaşılacağı üzere deneklerden okuma yazma bilmeyenlerin % 87,5'i ev hanımı, okur-yazarların % 44,4'ü esnaf, lise bitirenlerin de % 24'nün de işçi olduğu görülmüştür. Üniversite mezunlarının % 42,5'inin memur, yönetici, sanayici, işletmeci, avukat, doktor gibi meslekler gruplarına yönelmekte oldukları görülmektedir. İlkokul mezunları genelde esnaf, işçi, ev hanımı gibi mesleklerde yoğunlaşmaktadırlar. Ortaokul mezunları çoğunlukla esnaf ve işçi olarak çalışmaktadırlar.

Bu çalışmada sosyo-ekonomik durum ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 12: Sosyo-Ekonomik Durum

Sosyo-Ekonomik Düzey	Sayı	%
Üst	88	13,5
Ortanın üstü	156	24,0
Orta	300	46,2
Ortanın altı	88	13,5
Alt	18	2,8
TOPLAM	650	100

Ankete katılanların % 46,2'si orta, % 24'ü ortanın üstü, % 13,5'i üst, yine 13,5'i ortanın altı, % 2,8 i ise alt sosyo-ekonomik düzey sayabileceklerimizin oranı % 37,5'i oluşturmaktadır. Trabzon'da Sosyo-ekonomik düzeyin orta ve üst tabakada yoğunlaşmasının sebebi Sarp sınır kapısının açılmasıyla birlikte, bölgenin ekonomik seviyesinin yükseldiğidir. Trabzon'un hem liman kenti olması, hem de Rusya ve Rusya'dan dağılan devletlere olan sınır yakınlığı, şehre ticarî hayatta ciddi bir canlılık getirmesine neden olmuştur. Gerçi ülkemizin geçirdiği ekonomik kriz tüm yurttaki olduğu gibi bölgeyi de etkilemiş hatta birçok esnafı iflasın eşiğine getirmiştir.

6- Kitle İletişim Araçları

Modernleşmenin temel göstergelerinden biri de kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanımıdır. Köylerde daha çok radyo-tv gibi araçlar yaygın olarak kullanılmasına karşılık, şehirseller alanlarda gazete, sinema, tiyatro gibi iletişim araçlarının kullanımı daha yaygındır. Kırsal alanlarda kültür, gelenek, görenek, örf ve âdetlerle aktarılırken, şehirseller alanlarda bu aktarım daha çok kitle iletişim araçları ile oluşmaktadır.²⁰⁵

Bu çalışmada okunan gazete dağılımı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 13: Okunan Gazete Dağılımı

Gazeteler	Sayı	%
AKŞAM	25	3,8
CUMHURİYET	12	1,8
HÜRRİYET	32	4,9
MİLLİYET	40	6,2
POSTA	60	9,2
SABAH	38	5,8
SPOR GZT	38	5,8
TERCÜMAN	24	3,7
TÜRKİYE	34	5,2
YENİ ŞAFAK	21	3,2
YEREL GZT	100	15,4
ZAMAN	37	5,7
DİĞER	88	13,5
TOPLAM	549	84,5
Cevapsız	101	15,5
TOPLAM	650	100

²⁰⁵ Celalettin Çelik, a.g.e., s. 191.

Tablo 13'te görüldüğü üzere en fazla tercih edilen gazeteler, % 15,4 ile Yerel Gazeteler, % 9,2 ile Posta, % 6,2 ile Milliyet, % 5.8 ile Sabah ve Spor gazeteleri, % 5,7 ile Zaman gazetesi şeklinde sıralanmaktadır.

Meslek gruplarına göre okunan gazetelerin dağılımı dikkate alındığında, esnaf ve işçilerin çoğu yerel gazeteleri, yöneticilerin Hürriyeti, emeklilerin Milliyeti, ev hanımlarının ise Tercüman gazetelerini tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bölgede ulusal gazetelerin satılma oranı genelde düşüktür. Bunun nedeni halkın bölgede yayınlanan yerel gazetelere itibar etmesidir. Ayrıca satılan gazetelerin sayıca çokluğu insanlara tercih imkanı sağlamakta ve dolayısıyla gazetelerin satılma oranı düşmektedir. Gazete okumayanlar ise okuma-yazma bilmeyenler, öğrenciler ve geliri alt düzeyde olanlar arasında yoğunluk göstermektedir. Bunun yanında Trabzon halkının sporla çok ilgilenmesine rağmen, spor gazetelerinin oranı da düşüktür. Bunun sebepleri şunlardır. Birincisi: Halkın büyük çoğunluğunun genelde Trabzonspor ve Akçaabatspor'la ilgilenmesidir. İkincisi: Bölgenin yerel gazetelerinde yerel takımlara ayrılan sayfaların halkın beklentilerini karşılamasıdır.

Ayrıca bölgede yapılan bir araştırmada 0-2 saat televizyon izleyenlerin oranı % 54,7, 3-5 saat izleyenler % 37,7'dir. Televizyon izleme oranı daha çok kırsal kesimlerde yoğunluk kazanmaktadır. Şehirsel alanlardaki diğer alternatifler şehirdeki televizyon izleme oranını düşürmektedir.²⁰⁶

Bu çalışmada gazete okuma sıklığı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 14: Gazete Okuma Sıklığı

İfadeler	Sayı	%
Her gün gazete alırım.	206	31,7
Ara sıra alırım.	314	48,3
Nadiren veya elime geçince okurum.	102	15,7
Hiç okumam.	27	4,2
TOPLAM	649	99,8
Cevapsız	1	,2
TOPLAM	650	100

Ankete katılanların % 48,3'ü ara sıra, % 31,7'si hergün, % 15,7'si nadiren ve eline geçince gazete okuduğunu, % 4,2'si de hiç gazete okumadığını ifade etmektedirler. Hergün gazete okuyanların % 15,2'sini yerel gazeteler, % 9,1'ini

²⁰⁶ Yıldız ve Ak, a.g.e., s. 129.

Milliyet, % 8,1'ini Hürriyet, % 7,1'ini Zaman gazetesi oluşturmaktadır. Ara sıra tercih edilen gazetelerde ise Posta ilk sırada yer almaktadır. Bölgede ara sıra gazete alma oranının çok olması; a- spor gazetelerinin maçlardan bir sonraki gün alınmasıdır. b- Diğer gazetelerin de belli günlerde promosyon vermeleridir.

7- Boş Zamanları Değerlendirme Durumu

İnsan boş zamanlarını değerlendirme tutumu, yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, meslek v.b. faktörlere göre değişiklik arz edebilmektedir.

Bu çalışmada boş zamanları değerlendirme ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 15: Boş Zamanları Değerlendirme Durumu

Faaliyetler	Sayı	%
Kitap okuyarak.	126	19,4
Televizyon seyrederek	173	26,6
Kahvehane, İnternet cafe vs.	59	9,1
Sinema, Tiyatro	45	6,9
Spor	127	19,5
Ev işleri, Ziyaretler	108	16,6
Başka	8	1,2
TOPLAM	646	99,4
Cevapsız	4	,6
TOPLAM	650	100

Deneklerin % 26,6'sının televizyon seyrederek, % 19,5'inin spor, % 19,4'ünün kitap okuyarak, % 16,6'sının ev işleri ve ziyâretler yaparak, % 9,1'inin kahvehane, internet ile boş zamanlarını değerlendirdiklerini görmekteyiz. Bayanların % 35,1'inin boş zamanlarında ev işleri ve ziyaretlerini, erkeklerin de % 29,7'sinin televizyon seyretmeyi tercih ettikleri görülmüştür.

Televizyon seyretme oranının, yüksek olması, okuma alışkanlığı olmayan toplumumuzda görülen genel bir durumdur. Sporla ilgilenmenin yüksek olmasının sebebinin bölgede Trabzonspor ve Akçaabatspor gibi taraftarı çok olan takımların olduğu tahmin edilmektedir.

B- İNANÇ BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR

Her din bir takım inançlara dayanmaktadır. Temel inançları olmayan bir din tasavvur etmek imkânsızdır. En ilkelinden en yücesine kadar bütün dinlerde bu inançlar, o dinin ayrılmaz birer parçasını teşkil ederler.²⁰⁷

Dini grubun birleşip kaynaşmasında inançlar, her zaman ilk sırayı almakta ve aynı dine inananları ortak bir payda altında toplamaktadır.²⁰⁸ Bu inançlar içerisinde de “aşkın” olan bir varlığa ve bir ilâha inanma duygusu, inançlar sisteminin temelini oluşturmaktadır.

1- Allah İnancı

İslâm’ın inanç sisteminde inanılması gereken ilk esas Allah’ın varlığı ve birliğidir. İnsanların Allah’a olan inanç tutumlarını ölçerken Kur’an’ın ve İslâm Kelâmı’nın sistematize ettiği inançların, denekler tarafından ne derece kabul gördüğünü veya bundan ne derece uzak olunduğunu tespit etmek amaçlanmıştır.

Bu çalışmada Allah inancı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 16: Allah İnancı

İfadeler	Sayı	%
Kesin İnanç	628	96,6
Kainata müdahale etmez inancı	2	,3
Problemlili İnanç	11	1,7
Neye inandığını bilmeme	2	,3
İlgisiz	2	,3
Tabiat kanunlarına inanç	5	,8
TOPLAM	650	100

Ankete katılanların % 96,6’sı Allah’a kesinlikle inandığını, %1,7’si Allah’a inandığını fakat çözemediği bazı problemlerinin olduğunu, % 0,8’i Allah’a inanmakla birlikte aslında her şeyin tabiat kanunlarına göre olduğunu ifade etmektedirler. “Allah her şeyi yaratmıştır, bununla birlikte kainata müdahale etmez” diyenlerin, ilgisizlerin ve neye inandığını bilmeyenlerin oranı da % 0,3’tür. Bölgede Allah’a ‘kesin inancın’ yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, insanların dini bilgilerini çocuk yaşta öğrenmeleridir.

²⁰⁷ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 217.

²⁰⁸ Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat*, s. 71.

Bu çalışmada cinsiyete göre Allah inancı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 17: Cinsiyete Göre Allah İnancı

Cinsiyet		Allah inancı						TOPLAM
		Kesin İnanc	Kainata müdahale etmez inancı	Problemli İnanc	Neye inandığını bilmeme	İlgisiz	Tabiat kanunlarına inanç	
Kadın	Sayı	218		5	1		2	226
	%	96,5		2,2	0,4		0,9	100
Erkek	Sayı	410	2	6	1	2	3	424
	%	96,7	0,5	1,4	0,2	0,5	0,7	100
TOPLAM	Sayı	628	2	11	2	2	5	650
	%	96,6	0,3	1,7	0,3	0,3	0,8	100

Bayanların % 96,5'i, erkeklerin de % 96,7'si Allah'a kesinlikle inandığını belirtmektedir. Buna göre bayanlar ile erkekler arasında Allah'a inanç noktasında çok değişik bir fark gözlenmemekte, inanç tutumlarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Ayrıca erkeklerde Allah inancı hususunda farklılaşma bayanlara göre daha fazladır.

Bu çalışmada yaşa göre Allah inancı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 18: Yaşa Göre Allah İnancı

Yaş		Allah İnancı						TOPLAM
		Kesin İnanc	Kainata müdahale etmez inancı	Problemli İnanc	Neye inandığını bilmeme	İlgisiz	Tabiat kanunlarına inanç	
20-29	Sayı	307		4	1	2	5	319
	%	96,2		1,3	0,3	0,6	1,6	100
30-39	Sayı	148	2	1				151
	%	98,0	1,3	0,7				100
40-49	Sayı	117		6				123
	%	95,1		4,9				100
50-59	Sayı	44						44
	%	100						100
60+	Sayı	12			1			13
	%	92,3			7,7			100
TOPLAM	Sayı	628	2	11	2	2	5	650
	%	96,6	0,3	1,7	0,3	0,3	0,8	100

Yaş faktörü ile Allah inancını karşılaştırdığımızda da bütün yaş gruplarında Allah'a inanma tutumlarında en fazla farklılaşma, 20-29 yaşları arasında görülmektedir. Genelde 50 yaş ve üzerinde inanç farklılaşması minimum düzeydedir. Bu sonuçlara göre yaş ilerledikçe insanların inançları netleşmektedir.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre Allah inancı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 19: Eğitim Durumuna Göre Allah İnancı

Eğitim durumu		Allah İnancı						TOPLAM
		Kesin İnanc	Kainata müdahale etmez inancı	Problemli İnanc	Neye inandığını bilmeme	İlgisiz	Tabiat kanunlarına inanç	
Okur-yazar değil	Sayı %	8 100						8 100
Okur-yazar	Sayı %	9 100						9 100
İlkokul	Sayı %	95 96,0	2 2,0				2 2,0	99 100
Orta okul	Sayı %	60 100						60 100
Lise	Sayı %	242 96,0		7 2,8	1 0,4		2 0,8	252 100
Üniversite	Sayı %	196 96,1		4 2,0	1 0,5	2 1,0	1 0,5	204 100
Master veya üstü	Sayı %	18 100						18 100
TOPLAM	Sayı %	628 96,6	2 0,3	11 1,7	2 0,3	2 0,3	5 0,8	650 100

Deneklerden eğitim düzeyi okur-yazar olmayan, sadece okur-yazar, ortaokul, master ve üstü olanların %100'ü Allah'a kesin olarak inanmakta, ilkokul, lise ve üniversitelilerin de % 96'sının Allah'a kesin olarak inandıkları görülmektedir. Buna göre eğitim durumlarına göre Allah inancının farklılaştığı kesim ilkokul, lise ve üniversite düzeyinde gerçekleşmiştir. Üniversite eğitim düzeyinde olanlarda farklılaşma belirgin bir şekilde artmaktadır.

Bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeye göre Allah inancı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 20: Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Allah İnancı

Sosyo-Ekonomik Düzey		Allah İnancı						TOPLAM
		Kesin İnanç	Kainata müdahale etmez inancı	Problemli İnanç	Neye inandığını bilmeme	İlgisiz	Tabiat kanunlarına inanç	
Üst	Sayı %	78 88,6		5 5,7	1 1,1	2 2,3	2 2,3	88 100
Ortanın üstü	Sayı %	152 97,4	2 1,3		1 0,6		1 0,6	156 100
Orta	Sayı %	294 98		6,0 2				300,0 100
Ortanın altı	Sayı %	86 97,7					2 2,3	88 100
Alt	Sayı %	18 100						18,0 100
TOPLAM	Sayı %	628 96,6	2,0 0,3	11,0 1,7	2,0 0,3	2,0 0,3	5,0 0,8	650,0 100

Ankete katılanlardan, alt tabakanın % 100'ü, orta tabakanın % 98'i, ortanın altının % 97,7'si, ortanın üstünün % 97,4'ü ve üst tabakadakilerin % 88,6'sı Allah'a kesin olarak inanmaktadır. Allah'a inanç noktasında farklılaşmalar, daha çok zengin sayılabilecek kesimlerde görülmektedir. Buna göre ekonomik seviye arttıkça Allah'a inanç farklılaşmaktadır.

2- Hz. Muhammed (SAV)'in Peygamberliğine İnanç

İlâhi dinlerde, Allah'ın vahyini insanlara ulaştıran kimseler olarak peygambere inanç önemli bir yer tutmaktadır. Peygambere inanma hem Allah'a hem de O'ndan sonra gelen vahye inanmayı etkilemektedir. İslâm dininde de bu görev Hz. Muhammed'e verilmiş ve son peygamber olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışmada Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 21: Hz. Muhammed'in Peygamberliğine İnanç

İfadeler	Sayı	%
Kesin İnanç	637	98,0
İnsan olarak görme	8	1,2
Yönetici ve Komutan	1	,2
İnanmama	4	,6
TOPLAM	650	100

Tablo 21’de de görüldüğü üzere deneklerin % 98’i Hz. Muhammed’in peygamberliğine kesin olarak inanmakta, % 1,2’si insan olarak görmekte, % 0,2’si yönetici ve komutan olarak görmektedir. Deneklerden 4 kişi (% 0,6’sı) Hz. Muhammed’in peygamberliğine inanmamaktadır.

Bu çalışmada cinsiyete göre peygambere inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 22: Cinsiyete Göre Peygambere İnanç

Cinsiyet		Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Peygamberliğine inanç				TOPLAM
		Kesin İnanç	İnsan olarak görme	Yönetici ve Komutan	İnanmama	
Kadın	Sayı	221	4	1		226
	%	97,8	1,8	0,4		100
Erkek	Sayı	416	4		4	424
	%	98,1	0,9		0,9	100
TOPLAM	Sayı	637	8	1	4	650
	%	98	1,2	0,2	0,6	100

Tablo 22’den de anlaşılacağı üzere ankete katılan bayanların % 97,8’inin, erkeklerin ise % 98,1’inin Hz. Muhammed’in peygamberliğine kesin olarak inanmakta oldukları görülmektedir. Peygambere inanmayanların hepsinin erkek denekler olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada yaşa göre peygambere inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 23: Yaşa Göre Peygamber İnanç

Yaş		Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Peygamberliğine inanç				TOPLAM
		Kesin İnanç	İnsan olarak görme	Yönetici ve Komutan	İnanmama	
20-29	Sayı	311	4	1	3	319
	%	97,5	1,3	0,3	0,9	100
30-39	Sayı	149	2			151
	%	98,7	1,3			100
40-49	Sayı	121	2			123
	%	98,4	1,6			100
50-59	Sayı	44				44
	%	100				100
60+	Sayı	12			1	13,0
	%	92,3			7,7	100
TOPLAM	Sayı	637	8	1	4	650,0
	%	98,0	1,2	0,2	0,6	100

Deneklerin peygambere kesin olarak inanma durumu, 20-29 yaş grubunda % 97,5, 30-39 yaş grubunda % 98,7, 40-49 yaş grubunda % 98,4, 50-59 yaş grubunda % 100, 60 ve üzerinde ise % 92,3'tür. Peygambere inanç farklılaşmasının en çok 20-29 yaşları arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Deneklerin yaşları ilerledikçe Allah'a ve Peygambere inanma durumları kesin inanca doğru bir eğilim seyretnmektedir.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre peygambere inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 24: Eğitim Durumuna Göre Peygamber İnancı

Eğitim Durumu		Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamberliğine inanç				TOPLAM
		Kesin İnanç	İnsan olarak görme	Yönetici ve Komutan	İnanmama	
Okur-yazar değil	Sayı	8				8
	%	100				100
Okur-yazar	Sayı	9				9
	%	100				100
İlkokul	Sayı	97	2			99
	%	98,0	2,0			100
Orta okul	Sayı	60				60
	%	100				100
Lise	Sayı	249	2		1	252,0
	%	98,8	0,8		0,4	100
Üniversite	Sayı	196	4	1	3	204,0
	%	96,1	2,0	0,5	1,5	100
Master veya üstü	Sayı	18				18
	%	100				100
TOPLAM	Sayı	637	8	1	4	650
	%	98	1,2	0,2	0,6	100

Deneklerin eğitim durumlarına göre peygamber inancı, okur-yazar olmayan, okur-yazar olan, ortaokul ve master düzeyinde olanların % 100'ü kesin olarak inanmakta, eğitim seviyesi ilkokul olanların % 98'inin, lise olanların % 98,8'inin, üniversite olanların % 96,1'inin de peygambere kesin olarak inandıkları görülmektedir. Peygambere inanmayanların % 75'i üniversite, % 25'i de lise eğitim seviyesinde oldukları anlaşılmaktadır.

3- Kur'an'ı Kerim'e İnanç

İslâm'ın getirdiği inanç esaslarından biri de İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur'an'a ve O'nun bütün olarak hiç bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar

ulaştığına inanmaktır. Kur'an İslam dininin kutsal kitabı olmakla birlikte, inanç esaslarını, ahlak kurallarını, dinin emir ve yasaklarını içermektedir. Dolayısıyla inananlarının ne yapmaları gerektiğini belirleyen bir kitaptır.

Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'e inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 25: Kur'an'ı Kerim'e İnanç

İfadeler	Sayı	%
İnanıyorum	620	95,4
Kararsızım	21	3,2
İnanmıyorum	9	1,4
TOPLAM	650	100

Tablo 25'ten de anlaşılacağı üzere ankete katılanların % 95,4'ü Kur'an'a inandığını, % 3,2'si kararsız olduğunu, % 1,4'ü de inanmadığını söylemektedir. Deneklerden "kararsızım" seçeneğini tercih edenlere, kararsız olma sebeplerini sordüğümüzda çoğunluk, Kur'an'ın değişmeden günümüze kadar gelmesinin zor bir ihtimal olarak gördükleri için kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada cinsiyete göre Kur'an-ı Kerim'e inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 26: Cinsiyete Göre Kur'an'a İnanç

Cinsiyet		Kur'an'ı Kerim'e inanç			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
Kadın	Sayı	208	16	2	226
	%	33,5%	76,2%	22,2%	34,8%
Erkek	Sayı	412	5	7	424
	%	66,5%	23,8%	77,8%	65,2%
TOPLAM	Sayı	620	21	9	650
	%	100 %	100 %	100 %	100 %

Deneklerden Kur'an'a inanıyorum diyenlerin % 33,5'ini bayanlar % 66,5'ini de erkekler oluşturmaktadır. Kararsız olanların % 76,2'sini bayanlar, % 22,8'ini de erkekler, inanmıyorum diyenlerin % 22,2'sini bayanlar, % 77,8'ini de erkekler oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi kararsızlar daha çok bayan, inanmayanlar da erkek deneklerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada yaşa göre Kur'an-ı Kerim'e inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 27: Yaşa Göre Kur'an'a İnanç

Yaş		Kur'an'ı Kerim'e inanç			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
20-29	Sayı	294	18	7	319
	%	92,2	5,6	2,2	100
30-39	Sayı	150	1		151
	%	99,3	0,7		100
40-49	Sayı	120	1	2	123
	%	97,6	0,8	1,6	100
50-59	Sayı	44			44
	%	100			100
60+	Sayı	12	1		13
	%	92,3	7,7		100
TOPLAM	Sayı	620	21	9	650
	%	95,4	3,2	1,4	100

Ankete katılan deneklerin yaşa göre Kur'an'a olan inanç durumları yukarıdaki tabloda görülmektedir. Buna göre bütün yaş gruplarında Kur'an'a inanma % 90'ın üzerindedir. Kararsız ve inanmayanlar daha çok 20-29 yaşlarında görülmüştür. Bunun nedeni insanların fikirlerinin yeni yeni netleşmeye başlamasıdır. İleriki yaşlarda kararsızlar azalmaktadır.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre Kur'an'a inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 28: Eğitim Durumuna Göre Kur'an'a İnanç

Eğitim Durumu		Kur'an'ı Kerim'e inanç			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
Okur-yazar değil	Sayı	8			8
	%	100			100
Okur-yazar	Sayı	9			9
	%	100			100
İlkokul	Sayı	97	2		99
	%	98,0	2,0		100
Orta okul	Sayı	58	2		60
	%	96,7	3,3		100
Lise	Sayı	238	10	4	252
	%	94,4	4,0	1,6	100
Üniversite	Sayı	192	7	5	204
	%	94,1	3,4	2,5	100
Master ve üstü	Sayı	18			18
	%	100			100
TOPLAM	Sayı	620	21	9	650
	%	95,4	3,2	1,4	100

Kur'an'a inanç durumu; okur-yazar olanlar ve olmayanlar ile master düzeyindeki deneklerin % 100'ü inanmaktadır. Diğer eğitim seviyesinde olan deneklerin inanma oranı % 90'ın üstündedir. Eğitim seviyesi arttıkça Kur'an'a inanmama veya inanmakta kararsız olma eğilimi de artmaktadır.

4-Meleklere İnanç

İslâm dinine göre Melekler, Allah tarafından değişik görevlerle görevlendirilen ruhanî varlıklardır. Vahiy getirme, insanları ve kâinatı kontrol etme, kıyametin kopma işlemini gerçekleştirme v.s. gibi görevleri melekler yapmaktadır.

Bu çalışmada meleklerle inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 29: Meleklerle İnanç

İfadeler	Sayı	%
İnanıyorum	640	98,5
Kararsızım	4	,6
İnanmıyorum	5	,8
TOPLAM	649	99,8
Cevapsız	1	,2
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklerin % 98,5'i meleklerle inandığını, % 0,8'i inanmadığını, % 0,6'sı da kararsız olduğunu belirtmiştir. Meleklerin görünmeyen varlıklar olmalarına rağmen denekler meleklerle yüksek oranda inanmaktadır. Bunun nedeni Kur'an'da meleklerin varlığına dair olan ayetlerdir.

Bu çalışmada meleklerle inanç ile ilgili elde edilen veriler cinsiyete göre aşağıdaki gibi oluşmaktadır.

Tablo 30: Cinsiyete Göre Meleklerle İnanç

Cinsiyet		Melek inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
Kadın	Sayı	222	3		225
	%	98,7	1,3		100
Erkek	Sayı	418	1	5	424
	%	98,6	0,2	1,2	100
TOPLAM	Sayı	640	4	5	649
	%	98,6	0,6	0,8	100

Cinsiyet ve meleklerle inanç arasındaki ilişkiye bakıldığında bayanların % 98,7'si, erkeklerin de % 98,6'sı meleklerle inanmaktadır. Meleklerle inanç durumunda

kararsızların % 75'ini bayan, % 25'inin erkek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca ankete katılan deneklerden meleklerle inanmayanların hepsi erkek deneklerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada yaşa göre meleklerle inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 31: Yaşa Göre Meleklerle İnanç

Yaş		Melek inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
20-29	Sayı	313	2	3	318
	%	98,4	0,6	0,9	100
30-39	Sayı	151			151
	%	100			100
40-49	Sayı	120	1	2	123
	%	97,6	0,8	1,6	100
50-59	Sayı	44			44
	%	100			100
60+	Sayı	12	1		13
	%	92,3	7,7		100
TOPLAM	Sayı	640	4	5	649
	%	98,6	0,6	0,8	100

Tablo 31'den de anlaşıldığı üzere meleklerle inanma durumunu göz önünde bulundurduğumuz zaman, kararsız ve inanmayanların çoğu 20-29 yaşlarındadır. Ayrıca meleklerle inanma durumunun bütün yaş gruplarında % 90'ın üzerinde olduğu tabloda görülmektedir. Kararsız ve inanmayanların 20-29 yaş grubunda olması daha önce de açıklandığı gibi, bu yaşta inançların yeni yeni netleşmeye başlamasıdır.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre meleklerle inanç şöyledir.

Tablo 32: Eğitim Durumuna Göre Meleklerle İnanç

Eğitim Durumu		Melek inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
Okur-yazar değil	Sayı	8			8
	%	100			100
Okur-yazar	Sayı	9			9
	%	100			100
İlkokul	Sayı	99			99
	%	100			100
Orta okul	Sayı	59	1		60
	%	98,3	1,7		100
Lise	Sayı	251	1		252
	%	99,6	0,4		100
Üniversite	Sayı	196	2	5	203
	%	96,6	1,0	2,5	100
Master veya üstü	Sayı	18			18
	%	100			100
TOPLAM	Sayı	640	4	5	649
	%	98,6	0,6	0,8	100

Eğitim durumu ile meleklere inanç arasındaki ilişkiye bakıldığında; eğitim seviyesi yükseldikçe, meleklere inanç hususunda farklılaşmalar oluşmaktadır. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe kararsız olma veya inanmama eğilimi de artmaktadır. Ayrıca meleklere inanmayan deneklerin % 100'ü üniversite eğitimi almış kişilerdir.

5- Ahiret'e İnanç

İslâm dininin bir diğer inanç esası olan Ahiret, dünya hayatının sona ermesi ile başlayacak olan yeni bir hayat ortamıdır. Öldükten sonra tekrar dirilme, iyileri ödüllendirme, kötülerini de cezalandırma, İslâm dinindeki Âhiret inancının temelini oluşturmaktadır. Aslında ölümden sonra, bir hayatın olduğuna birçok toplum inanmaktadır.

Bu çalışmada Ahirete inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 33: Âhiret İnancı

İfadeler	Sayı	%
İnanıyorum	636	97,8
Kararsızım	8	1,2
İnanmıyorum	6	,9
TOPLAM	650	100

Tablo 33'te de görüldüğü gibi "Âhiret gününe, öldükten sonra dirilmeye ve âhirette bazı insanların ödüllendirilmesi, bazılarının da cezalandırılmasına inanıyor musunuz?" sorusuna deneklerin; % 97,8'i inandıklarını, % 1,2'si kararsız olduklarını, % 0,9'u da inanmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada cinsiyete göre Ahirete inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 34: Cinsiyete Göre Âhiret İnancı

Cinsiyetiniz		Ahiret inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
Kadın	Sayı	221	5		226
	%	97,8	2,2		100
Erkek	Sayı	415	3	6	424
	%	97,9	0,7	1,4	100
TOPLAM	Sayı	636	8	6	650
	%	97,8	1,2	0,9	100

Ahiret'e inanç ile cinsiyet arasındaki ilişkiye baktığımız zaman, ankete katılan bayanların % 97,8'i inandıklarını, % 2,2'si de kararsız olduklarını ifade etmelerine karşılık, erkeklerin % 97,9'u inandıklarını, % 1,4'ü inanmadıklarını, % 0,7'si de kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan deneklerde Ahiret'e inananların oranı, bayan ve erkeklerde hemen hemen aynıdır. Ancak Ahiret'e inanmayanların hepsinin erkek olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada yaşa göre Ahirete inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 35: Yaşa Göre Âhiret İnancı

Yaş		Ahiret inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
20-29	Sayı	310	6	3	319
	%	97,2	1,9	0,9	100
30-39	Sayı	150	1		151
	%	99,3	0,7		100
40-49	Sayı	120	1	2	123
	%	97,6	0,8	1,6	100
50-59	Sayı	44			44
	%	100			100
60+	Sayı	12		1	13
	%	92,3		7,7	100
TOPLAM	Sayı	636	8	6	650
	%	97,8	1,2	0,9	100

Tablo 35'te görüldüğü gibi âhiret inancı ile yaş grupları arasındaki ilişkide; 20-29 yaşlarındakilerin % 97,2'si, 30-39 yaşlarındakilerin % 99,3'ü, 40-49 yaşlarındakilerin % 97,6'sı, 50-59 yaştakilerin % 100'ü ve 60 ve üzerindekiilerin % 92,3'ü Ahiret'e inandıklarını belirtmişlerdir. Kararsız olan ve inanmayanların çoğu 20-29 yaşları arasındaki deneklerdir.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre Ahirete inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 36: Eğitim Durumuna Göre Âhiret İnancı

Eğitim Durumu		Âhiret inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
Okur-yazar değil	Sayı %	8 100			8 100
Okur-yazar	Sayı %	9 100			9 100
İlkokul	Sayı %	99 100			99 100
Orta okul	Sayı %	59 98,3	1 1,7		60 100
Lise	Sayı %	248 98,4	3 1,2	1 0,4	252 100
Üniversite	Sayı %	195 95,6	4 2,0	5 2,5	204 100
Master veya üstü	Sayı %	18 100			18 100
TOPLAM	Sayı %	636 97,8	8 1,2	6 0,9	650 100

Âhiret inancı ile eğitim durumunun karşılaştırılması sonucunda, okur-yazar olmayan, okur-yazar, ilkokul ve master düzeyinde eğitim seviyesine sahip olan deneklerin % 100'ü Âhiret'e inanmakta oldukları tespit edilmiştir. Âhiret'e inanç konusundaki farklılaşma daha çok lise ve üniversite seviyesindeki görülmüştür. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe, Âhiret'e inanma eğiliminde azalma olmaktadır.

6- Kadere İnanç

İslâm inanç sisteminin bir diğer temel inancı, kadere, hayır ve şerrin (iyilik ve kötülüğün) Allah'tan geldiğine inanmaktır. Kadere îman, insanlar arasında alın yazısı olarak ta anlaşılmaktadır. İnsanlar “kaderimizde bu varmış” diyerek teslimiyetçi bir tutum sergilenmektedir.

Bu çalışmada Kadere inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 37: Kadere İnanç

İfadeler	Sayı	%
İnanıyorum	638	98,2
Kararsızım	8	1,2
İnanmıyorum	4	,6
TOPLAM	650	100

Tablo 37'den de anlaşıldığı üzere ankete katılan deneklerin % 98,2'si kadere hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmaktadırlar. Deneklerden % 1,2'si Âhiret'e

inanma hususunda kararsız olduklarını, % 0,6'sı da Ahiret'e inanmadıklarını belirtmektedirler.

Bu çalışmada cinsiyete göre Kadere inançla ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 38: Cinsiyete Göre Kader İnancı

Cinsiyet		Kader inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
Kadın	Sayı	223	3		226
	%	98,7	1,3		100
Erkek	Sayı	415	5	4	424
	%	97,9	1,2	0,9	100
TOPLAM	Sayı	638	8	4	650
	%	98,2	1,2	0,6	100

Cinsiyet ile kader inancının karşılaştırılması sonucunda bayanların % 98,7'si, erkeklerin % 97,9'u kadere inanmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca kadere inanma hususunda hem erkek ve hem bayarlardan kararsız olanlar olmasına rağmen, kadere inanmayanların hepsi erkek denekler arasından çıkmıştır.

Bu çalışmada yaşa göre Kadere inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 39: Yaşa Göre Kader İnancı

		Kader inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum	
20-29	Sayı	312	5	2	319
	%	97,8	1,6	0,6	100
30-39	Sayı	150	1		151
	%	99,3	0,7		100
40-49	Sayı	120	1	2	123
	%	97,6	0,8	1,6	100
50-59	Sayı	44,0			44
	%	100			100
60+	Sayı	12	1		13
	%	92,3	7,7		100
TOPLAM	Sayı	638	8	4	650
	%	98,2	1,2	0,6	100

Tablo 39'dan da anlaşıldığı üzere kadere inanç hususunda deneklerden 20-29 yaş grubunda olanların % 97,8'i, 30-39 yaş grubundakilerin % 99,3'ü, 40-49 yaş grubundakilerin % 97,6'sı, 50-59 yaş grubundakilerin % 100'ü, 60 yaş ve üzerindeki de % 92, 3'ü kadere inandıklarını belirtmektedirler. Kadere inanç hususunda kararsız olduğunu söyleyen deneklerin çoğu 20-29 yaş grubunda oldukları görülmektedir. Kadere inanmayanların % 50'si 20-29 yaş grubunda, % 50'si de 40-49 yaş grubunda olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre Kadere inanç ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 40: Eğitim Durumuna Göre Kader İnancı

Eğitim durumu	Kader inancı			TOPLAM
		İnanıyorum	Kararsızım	İnanmıyorum
Okur-yazar değil	Sayı	8		
	%	100		
Okur-yazar	Sayı	9		
	%	100		
İlkokul	Sayı	99		
	%	100		
Orta okul	Sayı	59	1	
	%	98,3	1,7	
Lise	Sayı	250	2	
	%	99,2	0,8	
Üniversite	Sayı	195	5	4
	%	95,6	2,5	2,0
Master veya üstü	Sayı	18		
	%	100		
TOPLAM	Sayı	638,0	8,0	4,0
	%	98,2	1,2	0,6

Eğitim durumuna göre kader inancında, okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar olan, ilkokul ve master düzeyinde eğitim seviyesine sahip olanların % 100'ü kadere inandıklarını belirtmişlerdir. Eğitim seviyesi ortaokul olanların % 98,3'ü lise olanların % 99,2'si, üniversite olanların da % 95,6'sı kadere inandıklarını ifade etmişlerdir. Kadere inanmayanların hepsi üniversite düzeyindeki deneklerden çıkmıştır. Kadere inanç hususunda kararsız olduklarını belirtenlerin, ortaokul, lise ve üniversite eğitim düzeyinde olan deneklerde olduğu görülmektedir.

İslâm inanç sistemi içerisinde bulunan, Allah'a, Peygambere, Kur'an'a, Meleklerle, Ahiret'e ve Kadere olan inanma eğilimi Trabzon'da genelde % 90'ların üzerinde çıkmıştır. İnanma eğiliminin yüksek olmasında Doğu Karadeniz insanının özelde de Trabzon halkının cami ve Kur'an kurslarına verdiği önemde gizlidir. Gerçekten de Doğu Karadeniz yöresinde cami ve Kur'an kursları sayıca çoktur.

Ayrıca İslam inanç esaslarından Allah'a inanç hususuna inanmayan hiç olmadığı halde diğer inanç esasları olan Peygambere, Ahiret'e, Meleklerle, Kur'an'a ve Kadere az da olsa (4-5 kişi) inanmayan kişilerin olduğu ortaya çıkmıştır.

Eğitim seviyesi düşük olanlarda geleneksel ve aileden duyarak veya görerek öğrenme sonucu oluşan dinî inanç eğiliminin, genelde yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim seviyesi ilerledikçe dinin inanç esaslarına inanma eğiliminde de azalma olduğu görülmektedir.

Yaş gruplarına göre dinî inanç eğilimi ise, genelde yaş ilerledikçe artmakta ve netleşmektedir. Fakat çoğunlukla 20-29 yaşları arasındaki deneklerde dinin inanç esaslarına inanma, kararsızlık veya inanmama şeklinde farklılaşmaktadır. Bunun nedeni, sanayileşme ve şehirleşme sonucunda modernleşmenin gerçekleşmesiyle, yeni neslin gelenek-göreneklere bağlılığının azalmasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde zamanla gelenek ve göreneklerin de değişmiş olması muhtemeldir. Bölgede daha önce yapılan bir araştırmaya göre gençlerin gelenek ve göreneklere bağlılığının azaldığını söyleyenlerin oranı % 62,1, bağlılığın devam ettiğini söyleyenlerin oranı ise % 11,4, gelenekler değişmiş diyenler % 9,2, gelenek ve göreneklere bağlılık hiç kalmamıştır diyenlerin oranı ise % 8,7'dir. Ayrıca yine aynı çalışmaya göre, gelenek-göreneklere bağlılığın azaldığını bütün yaş grupları kabul etmektedir.²⁰⁹

Cinsiyete göre inanç esaslarına inanma eğiliminde genel olarak bayan ve erkeklerde birbirine yakın sonuçlar ortaya çıkmıştır. Fakat bu inanç esaslarına inanmayanlar (Allah'a inanç hariç) genelde erkek denekler arasında görülmektedir.

Ayrıca ankete katılanların hepsi Allah'a inandıklarını ifade etmelerine rağmen az da olsa diğer inanç esaslarına (Peygamber, Kur'an, Âhiret, Melekler ve Kader) inanmayanların olduğu ortaya çıkmıştır. Bu şahıslara "Neden Allah'a inandıkları halde diğer inanç esaslarına inanmadıklarını" sordüğümüzda, bu şahıslar "Allah'a inanmıyorum demenin çok zor olduğunu ve buna cesaret edemediklerini" ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak yaptığımız araştırmada İslâm inanç esaslarına inanma oranı oldukça yüksek çıkmıştır.

²⁰⁹ Yıldız ve Ak, a.g.e., s. 148-149.

7- Halk İnançları

İnanç, dış dünyayı idrak etme sonucu insan zihninde oluşan bir anlayış biçimidir. Sosyolojik anlamda inanç, özellikle “Halk inancı” toplumsal kabullenme ve benimseme olarak anlaşılır.²¹⁰

İnanç bir fikre bağlanmak ve kabul etmek olup, bütün insanların özünde var olan bir duygudur. İnsanlık tarihi boyunca ister ilkel olsun, isterse medenî inançsız bir toplum bulmak çok zor, hatta imkânsızdır.

İnançsız bir toplum olmadığına göre, her toplumun kendine ait bir takım inanç ve değerleri mevcuttur. Bu nedenle bir toplum inanç ve değerlerini değiştirse bile, eski inanç ve değerlerden tamamen uzaklaşıp o inançlardan ayıklanmak olanaksızdır. Hatta ilâhi dinlerde bile eski yerel inançların kalıntılarından tam anlamıyla kurtulmak mümkün olmamıştır. Dinler tarihi incelendiğinde, bir dinin öğretisi ya da peygamberinden zaman bakımından uzaklaşıldıkça eski dinlerden kalma bazı inanç, âyin, ve âdetlerin yeniden canlandığı görülecektir.²¹¹

Halk inanışları büyü, sihir, falcılık, efsun, tılsım, kehanet, gözbağcılık, muska, nazar, kurşun dökme, yatır ziyareti, çaput bağlama gibi çeşitli inanışlardan oluşmaktadır. Halk arasında da bu işlerle uğraşanlar cinci, falcı, kâhin, cinci hoca, muskacı, üfürükçü, tükürükçü, izinli, kocakarı vb. isimler ile bilinmektedirler²¹²

İslâm dîni, büyü, sihir, falcılık gibi şeylere inanmayı ve bunlarla uğraşmayı yasaklamasına rağmen bu tür inanç ve uygulamaların çeşitli halk katmanlarında geniş yaygınlık ve kabul gördüğü bilinmektedir. Şehirleşme ve modernleşme çizgisinde insanlardaki rol farklılaşmaları, eğitim ve meslekî alanlardaki hareketlilik ile bireyselleşme ve dünyevîleşmeye rağmen, bu tür inanç ve uygulamaların popüler halk dindarlığı içinde de varlığını sürdürmekte olduğu görülmektedir.²¹³

Bu tür inanç ve uygulamalar sadece İslâm ülkelerinde değil dünyanın bütün ülkelerinde, modernleşme sürecini tamamlamış şehirlerin hepsi, kendi kâhin, falcı, sihirbaz, büyücü, muskacı, cinci, psişik, spritist, medyum vb. türden kurumlaşmış büyüsel otorite tiplerine sahip bulunmakta ve modern eğitimden geçmiş geniş toplum

²¹⁰ Ali Çelik, *İslâm'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları*, Beyan, İstanbul, 1995, s. 17.

²¹¹ Ahmet Gökbel, “Anadolu’da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar”, *C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı: 1, Sivas, 1996, s.173.

²¹² Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dînî Hayat*, s. 233.

²¹³ Celalettin Çelik, *a.g.e.*, s. 213.

kategorilerinin önemli bir kısmı bunların gücüne içtenlikle inanmakta ve bu tür otoritelere baş vurdukları, düzenlenen seanslara katıldıkları gözlenebilmektedir.²¹⁴

İnsanların bu tür inanç ve uygulamalara katılmaları, genelde bu işi yapan insanların, hastalıkları iyileştirdiklerine, karı-koca arasını düzelttiklerine yahut başka iyi işler yaptıklarına inanıldığı için gidilmektedir. Batı toplumunda ise bir iç huzur arama düşüncesi insanları bu tür uygulamalara katılmaya sevk etmiştir.²¹⁵

Aynı zamanda “insanlar, istek ve ihtiraslarını gerçekleştirmede karşılaştıkları zorluk ve imkânsızlıklar karşısında ya büyüleyici ya da kutsal bildikleri varlıklara yaklaşarak, ihtiyaçlarını gidermeye çalışırlar. İşte insanların kendilerine yardım ve faydası dokunacağına inandıkları varlıklardan biri de “yatırlar”dır. Bunlar sağlıklarında zühd, takva, ibadet ve muhabbetle yaşayan, vatani, milleti uğrunda şehadet mertebesine ulaşan, Tanrı’nın sevgili kulları arasında kabul edilen kimseler olduğu gibi, Tanrı katında hatırlarının kırılmayacağı inancı ile ilk dilek kapısı olarak değerlendirilen”²¹⁶ bir uygulama olarak “yatır ziyareti fenomeni” de aynı amaçlar doğrultusunda karşımıza çıkmaktadır. Buna göre her türbe aynı amaç için ziyaret edilmediği gibi aynı usulle de ziyaret edilmemektedir. Halk bu türbelere sadece ziyaret amacıyla değil yanında bir takım istek ve dilekte bulunmak, hastalığına şifa aramak, kurban kesmek vs. gibi amaçlarla da gelebilmektedir.

Türbe, tekke, yatır diye anılan bu yerlerin kime ait olduğu bilinmemekle birlikte halk yine de buraları ziyaret etmekte ve burada yatanların manevî gücünden faydalanmak istemektedirler.²¹⁷

İnsanların daha çok, çocuk sahibi olmak, herhangi bir hastalıktan kurtulmak veya bir dileğinin kabul olmasını sağlamak için yaptıkları uygulamalardan birisi de kutsal olarak bilinen bir ağaca çaput bağlamaktır. Yine aynı amaçlarla kutsal olarak bilinen yerlerdeki pınar ve sulara para atmak suretiyle gerçekleştirilen diğer bir inanç uygulamasıdır. Ülkemizde bu tür uygulamalara her tarafta rastlamak mümkündür.²¹⁸

²¹⁴ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 407.

²¹⁵ Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat*, s. 233.

²¹⁶ Ahmet Gökbel, “Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, Sivas 1999, s. 167.

²¹⁷ Harun Güngör, *Türk Budun Bilimi Araştırmaları*, Kivılcım Yayınları, Kayseri 1998, s. 351-352.

²¹⁸ Gökbel, “Anadolu’da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağleme ve Nazar”, C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı: 1, s. 176.

Batıl inançlar nereden gelip nasıl toplum içinde yerleştiği belli olmayan ama yüzyıllardan beri belki de değişik inanışların ya da insanların kendi kurgularının sonucu hiçbir temel dayanağı ve mantığı izahı olmadan yerleşmiş inanışlar olarak günümüze kadar süre gelmiş olan inanışlardır. Bugün bile çeşitli şekillerde kendini gösteren bu inanışların temelinin insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir. Yöresel özellikler arz eden bu inanışlara Trabzon ilinde de rastlamak mümkündür.

Buna göre Trabzon'da yaptığımız araştırma ve görüşmeler sonucu elde ettiğimiz halk inanmaları veya batıl inanç diyebileceğimiz inançlardan bazı örnekleri de şu şekilde sıralayabiliriz:²¹⁹

- Saç, ayak tırnağı boş olarak yanan ateşte bırakılırsa ölü suyu bekler.
- Ellerini bağlayanın kısmeti bağlanır.
- Bir kadın aş ererken birine bakarsa çocuğu ona benzer.
- Yeni gelinin kucağına oğlan çocuğu verilirse ilk çocuğu erkek olur.
- Çocuğunun güzel olması için gebe kadına ayva yedirilir.
- Gece tırnak kesilmez.
- Kapı eşiğinde oturan kişi iftiraya uğrar.
- Evde incir ağacı yakılmaz; yakılırsa, ev dağılır.
- Geceleyin evde ıslık çalınmaz, çalınırsa eve yılan girer.
- Kuluçkanın altına yumurta koyan kişi, başını sararsa civcivler guguli (ibikli) olur.
- Ay tutulunca havaya ateş edilirse ay kurtulur.
- Mayıs yedisinde deniz suyu ile yıkanan ve kayığa binenler yakalandıkları hastalıktan kurtulurlar.
- Boş beşik sallanırsa çocuğun karnı ağırır.
- "Ahırların girişlerine hayvan boynuzları asılır nazarı önlesin diye."²²⁰ Bu uygulamaya Uygur Türkleri'nde de rastlamaktayız. Uygurlar nazar değmesin diye hayvan iskeleti, at nalı vb. şeyleri bir ipe takarak evlere asarlar.²²¹

²¹⁹ www.trabzon.gov.tr.

²²⁰ Enes Öztürk, Trabzon, 1978 doğumlu, Üniversite mezunu.

²²¹ Güngör, *Türk Budan Bilimi Araştırmaları*, s. 362.

- “Gece dışarı sıcak su serpilmez. Suyun cinleri yakacağına, cinlerin de suyu atana zarar vereceğine inanılır.”²²²

- “Yemek sofrası akşamdan sonra dışarı silkelenmez.”²²³

- “Gece hayvan (fare, böcek) öldürülmez. Çünkü bunların cin olduğuna inanılır.”²²⁴

- “Kara kedi uğursuz sayılır.”²²⁵

- “Gece tavşanın, birisinin önünden geçmesi uğursuz sayılır.”²²⁶

- “Baykuşun gece ötmesi uğursuz sayılır.”²²⁷

- “Eşek anırınca şeytanın geleceğine inanılır.”²²⁸ Bu inanışın sebebi “merkep anırışını işittiğiniz zaman Allah’a sığının, çünkü merkep şeytanı görünce anırır” hadisi olabilir.²²⁹

- “Evde çok karınca olunca bereket olacağına inanılır.”²³⁰

- “Gözde arpacık çıkınca zengin olunacağına inanılır.”²³¹

- “Evi karıncalar basınca evden taşınılacağına inanılır.”²³²

- “Ay ve Güneş tutulması sırasında mermi atılır.”²³³

- “Başa bir belâ gelince hemen nazar değdi denilir.”²³⁴

- “Fal bakmaya benzeyen, kitap açtırma var. Yani kitabın herhangi bir yeri rastgele açılır ve oradan yorum yapılır.”²³⁵

“Hıdrellezle ilgili bir çok inanış var. Hıdrellez ile ilgili inanışlar eski Türklere kadar dayanmaktadır.”²³⁶

- “Hıdrellezde tarlaya gidip çalışılmaz.”²³⁷

²²² Yavuz Ersan, Trabzon, 1948 doğumlu, Üniversite mezunu.

²²³ İbrahim İleli, Trabzon, 1971 doğumlu, Lise mezunu.

²²⁴ Burhan Kılınçlı, Trabzon, 1981 doğumlu, Lise mezunu.

²²⁵ Eren Bodur, Trabzon, 1980 doğumlu, Üniversite öğrencisi.

²²⁶ Davud Ustaoglu, Trabzon, 1976 doğumlu, Üniversite mezunu.

²²⁷ Mehmet Uzun, Trabzon, 1972 doğumlu, Lise mezunu.

²²⁸ Mehmet Ustaoglu, Trabzon, 1959 doğumlu, Lise mezunu.

²²⁹ Çelik, *İslâm’ın Kabul Veya Reddettiği Halk İnançları*, s. 148.

²³⁰ Adem Uzun, Trabzon, 1982 doğumlu, Üniversite mezunu.

²³¹ Nurten Usta, Trabzon, 1957 doğumlu, İlkokul mezunu.

²³² Fatih Özge, Trabzon, 1979 doğumlu, Üniversite mezunu.

²³³ Yaşar Yaylı, Trabzon, 1967 doğumlu, Üniversite mezunu.

²³⁴ Adem Kantarcı, Trabzon, 1982 doğumlu, Üniversite mezunu.

²³⁵ Çağdaş Yılmaz, Trabzon, 1975 doğumlu, Üniversite mezunu.

²³⁶ İbrahim Kır, “İlica Kasabasında Hıdrellez Geleneği”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 16, İstanbul, 2003, s. 91.

²³⁷ Enes Öztürk, Trabzon, 1978 doğumlu, Üniversite mezunu.

-“Hidrellez günü hamile kadınlar dışarı çıkmaz, çıkarsa çocuğu hastalanır.”²³⁸

“- Kapı eşiğinde durmak iyi değildir.

- İnsanın üstünde sökülük dikilmez, dikilirse o kimsenin aklı ve bahtı dikilmiş olur.

- Küçük çocukların tükürmesi yağmur yağacağına delalettir.

- Gelişmemiş cılız çocuklar Ay’a uzatılarak ya al; ya ver denir, bundan sonra çocuk ya ölür ya da olur.

- Gece uluyan köpek ölü çağırır.

- Güneş batarken uyumak ömrü kısaltır.

- Çıkan diş çatıya atılırsa yerine çıkan diş sağlam olur.

- Hidrellez günü hamile kadın iş yapmaz, çocuğu sakat olabilir.

- Kolların göğüs üstünde bağlanması öksüzlüğe yol açar.

- Sağ avuç kaşınırsa para geleceğine sol avuç kaşınırsa para çıkacağına işarettir.

- Salı günü yola çıkmak ya da çamaşır yıkamak uğursuzluk getirir.”²³⁹

“- Çocuğun üzerinden geçen geri dönüp tekrar geçmezse, çocuğun büyümesi durur.

- Süpürgeyle dövülen çocuk hırsız olur.

- Meyve ağaçlarına kurban kanı sürülürse meyve bereketli olur.

- Elinden kaşık, ağzından ekmek düşerse, soyunda bir aç var demektir.

- Küçük çocuklar devamlı tükürürse yağmur yağar.

- 1 Şubat günü evine geveze adam girenin tavukları o yıl çok yumurtlar.

- Alnı açık insan zengin olur.

- Aç karnına yılan gören, İlkbaharda hasta olacak demektir.

- Misafir çok oturduğunda ayakkabısının altına tuz sürersen çabuk gider.

- Ekmek kesen tez kocar.

- Yeni doğan çocuğun bulunduğu odaya çırçır böceği girerse o çocuk geveze olur.”²⁴⁰

²³⁸ Asiye Kantarcı, Trabzon, 1962 doğumlu, ilkokul mezunu.

²³⁹ Canalıoğlu, *Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon*, s. 15.

²⁴⁰ Canalıoğlu, *Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon*, s. 35, 36.

Halk inanışları halkın kabullenmesi ve benimsemesi ile oluşmaktadır. Bu inanışlar bazen mantıklı gibi görünse de çoğu zaman akıl dışıdır. Görülüyor ki inançların, toplumsal hayattaki etkileri çok büyüktür. Eğer ki insan, heyecanlarına ve duygularına uygun düşerse en mantıksız, en saçma sapan şeylere bile inanma eğilimi gösterecektir. Bu nedenle insan bir şeye inandı mı artık akıl onu kontrol edemez hale gelir ve eleştirme duygusunu devreden çıkarır.²⁴¹

Bu çalışmada halk inançlarına inanma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 41: Halk İnançlarına İnanma Durumu

Halk İnançları	Sayı	%
Büyüye inanırım	49	5,4
Kurşun döktürmeye inanırım	9	1,0
Muskaya inanırım	116	12,7
Yatır ziyaretine inanırım	55	6,0
Nazar ve göz değmesine inanırım	208	22,8
Cin çarpmasına inanırım	94	10,3
Hiçbirine inanmam	203	22,2
Cevapsız	179	19,6
TOPLAM	913	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Tablo 41'den de anlaşıldığı üzere ankete katılan deneklerin % 22,8'i nazar ve göz değmesine, % 12,7'si muskaya, % 10,3'ü cin çarpmasına, % 6'sı yatır ziyaretine, % 5,4'ü büyüye, % 1'i de kurşun döktürmeye inanmaktadır. Deneklerin % 22,2'si hiçbirine inanmamaktadır. Deneklerden % 19,6'sı da soruya cevap vermemişlerdir. Demek ki halkın % 58,2'si halk inançlarına inanmaktadır. En fazla nazar ve göz değmesine inanılmaktadır. Nazarın en fazla inanılan halk inancı olmasının nedeni, Kur'an'da nazarla ilgili ayetlerin olmasıdır. İnsanların bu tür inanç ve uygulamalara inanmalarının sebebi, hoca, cinci, muskacı denilen ve bu tür uygulamalarla meşgul olan insanların bölgede çok olmasıdır. Ayrıca insanların bu tür uygulamalara itibar etmesi, bazı emekli imam ve din görevlilerinin bu işlerle meşgul olmalarından kaynaklanmaktadır.²⁴² Büyü ve kurşun döktürmeye inananların az olmasının nedeni, İslam'ın bunları yasakladığı halk tarafından bilinmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada cinsiyete göre halk inançlarına inanma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

²⁴¹ Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 298.

²⁴² Yaşar Yaylı, Trabzon, 1967 doğumlu, Üniversite mezunu.

Tablo 42: Cinsiyete Göre Halk İnançları

Cinsiyet		Halk İnançları							TOPLAM
		Büyü	Kurşun dök.	Muska	Yatır ziyareti	Nazar ve göz değ.	Cin çarp.	Hiçbirine inanmam	
Kadın	Sayı	12	6	45	27	98	43	51	282
	%	4,3	2,1	16,0	9,6	34,8	15,2	18,1	100
Erkek	Sayı	37	3	71	28	110	51	152	452
	%	8,2	0,7	15,7	6,2	24,3	11,3	33,6	100
TOPLAM	Sayı	49	9	116	55	208	94	203	734
	%	6,7	1,2	15,8	7,5	28,3	12,8	27,7	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Cinsiyete göre halk inançları karşılaştırıldığında bayanların % 34,8'i nazar ve göz değmesine, % 16'sı muskaya, % 15,2'si cins çarpmasına, % 9,6'sı yatır ziyaretine inanmaktadırlar. Bayanlardan hiçbirine inanmayanların oranı % 18,1'dir. Ankete katılan erkek deneklerin % 24,3'ü nazar ve göz değmesine, % 15,7'si muskaya, % 11,3'ü cin çarpmasına, % 8,2'si de büyüye inanmaktadır. Erkek deneklerin % 33,6'sı hiçbirine inanmamaktadır. Dolayısıyla hiç birine inanmama erkek deneklerde birinci sırayı alırken, bayanlarda birinci sırayı nazar ve göz değmesi almaktadır. Nazar ve göz değmesi, muska, cin çarpması, hem erkeklerde hem de bayanlarda en fazla inanılan halk inançları olarak dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada yaşa göre halk inançların ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 43: Yaşa Göre Halk İnançları

Halk İnançları		Yaş					TOPLAM
		20-29	30-39	40-49	50-59	60+	
Büyüye inanma	Sayı	22	11	8	8	0	49
	%	6,3	7,8	5,7	12,9	0,0	6,7
Kurşun döktürmeye inanma	Sayı	3	2	0	4	0	9
	%	0,9	1,2	0,0	6,5	0,0	1,2
Muskaya inanma	Sayı	61	24	18	10	3	116
	%	17,4	14,8	12,8	16,1	16,7	15,8
Yatır ziyaretine inanma	Sayı	27	7	16	2	3	55
	%	7,7	4,3	11,3	3,2	16,7	7,5
Nazar ve göz değmesine inanma	Sayı	106	39	39	18	6	208
	%	30,2	24,1	27,7	29,0	33,3	28,3
Cin çarpmasına inanma	Sayı	34	21	26	9	4	94
	%	9,7	13,0	18,4	14,5	22,2	12,8
Hiçbirine inanmam	Sayı	98	58	34	11	2	203
	%	27,9	35,8	24,1	17,7	11,1	27,7
TOPLAM	Sayı	351	162	141	62	18	734
	%	100	100	100	100	100	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Tablo 43'te de görüldüğü üzere 20-29 yaşlarındaki deneklerin % 30,2'si nazar ve göz değmesine, % 17,4'ü muskaya, % 9,7'si cin çarpmasına inanmaktadır. Hiç birine inanmama oranının ise % 27,9 olduğu görülmektedir. Nazar ve göz değmesi bütün yaş gruplarında en fazla inanılan halk inancı olarak karşımıza çıkmaktadır. En az inanılan halk inancı ise (50-59 yaş grubu hariç) kurşun döktürmektir. Hiç birine inanmama oranı en fazla % 35,8 ile 30-39 yaş grubunda görülmektedir.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre halk inançlarına inanma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 44: Eğitim Düzeyine Göre Halk İnançları*

Halk inançları		Eğitim Düzeyi							TOPLAM
		Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkoku 1	Orta okul	Lise	Üniversite	Master ve üstü	
Büyü yaptırmak	Sayı	0	0	10	4	24	11	0	49
	%	0,0	0,0	6,9	4,8	9,4	5,3	0,0	6,7
Kurşun döktürmek.	Sayı	2	0	2	0	3	2	0	9
	%	10,5	0,0	1,4	0,0	1,2	1,0	0,0	1,2
Muska yazdırmak.	Sayı	4	1	28	13	44	26	0	116
	%	21,1	7,1	19,4	15,7	17,3	12,6	0,0	15,8
Yatır ziyare-tine gitme	Sayı	0	3	13	7	18	14	0	55
	%	0,0	21,4	9,0	8,4	7,1	6,8	0,0	7,5
Nazar ve göz değmesi.	Sayı	7	4	46	23	69	59	0	208
	%	36,8	28,6	31,9	27,7	27,1	28,5	0,0	28,3
Cin çarpması	Sayı	5	4	24	16	24	21	0	94
	%	26,3	28,6	16,7	19,3	9,4	10,1	0,0	12,8
Hiçbirine inanmam	Sayı	1	2	21	20	73	74	12	203
	%	5,3	14,3	14,6	24,1	28,6	35,7	100	27,7
TOPLAM	Sayı	19	14	144	83	255	207	12	734
	%	100	100	100	100	100	100	100	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Eğitim durumuna göre nazar ve göz değmesinin yine en fazla inanılan halk inancı olduğu görülmektedir. Hiç birine inanmama oranı en az % 5,3 ile okur-yazar olmayanlarda, en fazla % 100 ile master düzeyindedir. Eğitim seviyesi üniversite olanların da % 35,7'si hiçbirine inanmamaktadır. Ayrıca eğitim seviyesi yükseldikçe hiçbirine inanmam diyenlerin oranının da tedrici bir şekilde arttığı görülmektedir.

Tablo 45: Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Halk İnançları

Halk inançları		Sosyo-ekonomik düzeye					TOPLAM
		Üst	Ortanın üstü	Orta	Ortanın altı	Alt	
Büyüye inanırım	Sayı %	3 3,7	7 4,2	28 7,9	11 10,1	0 0,0	49 6,7
Kurşun döktürme	Sayı %	2 2,5	0 0,0	5 1,4	2 1,8	0 0,0	9 1,2
Muskaya inanırım	Sayı %	6 7,4	20 12,0	68 19,3	16 14,7	6 24,0	116 15,8
Yatır ziyaretine inanırım	Sayı %	5 6,2	11 6,6	27 7,6	11 10,1	1 4,0	55 7,5
nazar, göz değmesine inanma	Sayı %	23 28,4	46 27,7	96 27,2	38 34,9	5 20,0	208 28,3
Cin çarpmasına inanma	Sayı %	5 6,2	21 12,7	52 14,7	13 11,9	3 12,0	94 12,8
Hiçbirine inanmam	Sayı %	37 45,7	61 36,7	77 21,8	18 16,5	10 40,0	203 27,7
TOPLAM	Sayı %	81 100	166 100	353 100	109 100	25 100	734 100

Sosyo-ekonomik düzeye göre halk inançlarını kıyasladığımız zaman deneklerden üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların % 45,7'sinin, ortanın üstündekilerin % 36,7'sinin, orta tabakadakilerin %21,8'inin, ortanın altındakilerin % 16,5'inin, alt tabakadakilerin % 40'ının hiçbir halk inancına inanmadıkları ortaya çıkmıştır. Buna göre halk inançlarına en fazla ortanın altı, orta ve ortanın üstü olan tabakalar itibar etmektedirler. Genel anlamda (alt tabaka hariç) halk inançlarına inanma oranının üstten alta doğru düştüğü görülmektedir. Buna rağmen nazar ve göz değmesi yine her tabakada en fazla inanılan halk inancı olma özelliğini korumuştur.

Bu çalışmada oturulan yere göre halk inançlarına inanma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 46: Oturulan Yere Göre Halk İnançları*

Halk İnançları		Mahalleler															TOPLAM
		Bahçe-Cik	Beşirli	Er-doğdu	Esen-tepe	Fatih	Gazi paşa	İnönü	Kalkınma	Kay-Maklı	Orta-hisar	Pazar kapı	Üniversite	Yalı	Yeni Cuma	Zafer	
Büyük inanırım	Sayı	0	0	29	6	0	0	0	1	7	0	0	1	2	3	0	49
	%	0,0	0,0	20,0	10,0	0,0	0,0	0,0	2,0	18,4	0,0	0,0	3,8	7,1	5,8	0,0	6,7
Kurşun dök inanırım	Sayı	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	4	0	9
	%	0,0	4,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,3	0,0	7,7	0,0	7,7	0,0	1,2
Muskaya inanırım	Sayı	6	2	29	19	11	4	11	3	7	0	1	2	5	11	5	116
	%	11,1	4,7	20,0	31,7	24,4	8,5	14,1	6,0	18,4	0,0	5,0	7,7	17,9	21,2	20,0	15,8
Yatır ziy. İnanırım	Sayı	6	2	9	6	3	2	4	0	4	2	3	0	2	5	7	55
	%	11,1	4,7	6,2	10,0	6,7	4,3	5,1	0,0	10,5	8,7	15,0	0,0	7,1	9,6	28,0	7,5
Nazar, göz değ. inanış	Sayı	17	12	47	16	15	16	14	9	9	7	6	12	8	14	6	208
	%	31,5	27,9	32,4	26,7	33,3	34,0	17,9	18,0	23,7	30,4	30,0	46,2	28,6	26,9	24,0	28,3
Cin çarp. İnanırım	Sayı	5	6	19	10	1	13	9	7	6	3	1	2	3	6	3	94
	%	9,3	14,0	13,1	16,7	2,2	27,7	11,5	14,0	15,8	13,0	5,0	7,7	10,7	11,5	12,0	12,8
Hiçbirine inanmam	Sayı	20	19	12	3	15	12	40	30	5	10	9	7	8	9	4	203
	%	37,0	44,2	8,3	5,0	33,3	25,5	51,3	60,0	13,2	43,5	45,0	26,9	28,6	17,3	16,0	27,7
TOPLAM	Sayı	54	43	145	60	45	47	78	50	38	23	20	26	28	52	25	734
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Oturulan yer ile halk inançlarını karşılaştırdığımız zaman nazar ve göz değmesi bütün mahallelerde en fazla itibar gören halk inancıdır. Mahallelere göre hiçbirine inanmama oranının % 60 ile en fazla Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne yakın olan Kalkınma Mahallesinde olduğu gözlenmektedir.

Ayrıca büyüye en fazla inanan % 20 ile Erdoğan, kurşun döktürmeye en fazla inanan % 7,7 ile Yeni Cuma, muskaya en fazla inanan % 31 ile Fatih, yatır ziyaretine en fazla inanan % 28 ile Zafer, nazar ve göz değmesine en fazla inanan % 46 ile Üniversite, cin çarpmasına en fazla inanan % 27,7 ile Gazipaşa Mahalleleri olduğu görülmektedir.

Görüldüğü gibi Trabzon'da yaşayan halkın, halk inançlarına karşı tutumlarında, yerleşim yerlerine göre değişik şekilde farklılaşma görülmüştür. Gökbel, bu tür inanç ve uygulamaların kültüre, devirlere ve yerlere göre aralarında dikkate değer farklılıklar olacağına dikkat çekmektedir.²⁴³

²⁴³ Gökbel, "Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç Ve Uygulamalar", C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3 Sivas 1999, s. 167.

Bu çalışmada halk inançlarına başvuru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 47: Halk İnançlarına Başvuru*

Halk İnançları	Sayı	%
Büyü yaptırırım	2	0,3
Kurşun döktürürüm	9	1,3
Muska yazdırırım	71	9,9
Yatır ziyaretine giderim	37	5,2
Nazar ve göz değmesinden kurtulmak için giderim	24	3,4
Din Görevlilerine (Müftü, Cami İmamı vs.) giderim	299	41,8
Hiçbirine gitmem	183	25,6
Başka	68	9,5
Cevapsız	23	3,2
TOPLAM	716	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Tablo 47’de de görüldüğü gibi denekler, herhangi bir sıkıntı ile karşılaştıklarında halk inançlarından hangilerine müracaat edecekleri hakkında şu sonuçlara ulaşılmıştır. Deneklerin % 41,8’i din görevlilerine gidebileceğini, % 9,9’u muska yazdıracağını, % 5,2’si Yatır ziyaretine gideceğini, % 3,4’ü nazar ve değmesinden kurtulmak için gidebileceğini, % 1,3’ü kurşun döktüreceğini,, % 0,3’ü de büyü yaptıracağını ifade etmektedirler. Ayrıca hiçbirine gitmeyeceklerin oranı % 25,6’dır. Başka bir alternatifi değerlendireceğini söyleyenlerin oranı % 9,5’dir. Başka seçeneğini açık uçlu bir seçenek olarak bırakmıştık. Bu seçeneği seçenlerin çoğu “Allah’a dua ederim” ifadesini kullanmışlardır. Deneklerden bazıları da “sıkıntımın kaynağı ne ise, o sıkıntıyı çözebilecek birine giderim” ifadesini kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca deneklerin % 3,2’si de bu soruya cevap vermemişlerdir.

Halk inançlarına inanmam diyenlerin oranı % 27,7 (203 kişi) iken “herhangi bir sıkıntı durumunda halk inançlarından hangilerine müracaat edersiniz?” sorusuna, hiçbirine gitmem diyenlerin oranı % 25,6’ya (183 kişi) düştüğü gözlenmektedir. Dolayısıyla normalde halk inançlarına inanmayıp da böyle bir sıkıntı ile karşılaşınca insanların çare aramak için bu tür uygulamalara razı olduğu görülmektedir. Hatta bu durumu ifade etmek için “denize düşen yılanı sarılır” sözü bize rehberlik etmekte yeterlidir. Demek ki deneklerin % 2,1’i (20 kişi) çaresizlik durumunda bu tür uygulamalara müracaat etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda ankete katılan 650 kişiden, halk inançlarına inanma ile ilgili (cevapsızlar hariç) 471 kişi 734 tercih yaparken, halk inançlarına müracaat edenler

627 kişi, 693 tercih yapmışlardır. Bu durumda halk inançlarına inanan (inanmayan ve cevapsızlar hariç) kişi sayısı 268 iken, halk inançlarına müracaat edenler (müracaat etmeyen, başka alternatif düşünen ve cevapsızlar hariç) 376 kişidir. Demek ki, 108 kişi halk inançlarına inanma ile ilgili durumda cevap vermediği veya inanmadığı halde, başına bir sıkıntı geldiği zaman halk inançlarına müracaat etmektedir. Bu da bize gösteriyor ki, insanlar aslında inanmasalar bile, bir sıkıntı anında çare aramak için bu tür uygulamalara müracaat etmek zorunda kalmaktadır.

Bu çalışmada cinsiyete göre halk inançlarına başvuru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 48: Cinsiyete Göre Halk İnançlarına Müracaat Etme Durumu*

Cinsiyet		İfadeler								TOPLAM
		Büyü yaptırım	Kurşun dök-türmek	Muska yazdırma	Yatır ziyaretine giderim	Nazar ve göz değ. başvuru	Din Gör. giderim	Başka	Hiçbirine gitmem	
Kadın	Sayı	2	7	35	19	15	107	28	52	265
	%	0,8	2,6	13,2	7,2	5,7	40,4	10,6	19,6	100
Erkek	Sayı	2	0	36	18	9	192	40	131	428
	%	0,5	0,0	8,7	4,3	2,2	46,2	9,6	31,5	103
TOPLAM	Sayı	4	7	71	37	24	299	68	183	693
	%	0,7	1,2	11,8	6,1	4,0	49,7	11,3	30,4	115,1

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Tablo 48’de de görüldüğü üzere ankete katılan bayanların % 40,4’ünün din görevlilerine, % 13,2’sinin muska yazdırmaya, % 7,2’sinin yatır ziyaretine, % 5,7’sinin nazar ve göz değmesinden kurtulmak için ilgili yerlere müracaat edeceğini, % 2,6’sının kurşun dök-türeceğini, % 0,2’sinin büyü yaptıracığını büyü yaptıracığını ifade ettikleri görülmektedir. Bayanlardan % 19,6’sı hiçbirine müracaat etmeyeceğini dile getirirken, % 10,6’sı da başka alternatifler üzerinde (daha çok Allah’a dua etme) durmuşlardır.

Erkeklerde ise % 46,2’si din görevlilerine, % 8,7’si muska yazdırmaya, % 4,3’ü de yatır ziyaretine gideceğini ifade etmişlerdir. Yine erkeklerin % 31,5’i hiçbirine müracaat etmeyeceğini belirtirken, % 9,6’sı da başka alternatifler üzerinde çıkaracağını belirtmişlerdir. Ayrıca erkeklerde kurşun dök-türme olayının hiç görülmediği de tablodan anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada yaşa göre halk inançlarına başvuru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 49: Yaşa Göre Halk İnançlarına Başvurma Durumu*

İfadeler		Yaş					TOPLAM
		20-29	30-39	40-49	50-59	60+	
Büyü yaptırım	Sayı	0	0	0	2	0	2
	%	0,0	0,0	0,0	3,6	0,0	0,3
Kurşun döktürürüm	Sayı	3	2	0	4	0	9
	%	0,9	1,2	0,0	7,3	0,0	1,3
Muska yazdırırım	Sayı	38	14	12	6	1	71
	%	11,5	8,6	9,1	10,9	8,3	10,2
Yatır ziyaretine giderim	Sayı	19	6	11	0	1	37
	%	5,7	3,7	8,3	0,0	8,3	5,3
Nazar ve göz değmesine başvururum	Sayı	19	4	1	0	0	24
	%	5,7	2,5	0,8	0,0	0,0	3,5
Din Görevlilerine giderim	Sayı	124	70	72	27	6	299
	%	37,5	42,9	54,5	49,1	50,0	43,1
Başka	Sayı	37	17	5	7	2	68
	%	11,2	10,4	3,8	12,7	16,7	9,8
Hiçbirine gitmem	Sayı	91	50	31	9	2	183
	%	27,5	30,7	23,5	16,4	16,7	26,4
TOPLAM	Sayı	331	163	132	55	12	693
	%	100	100	100	100	100	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Tablo 49'dan da anlaşıldığı üzere her hangi bir sıkıntı durumunda bütün yaş gruplarında en fazla din görevlilerine gitme oranının fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca hiç bir yere müracaat etmem diyenlerin en fazla % 30,7 ile 30-39 yaş grubunda, başka alternatif bulacağını söyleyenlerin de en çok 16,7 ile 60 ve üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir.

Trabzon'da en çok inanılan halk inancı nazar ve göz değmesi olmasına rağmen halkın, nazar ve göz değmesi için hoca, muskacı, cinci v.s. denilen ve bu tür şeylerle uğraşanlara fazla gitmedikleri görülmüştür. Bunun nedeni halkın nazar ve göz değmesinin etkilerinin cinlenme, büyü, sihir gibi uzun süreli olmamasına yani bir anlık veya kısa süreli olmasına inanması olabilir. Ayrıca nazar ve göz değmesinin kendiliğinden geçeceğine inanılmaktadır.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre halk inançlarına başvuru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 50: Eğitim Durumuna Göre Halk İnançlarına Başvurma Durumu*

		Eğitim Durumu							TOPLAM
		Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Orta okul	Lise	Üniversit	Master ve üstü	
Büyü yaptırım	Sayı	0	0	2	0	0	0	0	2
	%	0,0	0,0	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
Kurşun döktürürüm	Sayı	2	0	2	0	2	3	0	9
	%	14,3	0,0	1,7	0,0	0,8	1,4	0,0	1,3
Muska yazdırırım	Sayı	4	1	18	11	23	14	0	71
	%	28,6	9,1	15,4	16,4	8,9	6,7	0,0	10,2
Yatır ziyaretine giderim	Sayı	0	2	7	4	15	9	0	37
	%	0,0	18,2	6,0	6,0	5,8	4,3	0,0	5,3
Nazar ve göz değ. Başvururum	Sayı	0	0	4	2	8	10	0	24
	%	0,0	0,0	3,4	3,0	3,1	4,8	0,0	3,5
Din Görevlilerine giderim	Sayı	7	4	60	30	117	80	1	299
	%	50,0	36,4	51,3	44,8	45,5	38,1	5,9	43,1
Başka	Sayı	0	2	6	1	24	31	4	68
	%	0,0	18,2	5,1	1,5	9,3	14,8	23,5	9,8
Hiçbirine gitmem	Sayı	1	2	18	19	68	63	12	183
	%	7,1	18,2	15,4	28,4	26,5	30,0	70,6	26,4
TOPLAM	Sayı	14	11	117	67	257	210	17	693
	%	100	100	100	100	100	100	100	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Eğitim durumu ile halk inançlarına müracaat etmeyi karşılaştırdığımızda din görevlilerine gitme oranının en fazla % 51,3 ile ilköğretim mezunlarında, başka alternatif arama oranının en fazla %23,5 ile master eğitim düzeyinde olanlarda, hiçbirine gitmem diyenlerin oranının en fazla % 70, 6 ile yine master eğitim düzeyinde olanlarda olduğu görülmektedir. İnsanlar sıkıntılı anlarında din görevlilerinden sonra başvuracakları ikinci merci genelde muskacılar olmaktadır. Bunun yanında yatır ziyaretine gidip orada dua etmek öncelikli başvuru mercileridir. Halk inançlarına müracaat etmem diyenlerin oranı eğitim seviyesi yükseldikçe artmaktadır. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe halk inançlarına müracaat etme oranı azalmaktadır.

Bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeye göre halk inançlarına başvuru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 51: Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Halk İnançlarına Başvurma Durumu*

İfadeler		Sosyo-ekonomik düzey					TOPLAM
		Üst	Ortanın üstü	Orta	Ortanın altı	Alt	
Büyü yaptırım	Sayı	0	0	0	2	0	2
	%	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,3
Kurşun döktürürüm	Sayı	3	0	4	2	0	9
	%	3,3	0,0	1,2	2,0	0,0	1,3
Muska yazdırırım	Sayı	5	9	42	10	5	71
	%	5,5	5,7	13,0	10,0	23,8	10,2
Yatır ziyaretine giderim	Sayı	6	4	17	10	0	37
	%	6,6	2,5	5,3	10,0	0,0	5,3
Nazar ve göz değmesine başvuru	Sayı	10	4	6	4	0	24
	%	11,0	2,5	1,9	4,0	0,0	3,5
Din Görevlilerine giderim	Sayı	20	72	153	49	5	299
	%	22,0	45,6	47,4	49,0	23,8	43,1
Başka	Sayı	13	17	32	5	1	68
	%	14,3	10,8	9,9	5,0	4,8	9,8
Hiçbirine gitmem	Sayı	34	52	69	18	10	183
	%	37,4	32,9	21,4	18,0	47,6	26,4
TOPLAM	Sayı	91	158	323	100	21	693
	%	100	100	100	100	100	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Sosyo-Ekonomik düzeye göre halk inançlarına müracaat etmem diyenlerin üst tabakadan alta doğru gidildikçe (alt hariç) tedrici bir şekilde azaldığını görmekteyiz. Bunun sebebi ise alt sosyo-ekonomik düzeye sahip olan ailelerin geleneksel yapısını üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelere göre daha çok korumakta olduğudur. Ayrıca nazar ve göz değmesinden kurtulmak için en fazla % 11 ile üst tabakadakiler, muska için en fazla % 23,8 ile alt tabakadakiler müracaat etmektedirler.

Bu çalışmada oturulan yere göre halk inançlarına başvuru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 52: Oturulan Yere Göre Halk İnançlarına Başvurma Durumu*

Halk İnançları		Mahalleler															TOPLAM
		Bahçe-cik	Beşirli	Er-doğdu	Esen-tepe	Fatih	Gazi paşa	İnönü	Kal-kınma	Kay-maklı	Orta-hisar	Pazar kapı	Ünive-rsite	Yalı	Yeni Cuma	Zafer	
Büyü yaptırım	Sayı %	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	2 3,2	0 0,0	2 0,3	
Kurşun döktürüm	Sayı %	0 0,0	2 3,2	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	3 7,0	0 0,0	4 6,3	0 0,0	9 1,3
Muska yaptırım	Sayı %	6 10,5	0 0,0	16 21,3	8 20,0	8 10,8	2 6,5	7 7,9	2 4,7	4 10,0	0 0,0	1 5,9	0 0,0	4 14,3	11 17,5	2 15,4	71 10,2
Yatır ziy. Giderim	Sayı %	4 7,0	2 3,2	2 2,7	4 10,0	2 2,7	1 3,2	3 3,4	0 0,0	4 10,0	0 0,0	3 17,6	1 2,3	2 7,1	7 11,1	2 15,4	37 5,3
Nazar, göz değ. Başvur	Sayı %	6 10,5	0 0,0	0 0,0	0 0,0	5 6,8	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	9 20,9	2 7,1	1 1,6	1 7,7	24 3,5
Din Görev. Giderim	Sayı %	19 33,3	31 50,0	43 57,3	25 62,5	31 41,9	20 64,5	35 39,3	12 27,9	19 47,5	7 38,9	3 17,6	15 34,9	12 42,9	24 38,1	3 23,1	299 43,1
Başka	Sayı %	2 3,5	8 12,9	2 2,7	2 5,0	13 17,6	1 3,2	4 4,5	16 37,2	7 17,5	1 5,6	1 5,9	5 11,6	0 0,0	6 9,5	0 0,0	68 9,8
Hiçbirine gitmem	Sayı %	20 35,1	19 30,6	12 16,0	1 2,5	15 20,3	7 22,6	40 44,9	13 30,2	6 15,0	10 55,6	9 52,9	10 23,3	8 28,6	8 12,7	5 38,5	183 26,4
TOPLAM	Sayı %	57 100	62 100	75 100	40 100	74 100	31 100	89 100	43 100	40 100	18 100	17 100	43 100	28 100	63 100	13 100	693 100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Mesleklere göre halk inançlarına başvurma eğiliminde büyükün Yeni Cuma, kurşun döktürme Üniversite, muska Erdoğan, yatır ziyareti Pazarkapı, nazar Üniversite Mahallerinde en yüksek oranda olduğu görülmektedir.

Din görevlilerine gitme en fazla % 57,3 ile Erdoğan'da görülmektedir. Başka alternatifleri değerlendireceğini söyleyenlerin oranı en fazla % 37,2 ile Kalkınma Mahallesinde olduğu anlaşılmaktadır. Hiç birine gitmem diyenler % 55,6 ile Ortahisar Mahallesinde en fazladır.

C- DİNİ PRATİKLER VE İBADET BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR

Bir dinde dini yaşayışın teorik boyutu olan inanç ne kadar önemli ise, dini tecrübenin pratik anlatımı olan ibadet boyutu da o kadar önemlidir. Aslında inanç ile pratikler iç içedir ve birbirini tamamlarlar.²⁴⁴

Dini tecrübenin pratik anlatımı olan ibadet, insanın zihinsel dünyasıyla, davranışları arasında bir uyumun oluşmasını temin etmek suretiyle inancın korunmasını, devamını ve arttırılmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Hatta inanç geniş bir cemaat içinde ayrılık sebebi iken dini tecrübenin pratik anlatımı olan ibadetler, dini grubu birleştirmeye ve geliştirmeye imkân tanır.²⁴⁵

Evensel dinlerde inançtan sonra üzerinde durulan en önemli mesele, dinin ibadetleri kapsamına giren boyutudur.²⁴⁶

Her dinde farklı şekilde algılanan ibadet boyutu, İslâm'da zorunlu (farz), vâcib ve nâfile şeklinde uygulanmaktadır. Bu ibadetler kapsamına namaz, oruç, hac, zekât, fitre.... girmektedir.

1- Namaz Kılma Durumu

İslâm inancında en temel esas imandır. İmandan sonra namazdır. Namaz, insanların günde beş defa belirli bir zamanda ve belirli hareketlerin şekil ve usulün yerine getirilmesidir. Belli bir yaş sınırını geçmiş (mükellef) sayılan herkes namaz kılma sorumluluğu altındadır.

Bu çalışmada namaz kılma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 53: Namaz Kılma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Hergün beş vakit kılıyorum.	273	42,0
Günlük namazlarımın bazılarını kılıyorum	97	14,9
Ara sıra vakit namazları kılıyorum	180	27,7
Ramazanda kılıyorum	55	8,5
Hiç namaz kılmıyorum.	43	6,6
TOPLAM	648	99,7
Cevapsız	2	,3
TOPLAM	650	100

²⁴⁴ Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat*, s. 88.

²⁴⁵ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 226.

²⁴⁶ Ali Akdoğan, *a.g.e.*, s. 137.

Tablo 53'te de görüldüğü üzere araştırmaya katılan deneklerin % 42'si "her gün beş vakit namaz kılıyorum", %27,7'si "ara sıra vakit namazları kılıyorum", % 14,9'u "günlük namazların bazılarını kılıyorum", % 8,5'i "ramazanda kılıyorum" şeklinde cevap verdiklerini görmekteyiz. Hiç namaz kılmıyorum diyenlerin oranı ise % 6,6'dır. Buna göre Trabzon il merkezinde insanların genelde namaz kılmaya ilgilerinin yüksek düzeyde olduğunu görmekteyiz. Bunda Trabzon'daki cami ve Kur'an kurslarının sayıca fazla olmasının yanında çocukların daha küçük yaşta iken namaza alıştırıldığını söylemek mümkündür.

Doğu Karadeniz'in bir başka şehri olan ve Trabzon'a komşu bulunan Rize ilinde yapılan araştırmada da "her gün beş vakit namaz kılma" oranının % 44,6 olduğu ifade edilmektedir. Yine bu araştırmaya göre hiç namaz kılmayanların oranı % 5, Sadece ramazanda kılanların oranı ise % 6'dır.²⁴⁷ Bu sonuçlar ile bizim araştırmamızdaki sonuçların birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Gerçi bu durum Doğu Karadeniz'in geneli için de söylenebilir.

Bu çalışmada cinsiyete göre namaz kılma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 54: Cinsiyete Göre Namaz Kılma Durumu

Cinsiyet		Namaz kılma					TOPLAM
		Her gün beş vakit kılıyorum	Günlük namazlarımın bazılarını	Ara sıra vakit namazları	Ramazanda kılıyorum	Hiç namaz kılmıyorum	
Kadın	Sayı	107	27	47	21	23	225
	%	47,6	12,0	20,9	9,3	10,2	100
Erkek	Sayı	166	70	133	34	20	423
	%	39,2	16,5	31,4	8,0	4,7	100
TOPLAM	Sayı	273	97	180	55	43	648
	%	42,1	15,0	27,8	8,5	6,6	100

Ankete katılan bayanların % 47,6'sı her gün beş vakit, % 12'si günlük namazların bazılarını, % 20,9'u ara sıra, % 9,3'ü sadece ramazanda namaz kılmakta, % 10,2'si de hiç namaz kılmamaktadır. Erkek deneklerin % 39,2'si her gün beş vakit, % 16,5'i günlük namazların bazılarını, % 31,4'ü ara sıra, % 8'i sadece ramazanda namaz kılmakta, % 4,7'si de hiç namaz kılmamaktadır. Bu duruma göre bayanlar, erkeklere göre namazlarını daha düzenli kılmaktadırlar.

²⁴⁷ Akdoğan, a.g.e., s. 141.

Bu çalışmada yaşa göre namaz kılma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 55: Yaşa Göre Namaz Kılma Durumu

Yaş		Namaz kılma					TOPLAM
		Hergün beş vakit	Günlük namazların bazılarını	Ara sıra vakit namazları	Ramazanda kılıyorum	Hiç namaz kılmıyorum	
20-29	Sayı	101	47	113	30	27	318
	%	31,8	14,8	35,5	9,4	8,5	100
30-39	Sayı	62	26	47	10	5	150
	%	41,3	17,3	31,3	6,7	3,3	100
40-49	Sayı	70	17	14	13	9	123
	%	56,9	13,8	11,4	10,6	7,3	100
50-59	Sayı	31	6	4	2	1	44
	%	70,5	13,6	9,1	4,5	2,3	100
60+	Sayı	9	1	2		1	13
	%	69,2	7,7	15,4		7,7	100
TOPLAM	Sayı	273	97	180	55	43	648
	%	42,1	15,0	27,8	8,5	6,6	100

Yaş Gruplarına göre namaz kılma oranlarına baktığımızda, her gün beş vakit kılma oranının yaş ilerledikçe arttığını görmekteyiz. Her gün beş vakit kılma oranının en fazla % 70,5 ile 50-59 yaş günlük namazların bazılarını kılma oranının en fazla % 14,8 ile 20-29, ara sıra vakit namazı kılma oranının en fazla % 35,5 ile 20-29, ramazanda kılma oranının en fazla % 10,6 ile 40-49, hiç namaz kılmama oranının da yine 20-29 yaş gruplarında olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre namaz kılma şöyledir.

Tablo 56: Eğitim Durumuna Göre Namaz Kılma

Eğitim Durumu		Namaz kılma					TOPLAM
		Hergün beş vakit	Günlük namazların bazılarını	Ara sıra vakit namazları	Ramazanda kılıyorum	Hiç namaz kılmıyorum	
Okur-yazar değil	Sayı	6		2			8
	%	75,0		25,0			100
Okur-yazar	Sayı	7		2			9
	%	77,8		22,2			100
İlkokul	Sayı	67	7	16	7	2	99
	%	67,7	7,1	16,2	7,1	2,0	100
Orta okul	Sayı	34	7	14	2	2	59
	%	57,6	11,9	23,7	3,4	3,4	100
Lise	Sayı	70	41	85	34	22	252
	%	27,8	16,3	33,7	13,5	8,7	100
Üniversite	Sayı	79	38	59	12	15	203
	%	38,9	18,7	29,1	5,9	7,4	100
Master veya üstü	Sayı	10	4	2		2	18
	%	55,6	22,2	11,1		11,1	100
TOPLAM	Sayı	273	97	180	55	43	648
	%	42,1	15,0	27,8	8,5	6,6	100

Tablo 56'dan da anlaşıldığı üzere beş vakit kılma oranı en fazla % 77,8 ile okur-yazar olanlarda, sonra % 75 ile okur-yazar olmayanlarda, beş vakit namaz kılma oranı en az Lise eğitim seviyesinde olanlarda olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe beş vakit namaz kılma oranı genelde azalma göstermiştir. Namaz kılmama oranı da aynı şekilde eğitim düzeyi yükseldikçe artmıştır.

Bu çalışmada mesleğe göre namaz kılma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 57: Mesleğe Göre Namaz Kılma Durumu

Meslek		Namaz kılma					TOPLAM
		Hergün beş vakit	Günlük namazların bazılarını	Ara sıra vakit namazları	Ramazanda kılıyorum	Hiç namaz kılmıyorum	
Esnaf	Sayı	54	9	28	10	6	107
	%	50,5	8,4	26,2	9,3	5,6	100
İşçi	Sayı	35	13	39	15	7	109
	%	32,1	11,9	35,8	13,8	6,4	100
Devlet Memuru	Sayı	30	19	18	6	4	77
	%	39,0	24,7	23,4	7,8	5,2	100
Yönetici	Sayı	12	4	5		5	26
	%	46,2	15,4	19,2		19,2	100
Tüccar, İşletmeci, Sanayici	Sayı	15	4	14	6	6	45
	%	33,3	8,9	31,1	13,3	13,3	100
Avukat, Doktor, Mühendis	Sayı	13	7	4	1		25
	%	52,0	28,0	16,0	4,0		100
Emekli	Sayı	21	5	5		4	35
	%	60,0	14,3	14,3		11,4	100
Ev hanımı	Sayı	57	9	15	4	1	86
	%	66,3	10,5	17,4	4,7	1,2	100
Öğrenci	Sayı	35	24	50	13	10	132
	%	26,5	18,2	37,9	9,8	7,6	100
Başka	Sayı	1	1				2
	%	50	50				100
TOPLAM	Sayı	273	95	178	55	43	644
	%	42,4	14,8	27,6	8,5	6,7	100

Mesleğe göre beş vakit namazı en fazla kılma oranı % 66,3 ile ev hanımları, % 60 ile emekliler, % 50,5 ile esnaflar, % 52 ile Avukat ve doktorlar, % 46,2 ile yöneticiler, % 39 ile memurlar şeklinde sıralanmakta olduğu görülmektedir. Namaz kılmama oranı ise en fazla % 19,2 ile yöneticiler, % 13,3 ile Tüccarlar, % 11,4 ile emekliler şeklinde sıralanmaktadır. Namaza ramazanda ilgi gösterenler en fazla % 13,8 ile işçi kesimindedir.

Günlük namazların bazılarını kılanların oranı en fazla avukat, doktor, mühendis (% 28) ve memurlarda (% 24,7) olduğu görülmektedir. Bunun nedeni bazı namaz vakitlerinin mesai saatine denk gelmesidir. Ara sıra namaz kılanların oranının en fazla öğrencilerde %37,9, işçilerde % 35,8 olduğu görülmektedir. Bunun nedeni işçilerin fındık ve çay mevsiminde, öğrencilerin ise sınav zamanlarında yoğun çalışmaları olabilir.

Bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeye göre namaz kılma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 58: Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Namaz Kılma Oranı

Sosyo-Ekonomik Düzey		Namaz kılma					TOPLAM
		Hergün beş vakit	Günlük namazlarının bazılarını	Ara sıra vakit namazları	Ramazanda kılıyorum	Hiç namaz kılmıyorum	
Üst	Sayı	38	15	19	5	11	88
	%	43,2	17,0	21,6	5,7	12,5	100
Ortanın üstü	Sayı	65	24	47	11	8	155
	%	41,9	15,5	30,3	7,1	5,2	100
Orta	Sayı	120	40	85	33	21	299
	%	40,1	13,4	28,4	11,0	7,0	100
Ortanın altı	Sayı	40	18	22	6	2	88
	%	45,5	20,5	25,0	6,8	2,3	100
Alt	Sayı	10		7		1	18
	%	55,6		38,9		5,6	100
TOPLAM	Sayı	273	97	180	55	43	648
	%	42,1	15,0	27,8	8,5	6,6	100

Sosyo-ekonomik düzeye göre her gün beş vakit namaz kılma oranı en fazla % 55,6 ile alt, % 45,5 ile orta altı, % 43,2 ile üst, % 41,5 ile ortanın üstü ve % 40,1 ile orta tabaka şeklinde sıralanmaktadır. Hiç namaz kılmama oranı ise üst tabakadan alt tabakaya inildikçe azalma kaydettiği görülmektedir.

Bu çalışmada cemaatle namaz kılma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 59: Cemaatle Namaz Kılma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Devamlı cemaate gitmeye gayret ederim.	72	17,0
Ara sıra giderim.	333	78,5
Hiç gitmem	19	4,5
TOPLAM	424	100

Tablo 59’da da görüldüğü üzere cemaatle namaz kılma durum şu şekildedir. Deneklerin % 78,5’i ara sıra cemaatle namaz kıldıklarını, % 17’si her zaman cemaate gitmeye gayret ettiğini, % 4,5’i de hiç cemaatle namaz kılmaya gitmediğini belirtmiştir.

Bölgede kaldığımız süre içerisinde cemaatle namaza katılmanın daha çok esnaflar arasında yaygın olduğunu gördük. Bunun nedeni camilerin şehir içerisinde sayıca çokluğu ve esnafların işyerlerine yakınlığıdır. Ayrıca esnafların belli bir mesai zorunluluğunun olmaması ve birçoğunun yanında çalışan işçisinin olması sebebiyle esnaflar mümkün olduğu kadar cemaatle namaza katılmaya gayret göstermektedirler.

Bu çalışmada yaşa göre cemaatle namaz kılma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 60: Yaşa Göre Cemaatle Namaz Kılma Durumu

Yaş		Cemaatle namaz kılma			TOPLAM
		Devamlı giderim	Ara sıra giderim.	Hiç gitmem	
20-29	Sayı	18	162	8	188
	%	9,6	86,2	4,3	100
30-39	Sayı	19	81	3	103
	%	18,4	78,6	2,9	100
40-49	Sayı	23	60	6	89
	%	25,8	67,4	6,7	100
50-59	Sayı	7	25	1	33
	%	21,2	75,8	3,0	100
60+	Sayı	5	5	1	11
	%	45,5	45,5	9,1	100
TOPLAM	Sayı	72	333	19	424
	%	17,0	78,5	4,5	100

Tablo 60’tan da anlaşılacağı üzere yaşa göre cemaate katılma oranını karşılaştırdığımızda “cemaate devamlı katılıyorum.” diyenlerin ileri yaşlarda daha fazla olduğunu görmekteyiz. Cemaate sürekli katılım en fazla % 45,5 ile 60 ve üzeri, % 21,2 ile 50-59, % 25,8 ile 40-49, % 18,4 ile 30-39, % 9,6 ile de 20-29 yaşlarındaki gençler olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Cemaate ara sıra giderim diyenlerin ileri yaşlara doğru azaldığı görülmektedir. Dolayısıyla ileri yaşlara doğru gidildikçe cemaate katılma ara sıradan düzenli hale dönüşmektedir. Cemaate hiç gitmem diyenlerin de sayıca en fazla gençlerde olduğu, ileri yaşlara doğru gidildikçe cemaate gitmem diyenlerin sayıca azaldığı gözlenmektedir.

Bu çalışmada cuma ve bayram namazlarına katılma durumu şu şekildedir..

Tablo 61: Cuma Ve Bayram Namazlarına Gitme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Her zaman kılarım	327	77,1
Ara sıra kılarım	93	21,9
Hiç kılmam	4	0,9
TOPLAM	424	100

Ankete katılan deneklerin cuma ve bayram namazlarına % 77,1'i her zaman katılmakta, % 21,9'u ara sıra katılmakta, % 0,9'u da hiç katılmamakta olduklarını ifade etmişlerdir. Akdoğan'ın Rize'de yaptığı araştırmada da Cuma ve bayram namazına katılma durumuna göre, sürekli katılanların oranı % 78, ara sıra katılanların oranı % 18, hiç katılmayanların oranı ise % 2,2 şeklinde çıkmış olup, bizim bulduğumuz sonuçlara yakın olduğu görülmektedir.²⁴⁸

Bu çalışmada eğitim durumuna göre cuma ve bayram namazlarına katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 62: Eğitim Durumuna Göre Cuma Ve Bayram Namazı

Eğitim Durumu		Cuma ve bayram namazlarını kılma			TOPLAM
		Her zaman kılarım	Ara sıra kılarım	Hiç kılmam	
Okur-yazar değil	Sayı	1			1
	%	100			100
Okur-yazar	Sayı	5			5
	%	100			100
İlkokul	Sayı	44	3		47
	%	93,6	6,4		100
Orta okul	Sayı	34	5		39
	%	87,2	12,8		100
Lise	Sayı	138	48	1	187
	%	73,8	25,7	0,5	100
Üniversite	Sayı	97	35	3	135
	%	71,9	25,9	2,2	100
Master veya Üstü	Sayı	8	2		10
	%	80,0	20,0		100
TOPLAM	Sayı	327	93	4	424
	%	77,1	21,9	0,9	100

Eğitim durumuna göre cuma ve bayram namazına her zaman katılanlar en fazla okur-yazar olmayanlarda, en az ise Üniversite eğitim seviyesinde olanlarda görülmektedir. Tabloya göre eğitim seviyesi yükseldikçe (master hariç) cuma ve bayram namazlarına sürekli katılım tedricî bir şekilde azalma kaydetmiştir. Ayrıca

²⁴⁸ Akdoğan, a.g.e., s. 144.

cuma ve bayram namazlarına hiç katılmam diyenlerin % 75'i üniversite, % 25'i de lise eğitim seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır.

2- Oruç

Dinî pratikler boyutunda ele alacağımız ibadetlerden biri de İslâm dininin inananlarına ramazan ayında tutulmasını emrettiği oruç ibadetidir.

Genel anlamda halk arasında oruca olan bağlılık, namaza olan bağlılıktan daha fazladır. Bunda kuşkusuz, namazın günlük yaşantının belli anlarında ve düzenli olarak tekrar edilmesine karşılık, orucun yılda yalnızca bir ay olmasının payı büyüktür. Öte yandan ramazan ayının kişilerin içinde yaşadıkları aileleri, mahalleleri, işyerleri, ülkeleri ve hatta bütün İslâm dünyasının her zamanki günlük yaşayışını değiştiren bir disiplin olması, orucun sadece namaza değil de diğer pratiklere göre de en fazla uygulanan ibadet olmasını sağlamaktadır.²⁴⁹

Bu ayda cami ve evlerde Kur'an hatimleri okunmakta, teravih namazı için camiler dolmakta ve dost, akraba ve komşular arasında iftar davetleri verilmektedir. Bu faaliyetler ile ramazan tüm coşkunluğu ile kutlanmaktadır.

Ayrıca ramazan ayında bir çok lokanta ya sahipleri tarafından kapatılmakta veya tadilâta alınarak onarılmaktadır.

Bu ayın gelmesi ile birlikte içki, sigara vb. ürünlerin tüketiminde azalma görülmektedir. Bunun yanında Sarp sınır kapısının açılmasıyla birlikte bölgeye gelen ve 'Nataşa' olarak nitelendirilen kadınların da bu ayda bölgeye gelişlerinde azalmaların olduğu ifade edilmektedir. Bu durum Akdoğan'ın Rize ili çalışmasında da vurgulanmaktadır.²⁵⁰

Bu çalışmada oruç tutma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 63: Oruç Tutma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Ramazanda ve bazı mübarek günlerde	400	61,5
Sadece Ramazanda oruç tutarım	225	34,6
Ramazanda ara sıra oruç tutarım.	21	3,2
Hiç oruç tutmam.	4	,6
TOPLAM	650	100

²⁴⁹ Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dinî Hayat*, s. 117.

²⁵⁰ Akdoğan, *a.g.e.*, s. 147.

Ankete katılan deneklerin % 61,5'i hem ramazanda hem de mübarek günlerde, % 34,6'sı sadece ramazanda oruç tutmakta, % 3,2'si de ramazanda ara sıra oruç tuttuğunu ifade etmektedirler. Buna karşılık deneklerin % 0,6'sı da hiç oruç tutmadıklarını ifade etmektedirler. Buna göre ramazanda oruç tutanların toplam oranı % 96,1'i teşkil etmektedir. Bu da orucun diğer pratikler arasında ne kadar çok uygulandığını ortaya koyması açısından mânidardır.

Bu çalışmada yaşa göre oruç tutma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 64: Yaşa Göre Oruç Tutma

Yaş		Oruç Tutma				TOPLAM
		Ramazanda ve bazı mübarek günlerde	Sadece Ramazanda oruç tutarım	Ramazanda ara sıra oruç tutarım.	Hiç oruç tutmam.	
20-29	Sayı	188	118	11	2	319
	%	58,9	37,0	3,4	0,6	100
30-39	Sayı	106	42	3		151
	%	70,2	27,8	2,0		100
40-49	Sayı	70	45	7	1	123
	%	56,9	36,6	5,7	0,8	100
50-59	Sayı	30	14			44
	%	68,2	31,8			100
60+	Sayı	6	6		1	13
	%	46,2	46,2		7,7	100
TOPLAM	Sayı	400	225	21	4	650
	%	61,5	34,6	3,2	0,6	100

Yaşlara göre ramazanda ve mübarek günlerde oruç tutma oranı % 70,2 ile 30-39, % 68,2 ile 50-59, % 58,9 ile 20-29, % 56,9 ile 40-49, % 46,2 ile 60 ve üzeri yaşlar şeklinde sıralanmaktadır. Yine sadece ramazanda oruç tutma oranı yaşlara göre farklılık arz etmektedir. Bunlara göre ramazanda oruç tutma oranı 50-59 yaşlarında % 100, 30-39 yaşlarında % 98, 20-29 yaşlarında % 95,9, 40-49 yaşlarında % 93,5, 60 ve üzeri yaşlarda ise % 92,3'tür.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre oruç tutma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 65: Eğitim Düzeyine Göre Oruç Tutma

Eğitim Durumu		Oruç tutma				TOPLAM
		Ramazanda ve bazı mübarek günlerde	Sadece Ramazanda oruç tutarım	Ramazanda ara sıra oruç tutarım.	Hiç oruç tutmam.	
Okur-yazar değil	Sayı %	7 87,5	1 12,5			8 100
Okur-yazar	Sayı %	7 77,8	2 22,2			9 100
İlkokul	Sayı %	71 71,7	23 23,2	5 5,1		99 100
Orta okul	Sayı %	40 66,7	18 30,0	1 1,7	1 1,7	60 100
Lise	Sayı %	153 60,7	93 36,9	5 2,0	1 0,4	252 100
Üniversite	Sayı %	114 55,9	78 38,2	10 4,9	2 1,0	204 100
Master veya üstü	Sayı %	8 44,4	10 55,6			18 100
TOPLAM	Sayı %	400 61,5	225 34,6	21 3,2	4 0,6	650 100

Eğitim düzeyine göre oruç tutma durumu değişik bir farklılaşma arz etmektedir. Buna göre ramazanda ve mübarek günlerde oruç tutma durumu eğitim seviyesi yükseldikçe tedricî bir şekilde azalmaktadır. Yine aynı şekilde eğitim seviyesi yükseldikçe sadece ramazanda oruç tutma durumunda artma gözlenmektedir. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe nafie oruç tutma eğilimi tedricî bir şekilde azalmaktadır. Oruç tutmama eğilimi eğitim seviyesi yüksek olan deneklerde görülmektedir.

3- Fitre ve Zekât Verme Durumu

Malla yapılan ibadetlerin en önemlilerinden olan ve İslâm'ın beş temel şartından biri de zekât ibadetidir. İslâm toplumunda iktisadî yapıyı dengelemesi ve halk tabakaları arasındaki uçurumu önlemesi bakımından zekât son derece önemlidir. Malla yapılan bir diğer ibadet de fitredir.

Bölgede zekât verme esnasında bazıları çok ciddî şekilde ölçüp-biçerek, üzerine düşen zekâtı hesaplayıp vermekte, bazıları rast gele hesaplarla ölçerek zekâtını verebilmektedir. Zekât, özellikle ramazanda “kumanya” dedikleri gıda, temizlik vs. maddelerinden oluşan birer paket şeklinde hazırlanıp fakir olanlara dağıtılmaktadır. Zengin olan halkın bir çoğunun bu yöntemi seçmesi fakirlerin gıda,

temizlik gibi ihtiyaçlarının dışındaki diğer eksikliklerinin giderilememesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada zekat verme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 66: Zekât Verme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Her yıl veririm	370	56,9
Bazı yıllarda veririm	27	4,2
İmkânım olursa	229	35,2
Zekat vermem	17	2,6
TOPLAM	643	98,9
Cevapsız	7	1,1
TOPLAM	650	100

Ankete katılanların % 56,9'u zekâtlarını her yıl, % 4,2'si bazı yıllarda vermektedirler. İmkânım olursa veririm diyenlerin oranı % 35,2'dir. Hiç zekât vermem diyenlerin oranı % 2,6'dır. Bu soruyu cevapsız bırakanların oranı da % 1,1'dir. Akdoğan'ın Rize'de yaptığı araştırmada her yıl zekat verenler % 52,4, bazı yıllarda verenler % 4,6, imkânım olunca veririm diyenler % 39'dur. Zekât vermem diyenler % 2,2, soruyu cevapsız bırakanlar % 1,8'dir.²⁵¹ Bizim çalışmamızdaki sonuçlar ile Akdoğan'ın çalışmasının sonuçları birbirine oldukça yakındır. Bu yakınlığın en önemli sebebi Rize ve Trabzon'un birbirine yakın olmasının yanında aynı kültür ve değerlere sahip olmalarına dayanmaktadır.

Bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeye göre zekat verme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 67: Sosyo-ekonomik Duruma Göre Zekât Verme Durumu

Sosyo-ekonomik Düzey		Zekat verme				TOPLAM
		Her yıl veririm	Bazı yıllarda	İmkânım olursa	Zekat vermem	
Üst	Sayı	56	7	17	6	86
	%	65,1	8,1	19,8	7,0	100
Ortanın üstü	Sayı	105	8	39	4	156
	%	67,3	5,1	25,0	2,6	100
Orta	Sayı	159	9	120	7	295
	%	53,9	3,1	40,7	2,4	100
Ortanın altı	Sayı	47	3	38		88
	%	53,4	3,4	43,2		100
Alt	Sayı	3		15		18
	%	16,7		83,3		100
TOPLAM	Sayı	370	27	229	17	643
	%	57,5	4,2	35,6	2,6	100

²⁵¹ Akdoğan, a.g.e., s.153.

Sosya-ekonomik durumu ile zekât vermeyi karşılaştırdığımız zaman, her yıl zekat veririm diyenlerin oranı bütün sosyo-ekonomik tabakalarda (alt tabaka hariç) % 50'nin üzerindedir. Fakat ekonomik düzey yükseldikçe zekât verme eğiliminin de yükseldiğine şahit oluyoruz. Ayrıca “imkânım olunca veririm” diyenlere baktığımızda üst tabakadan, alta doğru gidildikçe bu oranın tedricî bir şekilde arttığını çok rahatlıkla görebilmekteyiz. “Zekât vermem” diyenlerin tamamının orta ve üst tabakalarda olduğunu görmekteyiz.

Bu çalışmada fitre verme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 68: Fitre Verme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Her yıl veririm	540	83,1
Fitre vermiyorum ama imkânım olca veririm	84	12,9
Fitre vermem	22	3,4
TOPLAM	646	99,4
Cevapsız	4	,6
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklerden “her yıl fitre veririm” diyenlerin oranı % 83,1, “imkânım olunca veririm” diyenler % 12,9, “fitre vermem” diyenler ise % 3,4’dür.

Bu sonuçlara baktığımızda fitrenin verilme oranı zekâta göre çok yüksektir. Çünkü İslâm dininde fitre verebilmek için çok zengin olmaya gerek yoktur. Ayrıca Diyânet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen “fitre” miktarını ülkemizde veremeyecek durumda olanlar çok azınlıktadır. Dolayısıyla fitrenin zekâta göre daha cüz’i bir maliyeti bulunduğundan verilme oranı zekâta göre daha yüksektir. Bölgede yaptığımız gözlemlerimiz sonucunda da insanların büyük çoğunluğunun fitre ibadetini yerine getirdiklerini söyleyebiliriz.

Bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeye göre fitre verme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 69: Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Fitre Verme Durumu

Sosyo-Ekonomik Düzey		Fitre verir misiniz?			TOPLAM
		Her yıl veririm	İmkânım olunca	Fitre vermem	
Üst	Sayı	73	5	8	86
	%	84,9	5,8	9,3	100
Ortanın üstü	Sayı	140	13	3	156
	%	89,7	8,3	1,9	100
Orta	Sayı	243	44	11	298
	%	81,5	14,8	3,7	100
Ortanın altı	Sayı	74	14		88
	%	84,1	15,9		100
Alt	Sayı	10	8		18
	%	55,6	44,4		100
TOPLAM	Sayı	540	84	22	646
	%	83,6	13,0	3,4	100

Tablo 69'dan da anlaşıldığı üzere fitre verme durumu bütün tabakalarda (alt tabaka hariç) % 80'in üzerinde olduğunu görmekteyiz. Fitrenin verilme oranı alt tabakada bile % 50'nin üstünde olması aslında insanların eğer imkânı olursa bu ibadeti yerine getirmekten geri durmayacaklarının bir göstergesidir. Yine tablo 69'a baktığımızda görüyoruz ki, "imkânım olursa fitre veririm" diyenlerin üst sosyo-ekonomik düzeyden alta doğru gidildikçe artışı gözlenmektedir. Ayrıca "fitre vermem" diyenlerin en fazla üst tabakalarda olduğu tespit edilen diğer bir durumdur.

4- Kurban Kesme Durumu

Kurban her toplumda ve her millette kendine özgü bir şekilde varlığını sürdürmüştür. İslâm da belirli ölçüler ve imkânlar dahilinde yerine getirilmesi gereken diğer bir ibadet de 'kurban kesme' ibadetidir. Kurban kesme, İslâm'a karşı ferdî yükümlülüğü yerine getirmenin yanında toplumsal boyutu da olan bir ibadettir. Çünkü kurban kesme ibadeti akraba, komşu ve muhtaç durumda olanlara yardım etmeyi gerektiren fonksiyonlar içermektedir.

Bu çalışmada kurban kesme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 70: Kurban Kesme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Her yıl keserim	407	62,6
İmkânım olunca keserim	222	34,2
Kurban kesmenin gereğine inanmıyorum	11	1,7
TOPLAM	640	98,5
Cevapsız	10	1,5
TOPLAM	650	100

Ankete katılanların % 62,6'sının, her yıl kurban kestğini, % 34,2'sinin imkânı olunca keseceğini ifade ettikleri görülmektedir. Bunun yanında kurban kesmenin gereğine inanmayanların oranı ise % 1,7'dir. Çelik'in Konya'da yapmış olduğu araştırmada her yıl kurban kesenlerin oranı % 58,1, imkânı olunca keseceklerin oranı % 34,7'dir. Kurban kesmeyecekler ise % 7,1'dir: Bu sonuçlar ile bizim araştırmamız birbirine yakın olduğu gibi ülkemizin değişik yerlerinde yaşayan insanımızın genelde aynı dînî duygu ve düşünceleri taşıdığı sonucuna da ulaşabiliriz.²⁵² Bölgede kurban kesmeye büyük önem verilmektedir. Orta ve alt sosyo-ekonomik statüye sahip olanlarda bile bu ibadeti yerine getirme çabası görülmektedir.

Bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeye göre kurban kesme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 71: Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Kurban Kesme

Sosyo- Ekonomik Düzey		Kurban keser misiniz?			TOPLAM
		Her yıl keserim	İmkanım olunca keserim	Kurban kesmenin gereğine inanmıyorum	
Üst	Sayı	57	25	4	86
	%	66,3	29,1	4,7	100
Ortanın üstü	Sayı	126	24	4	154
	%	81,8	15,6	2,6	100
Orta	Sayı	177	118		295
	%	60,0	40,0		100
Ortanın altı	Sayı	44	40	3	87
	%	50,6	46,0	3,4	100
Alt	Sayı	3	15		18
	%	16,7	83,3		100
TOPLAM	Sayı	407	222	11	640
	%	63,6	34,7	1,7	100

Sosyo-ekonomik düzeye göre kurban kesme durumunu karşılaştırdığımızda “her yıl kurban keserim” diyenler üst sosyo-ekonomik düzeyden alta doğru gidildikçe azalmaktadır. “imkânım olursa keserim” diyenler üst sosyo-ekonomik düzeyden alta doğru gidildikçe de arttığı gözlenmektedir. Kurban kesmeme daha çok üst tabakalarda olduğu görülmektedir. Bu da kurban kesmenin gereğine inanmanın üst sosyo-ekonomik statülerde yoğunlaştığının bir göstergesidir.

²⁵² Celalettin Çelik, a.g.e., s. 236.

5- Hacca Gitme Durumu

Hac hem bedenle hem de malla yapılan bir ibadet olmasının yanında ömürde bir defa yerine getirilmesi zengin olan müslümanlara farz (zorunlu) dir.

Bu çalışmada hacca gitme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 72: Hacca Gitme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Birden fazla hacca gittim	14	2,2
Bir defa gittim	31	4,8
İmkanım olursa	580	89,2
Hacca gitmem	25	3,8
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklerin % 2,2'si birden fazla, % 4,8'i bir defa, hacca gittiğini belirtmiştir. "İmkânım olunca giderim" diyenlerin oranı % 89,2'dir. "hacca gitmem" diyenler ise % 3,8'dir. Buna göre hacca gidenlerin toplam oranı % 7'dir.

Dînî pratikler içerisinde hac ibadetinin yapılma oranı en düşüktür. Hac, başka bir mekâna (Kabe'ye) gidilmesi, masrafının fazla olması ve ailesini emanet edecek birilerinin olmaması gibi nedenlerle az uygulanan bir ibadettir. Ayrıca İslam dininde ömürde bir defa hacca gitmek emredildiği için, sonra giderim düşüncesi bu ibadetin yerine getirilmesini geciktirmektedir. Gerçi son yıllarda hacca uçakla gidildiği için gençlerde de hacca gitme eğilimi artmaktadır.

Bu çalışmada yaşa göre hacca gitme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 73: Yaşa Göre Hacca Gitme Durumu

Yaş		Hacca gitme durumu				TOPLAM
		Birden fazla hacca gittim	Bir defa gittim	İmkanım olursa	Hacca gitmem	
20-29	Sayı	3	3	297	16	319
	%	21,4%	9,7%	51,2%	64,0%	49,1%
30-39	Sayı	2	10	137	2	151
	%	14,3%	32,3%	23,6%	8,0%	23,2%
40-49	Sayı	5	5	108	5	123
	%	35,7%	16,1%	18,6%	20,0%	18,9%
50-59	Sayı	3	9	31	1	44
	%	21,4%	29,0%	5,3%	4,0%	6,8%
60+	Sayı	1	4	7	1	13
	%	7,1%	12,9%	1,2%	4,0%	2,0%
TOPLAM	Sayı	14	31	580	25	650
	%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Yaş ile hacca gitme durumunu karşılaştırdığımızda birden fazla hacca gitme oranı en fazla % 35,7'sile 40-49, bir defa hacca gitme oranı en fazla % 32,3 ile 30-39 yaş gruplarında görülmektedir. "Hacca gitmem" diyenlerin oranı en fazla % 64 ile 20-29 yaşlarında görülmektedir. "İmkânım olursa giderim" diyenlerin oranı % 51,2 ile yine 20-29 yaşları arasında görülmektedir. Ülkemizde hacca gitme yaşı genelde ileri yaşlarda olmaktadır. Araştırmada Trabzon'da hacca gitme durumu orta yaşlarda yoğunlaşmaktadır. Orta yaşta hacca gitme oranının çokluğu hacca giden insanların çocuklarının küçük olmasındandır. Yani çocukları akrabalara emanet etmenin kolaylığıdır. Yaş biraz daha ilerledikçe yani insanların çocukları evlenecek yaşa geldiği zaman hacca gitme durumunda bir azalma gözlenmektedir. Bu durumda hacca gitme çocukların evlenmesinden sonraya kalmaktadır.

Bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeye göre hacca gitme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 74: Sosyo – Ekonomik Düzeye Göre Hacca Gitme Durumu

Sosyo-Ekonomik Düzey		Hacca gitme durumu				TOPLAM
		Birden fazla gittim	Bir defa gittim	İmkânım olursa	Hacca gitmem	
Üst	Sayı	2	2	77	7	88
	%	2,3	2,3	87,5	8,0	100
Ortanın üstü	Sayı	8	13	131	4	156
	%	5,1	8,3	84,0	2,6	100
Orta	Sayı	4	12	274	10	300
	%	1,3	4,0	91,3	3,3	100
Ortanın altı	Sayı		4	80	4	88
	%		4,5	90,9	4,5	100
Alt	Sayı			18		18
	%			100		100
TOPLAM	Sayı	14	31	580	25	650
	%	2,2	4,8	89,2	3,8	100

Tablo 74'ten de anlaşıldığı üzere birden fazla hacca gidenler daha çok orta ve üstündeki ekonomik düzeye sahip halk tabakasında görülmektedir. Bir defa hacca gidenler ise (alt hariç) diğer sosyo-ekonomik düzeylerde birbirlerine yakın değerlerle dağıldığını görmekteyiz. Alt sosyo-ekonomik düzeyde hiç hacca giden çıkmamasına rağmen bu insanlar, maddi imkanları olunca gideceklerini söylemektedir. İmkânım olursa giderim düşüncesi bütün tabakalarda % 80'nin üzerindedir. Hacca gitmem

diyenler (alt tabaka hariç) diğer tabakalarda yine birbirine yakın değerler taşımaktadır.

6- Nafile İbadetlere Katılma Durumu

İslâm dininde Allah'ın emrettiği günlük beş vakit namaz, cuma ve bayram namazlarının dışında, Allah'a daha yakın olmak veya dindarlık düşüncesini arttırmak amacıyla kulun fazladan yaptığı ibadetler, nafile kapsamına girmektedir. Nafile ibadetler, dindarlığın göstergelerinden biridir.

Bu çalışmada nafile ibadetlere katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 75: Nafile İbadetlere Katılma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Sık sık ibadet ederim.	109	16,8
Ara sıra ibadet ederim.	387	59,5
Çok az ibadet ederim.	122	18,8
Hiç ibadet etmem	32	4,9
TOPLAM	650	100

Anketimize katılanların nafile ibadet yapma durumları şöyledir; “sık sık ibadet ederim” diyenler % 16,8, “ara sıra ibadet ederim” diyenler % 59,5, “çok az ibadet ederim” diyenler % 18,8, “hiç ibadet etmem” diyenler ise % 4,9’dur.

Bu sonuçlara göre bölge insanının % 95,1’i çok az da olsa farz ibadetlerin dışında da ibadet etmekte oldukları görülmektedir.

Bu çalışmada cinsiyete göre nafile ibadetlere katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 76: Cinsiyete Göre Nafile İbadet Etme Durumu

Cinsiyet		Farz olan ibadetlerin dışında, ne sıklıkla ibadet edersiniz?				TOPLAM
		Sık sık ibadet ederim.	Ara sıra ibadet ederim.	Çok az ibadet ederim.	Hiç ibadet etmem	
Kadın	Sayı	44	136	29	17	226
	%	19,5	60,2	12,8	7,5	100
Erkek	Sayı	65	251	93	15	424
	%	15,3	59,2	21,9	3,5	100
TOPLAM	Sayı	109	387	122	32	650
	%	16,8	59,5	18,8	4,9	100

Cinsiyete göre nafile ibadet etme durumunda kadınların % 19,5'i sık sık, % 60,2'si ara sıra, % 12,8'i çok az ibadet etmekte, % 7,5'i ise hiç nafile ibadet yapmamaktadır. Erkeklerin % 15,3'ü sık sık, % 59,2'si ara sıra, % 21,9'u çok az nafile ibadet yapmakta, % 3,5'i ise hiç nafile ibadet yapmadığını görülmektedir. Buna göre kadınların nafile ibadet yapma eğilimi erkeklere nazaran daha fazladır.

7- Dua İle İlgili Tutumlar

Dua kendinden aşkın bir varlıktan yardım istemektir. İnsan aciz ve çaresiz kaldığı noktada kendisine yardım edecek bir merci arar. İslam dininde bu merci Allah'tır. İslam dinine inananlar “yalnız O'na ibadet eder ve yalnız O'ndan yardım diler. (Fatiha Suresi 1/5)”. İslam dinine göre dua, sadece yardım dileme değil aynı zamanda bir ibadettir.

Bu çalışmada cinsiyete göre dua etme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 77: Cinsiyete Göre Dua Etme Durumu

İfadeler		Cinsiyet		TOPLAM
		Kadın	Erkek	
Namaz haricinde de sık sık dua ederim	Sayı %	149 65,9%	281 66,3%	430 66,2%
Özel durumlarda dua ederim. (cenaze, mevlit gibi)	Sayı %	27 11,9%	74 17,5%	101 15,5%
Özellikle sıkıntılı ve ihtiyaç duyduğum zaman dua ederim.	Sayı %	49 21,7%	63 14,9%	112 17,2%
Hiç dua etmem.	Sayı %	1 ,4%	6 1,4%	7 1,1%
TOPLAM	Sayı %	226 100 %	424 100 %	650 100 %

Ankete katılanların % 66,2'si namaz haricinde de sık sık, % 15,5'i özel durumlarda (cenaze, mevlit gibi), % 17,2'si de sıkıntılı anlarda dua etmektedir. Deneklerin % 1,1'i hiç dua etmediğini ifade etmektedir.

Tablo 77'de de görüldüğü üzere ankete katılan bayan deneklerin, % 65,9'u sık sık, % 21,7'si sıkıntılı anlarında, % 11,9'u özel durumlarda dua etmekte, % 0,4'ü de hiç dua etmediğini ifade etmektedir. Erkek deneklerin ise % 66,3'ü sık sık, % 17,5'i özel durumlarda (cenaze, mevlit vs.), % 14,9'u sıkıntılı anlarında dua etmekte,

% 1,4'ü de hiç dua etmemektedirler. Buna göre bayan ve erkekler arasında dua etme konusunda fazla bir ayrılık görülmemektedir.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre dua etme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 78: Eğitim Durumuna Göre Dua Etme

Eğitim Durumu		Dua etme				TOPLAM
		Namaz haricinde de sık sık dua ederim	Özel durumlarda dua ederim. (cenaze, mevlit gibi)	Sıkıntılı ve ihtiyaç duyduğum zaman	Hiç dua etmem.	
Okur-yazar değil	Sayı	8				8
	%	100				100
Okur-yazar	Sayı	9				9
	%	100				100
İlkokul	Sayı	82	6	10	1	99
	%	82,8	6,1	10,1	1,0	100
Orta okul	Sayı	41	7	11	1	60
	%	68,3	11,7	18,3	1,7	100
Lise	Sayı	161	36	53	2	252
	%	63,9	14,3	21,0	0,8	100
Üniversite	Sayı	118	45	38	3	204
	%	57,8	22,1	18,6	1,5	100
Master veya üstü	Sayı	11	7			18
	%	61,1	38,9			100
TOPLAM	Sayı	430	101	112	7	650
	%	66,2	15,5	17,2	1,1	100

Eğitim durumuna göre dua etme tutumu, eğitim seviyesi ilerledikçe sık sık dua etme eğiliminde bir azalma olduğu görülmektedir. Sıkıntılı anlarda ve özel durumlarda (cenaze, mevlit vs.) dua etme eğilimi ise eğitim seviyesi yükseldikçe artmaktadır. Dua etmeme olayının daha çok eğitim seviyesi yüksek düzeyde olanlarda olduğu görülmektedir. Sık sık dua etme eğiliminin en fazla okur-yazar olmayan ve okur-yazar olanlarda (% 100) olduğu görülmektedir. Ülkemizde okur-yazar olmayan ve okur-yazar olanlar genelde ileri yaşlardadırlar. Dolayısıyla yaş ilerledikçe dua etme eğilimi artmaktadır.

Bu çalışmada yemekten sonra dua etme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 79: Yemekten Sonra Dua Etme

İfadeler	Sayı	%
Düzenli olarak	183	28,2
Bazen	420	64,6
Hiç	44	6,8
TOPLAM	647	99,5
Cevapsız	3	,5
TOPLAM	650	100

“Evinizde yemekten sonra dua eder misiniz?” sorusuna ankete katılanların % 64,6’sı bazen, % 28,2’si düzenli olarak dua etmekte, % 6,8’i de hiç dua etmemektedirler. Bu soruya % 0,5’lik bir kesimin de cevap vermediği görülmektedir.

Bu çalışmada yemekten sonra dua etme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 80: Cinsiyete Göre Yemekten Sonra Dua Etme Durumu

Cinsiyet		Evinizde yemekten sonra dua eder misiniz?			TOPLAM
		Düzenli olarak	Bazen	Hiç	
Kadın	Sayı	66	142	17	225
	%	29,3	63,1	7,6	100
Erkek	Sayı	117	278	27	422
	%	27,7	65,9	6,4	100
TOPLAM	Sayı	183	420	44	647
	%	28,3	64,9	6,8	100

Ankete katılanlara “yemekten sonra dua eder misiniz?” şeklinde sorulan soruya bayanların deneklerin % 29,3’ü her zaman, % 63,1’i bazen dua etmektedir. Deneklerin % 7,6’sı da yemekten sonra hiç dua etmemektedir. Erkeklerin % 27,7’si düzenli olarak, % 65,9’u bazen dua etmekte, % 6,4’ü de hiç dua etmektedir. Buna göre kadınlarda yemekten sonra dua etme eğilimi erkeklere nazaran daha fazladır.

8- Dîni Bayramlar ve Ramazan Ayı

Dini bayramlar ve ramazan ayı hem dini hayatta belirgin bir canlanmaya yol açar, hem de toplumsal hayatın çeşitli alanlarına değişik etkilerde bulunur. Dini bayramlar ve ramazan ayı dini tecrübenin pratik boyutu açısından son derece önemli ve toplumsal yaşayışı coşkunlaştıran bir özellik ile sosyao-kültürel hayatla dini hayatı bütünleştiren bir unsurdur.

Bu çalışmada dini bayramları değerlendirme tutumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 81: Dini Bayramları Değerlendirme Tutumu

İfadeler	Sayı	%
Geleneklere göre ne gerekiyorsa yaparım.	454	69,8
Elimden geldiği kadar kutlamaya çalışırım.	81	12,5
Çoğunluk kutladığı için kutlarım	12	1,8
Dini bayramlara önem veririm.	100	15,4
TOPLAM	647	99,5
Cevapsız	3	,5
TOPLAM	650	100

Dini bayramları değerlendirme konusunda ankete katılanların % 69,8'i geleneklere göre, % 15,4'ü dini bayramlara önem vermekte, % 12,5'i elimden geldiği kadar, % 1,8'i de çoğunluk kutladığı için, dini bayramları kutlamaktadırlar. Deneklerin % 0,5'i bu soruya cevap vermemiştir. Buna göre bölgede dini bayramlar çoğunlukla geleneklere göre kutlanmaktadır.

Şehirleşme ve modernleşme sonucunda geleneksel yaşam azalmaktadır. Bu durum Trabzon'un henüz geleneksel yaşamdan tam olarak ayrılmadığını göstermektedir. Trabzon'da dini bayramları değerlendirme tutumunda gelenekselliğin üstünlüğü devam etmektedir. Fakat son yıllarda bu tutumun yavaş yavaş azaldığını söyleyebiliriz.

Bu çalışmada ramazan ayını değerlendirme tutumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 82: Ramazan Ayını Değerlendirme Tutumu

İfadeler	Sayı	%
Bu ayda mümkün oldukça çok ibadet yaparım.	468	72,0
Daha önce yapmadığım ibadetleri yaparım.	78	12,0
Bu ayda ara sıra ibadet etmeye çalışırım.	90	13,8
Bu ay benim için diğer aylardan farksızdır.	13	2,0
TOPLAM	649	99,8
Cevapsız	1	,2
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklerin ramazan ayında neler yaptıkları ve ramazanı nasıl değerlendirdikleri sorusuna, % 72'si "bu ayda mümkün oldukça çok ibadet yapmayı", % 13,8'i "bu ayda ara sıra ibadet yapmayı" tercih etmekte, % 12'sinin de "daha önce yapmadığı ibadetleri yapmaya çalıştıkları" ortaya çıkmıştır. Ayrıca % 2 ile "bu ay diğer aylardan farksızdır" diyen denekler de olduğu görülmektedir.

Buna göre ramazan ayı bölge insanının coşkuyula değerlendirmeye çalıştığı bir ay olarak görülmektedir. Aynı zamanda ramazan ayının insanlar üzerinde toplumsal bir coşku meydana getirmesi, bu ayda ibadetlerin çokça yapılmasını sağlamaktadır. Demek ki, toplumsal coşku dini yaşantıyı etkilemektedir.

9- Dînî Metinleri Okuma Durumu

İnsanlar, inandıkları dine ait bilgileri, ya o dini öğreten birinden veya o din ile ilgili yazılmış eserlerden öğrenir. İnsanların dinlerini öğrenme isteği bu doğrultuda gayret gösterme ile doğru orantılı olsa gerektir.

Bu açıdan İslâm dininde Kur'an okumak, farz olmayan ama çok önemli bir ibadet olup nafîle kapsamına girmektedir. Bu durumda Kur'an'ı ve dini metinleri okuma sıklığı, dindarlığın boyutlarını göstermede önemli bir etkidir.

Bu çalışmada dini metinleri okuma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 83: Dînî Metinleri Okuma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Düzenli olarak her gün okuyorum.	71	10,9
Cuma akşamları okuyorum.	112	17,2
Ara sıra okuyorum.	320	49,2
Mübarek Sayılan günlerde okurum.	68	10,5
Sadece sıkıntılı anlarda okurum.	19	2,9
Hiç okumam.	55	8,5
TOPLAM	645	99,2
Cevapsız	5	,8
TOPLAM	650	100

Tablo 83'ten de anlaşılacağı üzere dini metinleri deneklerin % 10,9'u düzenli olarak, % 17,2'si cuma akşamları, % 49,2'si ara sıra, % 10,5'i mübarek günlerde, % 2,9'u sıkıntılı anlarda okumaktadır. Dini metinleri hiç okumadığını belirtenler ise % 8,5'tir. Deneklerin genelde dini metinleri okuma hususunda gayretli olduğu söylenebilir.

10- Hayır İşlerine Katılma Durumu

İslâm'da toplumsal hayatta dayanışmayı sağlayan zekât müessesesinin yanında sadaka da önemli bir yere sahiptir. İnsanların ihtiyaçlarını karşılama ve sıkıntılarına yardımcı olmak birer hayırlı iş olarak kabul edilir. Ayrıca mevlit okutma ve hatim indirme gibi güzel işleri de bu kapsama alabiliriz. Çünkü bu tür uygulamalar da dinin toplumsal boyutu olup toplumun birleşmesi ve bütünleşmesinde önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışmada hayır işlerine katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 84: Hayır İşlerine Katılma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Mevlit okutma.	226	23,6
Hatim indirme veya indirtme.	178	18,6
Sadaka verme veya parasal yardım.	518	54,2
Hiçbirini yapmam.	30	3,1
Cevapsız	4	0,4
TOPLAM	956	100

*Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Tablo 84'te de görüleceği üzere ankete katılanların % 54,2'si sadaka verme ve parasal yardımı, % 23,6'sı mevlit okutmayı, % 18,6'sı da hatim indirme ve indirtmeyi tercih etmektedir. Hiçbirini yapmam diyenlerin oranı ise % 3,1'dir. Deneklerden % 0,4'ü bu soruya cevap vermemişlerdir.

Görüldüğü üzere bölgede en çok tercih edilen hayır işleme yolu sadaka ve parasal yardımdır. Bunun nedeni bölge halkının sosyo-ekonomik yönden durumunun iyi olmasıdır. Ayrıca bölge halkının cami, Kur'an kursu gibi yerlere yardım yaparak bu duruma alışmalarıdır.

D- DİNİ HAYATIN BİLGİ BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR

1- Dînî Bilgi Düzeyi

İnsan, inandığı dini yaşayabilmesi için bir takım bilgilere ihtiyaç duyar. Dinini nasıl yaşayacağını veya yaşarken hangi bilgilere ihtiyaç duyacağını öğrenmesi, dinin insana yüklediği bir sorumluluktur. Ayrıca dindar bir insandan inancıyla ilgili bazı temel bilgilere sahip olması beklenir. Bu nedenle bilgi, dindarlığın teorik boyutu sayılabilir.²⁵³ Ancak sadece bilgi, dindarlık için yeterli değildir. Dindarlığın asıl göstergesi dinin pratik boyutu olan ibadetlerdir. Yani çok bilen bir insan dinini yaşamadığı takdirde dindar sayılmaz. Ama az bir bilgisi bile olsa bir insan, o bilgiyi de pratiğe döker veya dini yaşayışını yoğunlaştırırsa, bu insan dindar kabul edilebilir.²⁵⁴ Fakat bir dini yaşayabilmek için mutlaka az da olsa bir dini bilgiye ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada Kur'an'ı Arapça yazısından okuyabilme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 85: Kur'an'ı Arapça Yazısından Okuyabilme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Çok iyi	69	10,6
İyi	176	27,1
Orta	186	28,6
Zayıf	88	13,5
Hiç bilmiyorum	127	19,5
TOPLAM	646	99,4
Cevapsız	4	,6
TOPLAM	650	100

Tablo 85'ten de anlaşılacağı üzere Kur'an'ı Arapça yazısından okuyabilme durumu şöyledir: Ankete katılanların % 10,6'sının çok iyi, % 27,1'inin iyi, % 28,6'sının orta, %13,5'inin zayıf olduğu, % 19,5'inin de Kur'an'ı Arapça yazısından okumayı hiç bilmediği görülmektedir. Deneklerin % 0,6'sı da bu soruya cevap vermemiştir. Buna göre Kur'an okumayı bilenlerin oranı % 79,8'dir. Bunun nedeni bölgede cami ve Kur'an kurslarının çokluğudur. Ayrıca bölge halkı hafızlığa çok önem vermektedir. Bu nedenle bölgede Kur'an okumasını bilenlerin oranı oldukça yüksektir.

²⁵³ Köktaş, a.g.e., s. 131.

²⁵⁴ Celalettin Çelik, a.g.e., s. 256.

Bu çalışmada insanların, ibadetlerini yerine getirebilmek için yeterli düzeyde bilgiye sahip olma durumunu gösterir veriler şunlardır.

Tablo 86: İbadetleri Yapabilecek Bilgiye Sahip Olma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Çok iyi	61	9,4
İyi	289	44,5
Orta	239	36,8
Zayıf	56	8,6
Hiç bilmiyorum	4	,6
TOPLAM	649	99,8
Cevapsız	1	,2
TOPLAM	650	100

Ankete katılanlara: “İbadetlerinizi yapma konusunda yeterli bilgiye sahip misiniz?” şeklindeki soruya, deneklerin % 9,4’ü çok iyi, % 44,5’i iyi, % 36,8’i orta, % 8,6’sı zayıf olduğunu ifade etmiş, % 0,6’sı hiç bir bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. Buna göre insanların dini bilgi düzeyi orta ve iyi şeklinde yoğunluk kazanmaktadır.

2- Dînî Bilginin Kaynakları

İnsan inandığı dinin bilgilerini içinde bulunduğu toplumdan alır. Ancak toplum içerisinde de bu bilgilere ulaşabileceği değişik imkânlar mevcuttur. İnsan, dînî bilgilerini öğrendiği kurumun etkilerini taşıyabilmektedir.

Bu çalışmada dini bilgi kaynakları ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 87: Dînî Bilginin Kaynakları

İfadeler	Sayı	%
Kendi kendime okuyup araştırarak	124	19,1
Ailemden	244	37,5
Okullardan	100	15,4
Din görevlileri	153	23,5
Cemaat veya tarikatlardan	27	4,2
TOPLAM	648	99,7
Cevapsız	2	,3
TOPLAM	650	100

Dînî bilginin kaynağı konusunu tespiti yarayan ankete katılan deneklerin % 37,5’i aileden, % 23,5’i din görevlilerinden % 19,1’i kendi kendine, % 15,4’ü okullardan, % 4,3’ü cemaat veya tarikatlardan istifade ettiğini belirtmiştir. Bölgede

ailenin dini bilgiyi öğretme konusunda birinci sırada olduğu görülmektedir. Bunun nedeni bölge halkının genelde çocuklukta dini bilgilerini elde etmiş olmasıdır.

3- Evlerde Bulunan Dînî Kitaplar

Dînî bilgiyi elde etmede yardımcı olabilecek diğer bir unsur kitaplardır. İnsan bu bilgi kaynaklarına ulaşarak dînî bilgilerini öğrenebilir. Aynı zamanda evlerde bulunan dînî kitaplar, dindarlığı gösteren bir husus olabilir.

Bu çalışmada evlerde bulunan dini kitapları gösterir tablo şöyledir.

Tablo 88: Evlerde Bulunan Dînî Kitaplar*

Kitaplar	Sayı	%
Kur'an ve Meali	583	30,4
Hadis kitapları	236	12,3
Tefsir kitapları	219	11,4
Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını anlatan kitaplar	276	14,4
İslam ilmi hali	255	13,3
Namaz hocası, dua kitapları vs.	341	17,8
Hiç yok.	8	0,4
TOPLAM	1918	100

* Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Tablo 88'de görüldüğü üzere ankete katılan deneklerin evlerinde bulunan dînî kitapların dağılımı şu şekildedir: Kur'an'ı Kerim ve meâli % 30,4, namaz hocası vs. % 17,8, Hz. Muhammed'in hayatını anlatan kitaplar; % 14,4, İslâm ilmi hali; % 13,3, hadis kitapları; % 12,3, tefsir kitapları; % 11,4'tür. Evlerinde hiç dînî kitap olmadığını söyleyenlerin oranı % 0,4'tür. Buna göre deneklerin evlerinde en fazla Kur'an-ı Kerim bulunmaktadır. Bunun nedeni Kur'an'ın İslam'ın kutsal kitabı olması ve bölgede Kur'an öğrenmeye olan ilgidir. Ayrıca tablo 85'den de anlaşılacağı üzere Kur'an okumayı bilenlerin çokluğudur.

4- Dînî Bilgi ve Kitle İletişim Araçlarının Durumu

Dînî bilgi kaynağı olabilecek bir başka alternatif ise teknoloji ve modernleşmenin gelişmesi ile önemi artan ve yaygınlaşan kitle iletişim araçlarıdır.

Bu çalışmada televizyon ve radyodaki dînî yayınları izleme tutumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 89: Televizyon ve Radyodaki Dîni Yayınları İzleme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Devamlı izlerim	91	14,0
Ara sıra izlerim	511	78,6
Hiç izlemem	47	7,2
TOPLAM	649	99,8
Cevapsız	1	,2
TOPLAM	650	100

Tablo 89'dan da anlaşıldığı üzere televizyon ve radyoda dîni yayın izleme durumu deneklerde şu şekilde belirginlik arz etmektedir. Devamlı izleyenler; % 14, ara sıra izleyenler; % 78,6, hiç izlemeyenler; % 7,2'dir. Buna göre bölge halkının televizyon ve radyodan dîni yayınları takip etme eğilimlerinin düzenli olmadığı görülmektedir. Dini yayınları ara sıra izleme oranının yüksek olması bu tür yayınların azlığından ve insanların Tv. izleme saatlerini o vakte ayarlayamamasından kaynaklanmaktadır. Buna göre insanlar Tv. izlerken denk gelirse dini yayınları izlemektedirler. Bu durumu deneklere sordukumuz: "Dini yayınları yeterli buluyor musunuz?" sorusu daha iyi açıklamaktadır. Bu soruya ilişkin araştırmada elde edilen veriler tablo 90'da görülmektedir.

Bu çalışmada dini yayınları yeterli görme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 90: Dini Yayınları Yeterli Görme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	157	24,2
Hayır	405	62,3
Fikrim yok	61	9,4
TOPLAM	623	95,8
Cevapsız	27	4,2
TOPLAM	650	100

Ankete katılanlara "Tv ve radyodaki dîni yayınları yeterli buluyor musunuz?" şeklinde yönelttiğimiz soruya deneklerin % 62,3'ü hayır, % 24,2'si evet cevabını vermekte, % 9,4'ü de fikrinin olmadığını beyan etmektedir. Bu soruyu deneklerin % 4,2'si de cevaplamamışlardır. Denekler dini yayınları yeterli bulmamaktadır. Dolayısıyla deneklerin dini yayınları izleme oranı da düşmektedir.

Bu çalışmada dini konularda hazırlanmış video, cd, vcd, kaset v.b. şeyleri takip etme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 91: Dînî Konularda Hazırlanmış Video, Cd Kaset

İfadeler	Sayı	%
Evet	345	53,1
Hayır	298	45,8
TOPLAM	643	98,9
Cevapsız	7	1,1
TOPLAM	650	100

“Dînî konuda hazırlanmış video, cd, vcd, kaset vs. dinler misiniz?” sorusuna deneklerin % 53,1’i evet, % 45,8’i de hayır cevabını vermiştir. Bu soruya deneklerin % 1,1’i de boş bırakmıştır. Deneklerin dini yayınları yeterli bulmaması, onları teknolojinin getirdiği yeniklere sevk etmiştir. Fakat bu durumdan maddi imkanı olanlar faydalanabilmektedir.

5- Danışma Çevresi Dağılımı

Dini bilgi kaynaklarını tespit ederken insanların karşılaştıkları bir sıkıntıyı veya dini problemlerini hangi referanslara başvurarak çözüme kavuşturdukları, önemli bir gösterge olabilir.

Bu çalışmada deneklerin herhangi bir sıkıntı anında danışma çevresi ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 92: Danışma Çevresi Dağılımı

İfadeler	Sayı	%
Ailem	471	72,5
Öğretmenim	1	,2
Din Görevlileri	18	2,8
Şeyh, Mürşit vs	11	1,7
Arkadaşım	120	18,5
Başka	20	3,1
TOPLAM	641	98,6
Cevapsız	9	1,4
TOPLAM	650	100

Deneklere “herhangi bir sıkıntıda ilk başvuracağınız kimdir?” şeklinde bir soru sorduk. Bu soruya deneklerin % 72,5’inin aileme, % 18,5’inin arkadaşına, %

2,8'inin din görevlilerine, % 1,7'sinin mürşit veya şeyhe, % 0,2'sinin de öğretmenime başvururum dediği görülmektedir. Ayrıca deneklerin % 3,1'i de başka alternatif sunmuşlardır. Bu seçeneği işaretleyenlerin çoğu “kendim çözerim” şeklinde ifade vermişlerdir. Bölgede aile içi bağlar oldukça kuvvetlidir. Özellikle baba yaşıyor ise ilk başvurulup görüşü alınacak kişi odur.

6- Vaazlara Katılım ve Din Görevlilerine Bakış

İnsanların çoğu cuma ve bayram namazlarına katılmakta ve camideki vaaz veya dini sohbeti dinlemektedir. Fakat bu bilgilerden ne ölçüde yararlanılabildiği veya bu bilgiler ışığında dini pratiklerini ne ölçüde yapabildiğini tespit etmek oldukça zordur. Bu nedenle önce insanların vaaz ve dini sohbetlere katılımını; sonra vaiz ve din görevlilerine bakışını sorduk. Ve bu soruyu sorarken de bayan erkek ayırımı yapmadık.

Bu çalışmada vaaz ve dini sohbetlere katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 93: Vaaz Veya Dini Sohbetlere Katılım

İfadeler	Sayı	%
Özellikle dinlerim	122	18,8
Zaman zaman dinlerim.	480	73,8
Hiç dinlemek istemem.	42	6,5
TOPLAM	644	99,1
Cevapsız	6	,9
TOPLAM	650	100

Ankete katılanlardan “özellikle dinlerim” diyenler; % 18,8, “zaman zaman dinlerim” diyenler; % 73,8, “hiç dinlemek istemem” diyenler; % 6,5'tir. Buna göre vaaz dinleme eğilimi olanların toplam oranı (hem sürekli dinleyenler hem de ara sıra dinleyenler); % 92,6'dır. Buna göre bölgede vaaz ve dini sohbe katılma gayretinin yüksek olduğu anket sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada cinsiyete göre vaaz ve dini sohbetlere katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 94: Cinsiyete Göre Vaaz Veya Dînî Sohbetlere Katılım

Cinsiyet		Vaaz veya dini sohbetleri dinlemeye gayret gösterir misiniz?			TOPLAM
		Özellikle dinlerim	Zaman zaman dinlerim.	Hiç dinlemek istemem.	
Kadın	Sayı	41	155	26	222
	%	18,5	69,8	11,7	100
Erkek	Sayı	81	325	16	422
	%	19,2	77,0	3,8	100
TOPLAM	Sayı	122	480	42	644
	%	18,9	74,5	6,5	100

Ankete katılan bayanların; % 18,5'i özellikle dinlerim, % 69,8'i zaman zaman dinlerim demek, % 11,7'si de hiç dinlemek istemem şeklinde fikrini belirtmektedir. Erkek deneklerin ise % 19,2'si dini sohbetleri özellikle dinlediğini, % 77'si zaman zaman dinlediğini, % 3,8'i de hiç dinlemek istemediğini beyan etmiştir. Bu sonuçlara göre erkeklerin bayanlara göre daha çok vaaz dinlediği veya dînî sohbetlere gitme eğilimi gösterdiği ortadadır. Bunun nedeni Cuma ve bayramlarda camilerde verilen vaazlara çoğunlukla erkeklerin gitmesidir. Bölgede kadınlar, sadece ramazanda camiye gitme olanağı bulmaktadırlar. Dolayısıyla bu durum kadınların vaaz ve dini sohbetlere katılımını kısıtlamaktadır.

Bu çalışmada vaiz ve din görevlilerine bakış ile ilgili veriler şunlardır.

Tablo 95: Vaiz ve Din Görevlilerini Değerlendirme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Ahlak ve bilgi yönünden yeterli ve saygı değer.	374	57,5
Bilgi olarak yeterli, fakat yaşantı olarak eksik	130	20,0
Ahlâken saygı değer, fakat bilgi yönünden yetersiz.	41	6,3
Hem bilgi hem de davranış olarak bir çok eksiklikleri var.	57	8,8
TOPLAM	602	92,6
Cevapsız	48	7,4
TOPLAM	650	100

Ankete katılanlara “vaiz ve din görevlilerini nasıl buluyorsunuz?” şeklinde sorduğumuz soruya deneklerin % 57'sinin din görevlileri ve vaizler için “ahlâken ve bilgi yönünden yeterli ve saygıdeğer”, % 20'sinin “bilgi yönünden yeterli fakat yaşantı olarak eksik”, % 8,8'inin “hem bilgi yönünden hem de saygı yönünden eksik”, % 6,3'ünün “ahlâken saygıdeğer bilgi yönünden yetersiz” şeklinde fikirlerini beyan ettikleri görülmektedir.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre vaiz ve din görevlilerine bakış ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 96: Eğitim Seviyesine Göre Din Görevlilerine Bakış

Eğitim Durumu		Vaiz ve din görevlilerine bakış				TOPLA M
		Ahlak ve bilgi yönünden yeterli ve saygı değer	Bilgi olarak yeterli, yaşantı olarak eksik	Ahlâken saygı değer, bilgi yönünden yetersiz	Hem bilgi hem de davranış olarak eksik	
Okur-yazar değil	Sayı %	6 100				6 100
Okur-yazar	Sayı %	7 77,8	2 22,2			9 100
İlkokul	Sayı %	64 69,6	18 19,6	7 7,6	3 3,3	92 100
Orta okul	Sayı %	40 72,7	13 23,6		2 3,6	55 100
Lise	Sayı %	149 61,8	53 22,0	14 5,8	25 10,4	241 100
Üniversite	Sayı %	98 53,0	42 22,7	18 9,7	27 14,6	185 100
Master veya üstü	Sayı %	10 71,4	2 14,3	2 14,3		14 100
TOPLAM	Sayı %	374 62,1	130 21,6	41 6,8	57 9,5	602 100

Ankete katılan deneklerin, din görevlilerine bakışı ile eğitim seviyesini karşılaştırdığımızda, din görevlileri için “ahlâken ve saygı yönünden yeterli” diyenlerin eğitim seviyesi yükseldikçe azaldığını görmekteyiz. “Bilgi yönünden yeterli, yaşantı olarak eksik” diyenler hemen hemen her eğitim seviyesinde (okuma-yazma bilmeyenler hariç) yaklaşık aynı oranları (% 20 civarında) taşıdığını görmekteyiz. “Ahlâken saygı değer, bilgi yönünden eksik” diyenlerin eğitim seviyesi yükseldikçe arttığını görmekteyiz. “Hem bilgi yönünden hem de davranış yönünden eksik” diyenlerin de eğitim seviyesi yükseldikçe arttığını görmekteyiz.

E- DİNİN, TOPLUMSAL BOYUTU İLE İLGİLİ BULGULAR

1- Din ve Aile İlişkilerindeki Durum

Toplumun en küçük sosyal birliği olan aile, tabii, sosyal, hukukî ve dîni bağlara dayanan bir kurumdur. Aile bireyi bir yandan sosyalleştirerek topluma hazırlarken diğer yandan bireyin huzur ve sükûnet bulmasını sağlar.²⁵⁵

Aslında ailenin insanlık tarihinin ilk dönemlerinde her şeyden önce dini bir cemaat şeklinde olduğu bilinmektedir. Ailenin, din kisvesinden modern toplumlarda bile tam olarak koptuğu söylenemez. Hatta dini yaşayış bakımından aile modern toplumlarda dahi temel bir sosyal ünite olarak yerini korumaktadır.²⁵⁶ Bu nedenle aile ile din arasında sıkı bir bağ vardır.

Bu bağlamda yeni bir aile oluşumunda dinin ne kadar önemli olduğunu örneklem alanında test etmek istedik.

Bu çalışmada eş seçiminde aranan özellik ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 97: Eş seçiminde Aranan Özellik Durumu

İfadeler	Sayı	%
Güzel ahlak ve namus	509	78,3
Zenginlik, iş, itibar vs.	21	3,2
Dindarlık	99	15,2
Güzellik	15	2,3
TOPLAM	644	99,1
Cevapsız	6	,9
TOPLAM	650	100

Tablo 97’den de anlaşılacağı üzere deneklerin % 78,3’ü “güzel ahlâk ve namus”, % 15,2’si “dindarlık”, % 3,2’si “zenginlik, iş vs.”, % 2,3’ü “güzellik” şeklinde görüş belirtmişlerdir. Güzel ahlâk ve namus seçeneği en fazla tercih edilen seçenek olmuştur. Aynı durum Günay’ın “Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat” adlı çalışmada da görülmektedir.²⁵⁷ İnsanlar aile kurarken eş olacak kişinin en çok güzel ahlaklı ve namuslu olmasını tercih etmektedirler. Bu durum ülkemizde “bakirelik” kavramı ile izah edilmektedir. Aynı kanaatin Trabzon’da da geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

²⁵⁵ Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat*, s. 181.

²⁵⁶ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 240.

²⁵⁷ Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat*, s. 198.

Bu çalışmada cinsiyete göre eş seçiminde aranan özellik ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 98: Cinsiyete Göre Eş Seçimi

Cinsiyet		Eşinizi seçerken aradığınız en önemli özellik nedir?				TOPLAM
		Güzel ahlak ve namus	Zenginlik, iş, itibar	Dindarlık	Güzellik	
Kadın	Sayı	167	12	40	3	222
	%	75,2	5,4	18,0	1,4	100
Erkek	Sayı	342	9	59	12	422
	%	81,0	2,1	14,0	2,8	100
TOPLAM	Sayı	509	21	99	15	644
	%	79,0	3,3	15,4	2,3	100

Ankete katılan bayanların eş seçiminde % 75,2'sinin “güzel ahlâk ve namus”, % 18'inin dindarlık, % 5,4'ünün zenginlik,iş vs., % 1,4'ünün ise “güzellik” tercihini seçtikleri gözlenmektedir. Erkekler ise % 81 “güzel ahlâk ve namus”, % 14 “dindarlık”, %2,8 “güzellik”, % 2,1 de “zenginlik” tercihini seçmiştir.

Buna göre “güzel ahlâk ve namus” seçeneğini erkekler kadınlardan daha çok tercih etmiş, kadınlar da “dindarlık” seçeneğini erkeklerden daha çok tercih etmiştir.

Bu araştırmada “resmi nikahın yanında dini nikah da yaptırır mısınız?” şeklindeki sorudan elde edilen veriler şöyledir.

Tablo 99: Dînî Nikâh Yaptırma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	529	81,4
Hayır	35	5,4
Fikrim yok	79	12,2
TOPLAM	643	98,9
Cevapsız	7	1,1
TOPLAM	650	100

Deneklerin % 81,4'ü evet, % 5,4'ü hayır derken % 12,2'si de fikrim yok demektedir. Deneklere “Dînî nikâhı, neden yaptırdıklarını” sorduğumuzda genellikle “dinim gereği” ifadesi kullanılmıştır. Denekler daha çok dini inançlar doğrultusunda dini nikah yaptırmaktadır. Dini nikah konusunda özellikle muhafazakar kesimde çok az da olsa bir sosyal baskının olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda deneklerden hiç kimse resmi nikaha karşı çıkmamıştır. Bilakis desteklemişlerdir.

Bu çalışmada cinsiyete göre dini nikah yaptırma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 100: Cinsiyete Göre Dînî Nikâh Durumu

Cinsiyet		Evlenirken resmi nikahın yanında dinî nikah da yaptıрма			TOPLAM
		Evet	Hayır	Fikrim yok	
Kadın	Sayı	184	7	28	219
	%	84,0	3,2	12,8	100
Erkek	Sayı	345	28	51	424
	%	81,4	6,6	12,0	100
TOPLAM	Sayı	529	35	79	643
	%	82,3	5,4	12,3	100

Tablo 100'den de anlaşılacağı üzere dînî nikâh yaptıрма durumuna “evet” diyenler bayanlarda % 84, erkeklerde % 81,4'tür. “Hayır” diyenler bayanlarda % 3,2, erkeklerde % 6,6'dır. Dini nikah yaptıрма oranının hem erkeklerde, hem de bayanlarda yüksek olması bölge insanının dini inançlara olan bağlılığındandır.

Bu çalışmada başka bir dine inanan biri ile evlenmekte sakınca görme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 101: Başka Bir Dine İnanan Biri İle Evlenmekte Sakınca Görme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	317	48,8
Hayır	208	32,0
Fikrim yok	119	18,3
TOPLAM	644	99,1
Cevapsız	6	,9
TOPLAM	650	100

Ankete katılanların % 48,8'i sakınca görmekte, % 32'si sakınca görmemektedir. Fikrim yok diyenler % 18,3'tür. Başka bir dine inanan biri ile evlenmeyi sakıncalı bulanlar, eş adayının eski dininden dönmeme endişesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bunun yanında bazıları çocuğa İslami terbiyeyi vermek açısından başka bir dine inanan biri ile evlenmeyi sakıncalı görmektedir. Ayrıca deneklerden başka bir dine inanan biri ile evlenmeyi sakıncalı görenler, “eğer eş adayı Müslüman olursa evlilik yapılabilir” demektedir. Buna karşılık başka bir dine inanan biri ile evlenmekte sakınca görmeyenler ise “insan olması yeterli” demektedir.

Bu çalışmada evlilik öncesi kız erkek ilişkilerine bakış ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 102: Kız-Erkek İlişkilerine Bakış

İfadeler	Sayı	%
Evet	265	40,8
Hayır	342	52,6
Fikrim yok	40	6,2
TOPLAM	647	99,5
Cevapsız	3	,5
TOPLAM	650	100

“Evlilik öncesi kız erkek ilişkisini normal karşılar mısınız?” sorusuna deneklerin % 40,8’i “evet”, % 52,6’sı “hayır” % 6,2’si de fikrim yok demişlerdir. Gerek Köktaş’ın “İzmir’de Dînî Hayat”, gerekse Çelik’in “Şehirleşme ve Din (Konya örneği)” adlı çalışmalarda kız ve erkek ilişkilerini normal karşılama oranı % 20’lerde çıkarken, normal karşılamayanların oranı da % 70 seviyelerinde çıkmıştır.²⁵⁸

Trabzon’da evlilik öncesi kız erkek ilişkilerini normal karşılama bu araştırmalara oranla oldukça yüksek çıkmıştır. Bu durumun son zamanlarda özellikle Sarp sınır kapısının açılmasında sonra böyle olduğu düşünülmektedir. Çünkü bölgeye “nataşa” ismi verilen Rus kadınlarının gelmesi birçok ailenin yıkılmasına sebep olmuştur. Bu yüzden “gençlerin birbirini tanıyarak ve severek evlenmesi bu tür aile yıkımlarını önleyecektir.” şeklinde düşünülmektedir.²⁵⁹

Bu çalışmada cinsiyete göre evlilik öncesi kız erkek ilişkilerine bakış ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 103: Cinsiyete Göre Kız-Erkek İlişkileri

Cinsiyet		Evlilik öncesinde kız-erkek ilişkilerini normal karşılar mısınız?			TOPLAM
		Evet	Hayır	Fikrim yok	
Kadın	Sayı	94	118	13	225
	%	41,8	52,4	5,8	100
Erkek	Sayı	171	224	27	422
	%	40,5	53,1	6,4	100
TOPLAM	Sayı	265	342	40	647
	%	41,0	52,9	6,2	100

Tablo 103’ten de anlaşılacağı üzere bayanlar ve erkekler, “evlilik öncesi kız-erkek ilişkilerini yaklaşık olarak aynı oranda normal karşılamakta ve yine yaklaşık aynı oranlarda da karşı çıkmaktadır. “Eskiden kız-erkek ilişkilerine son derece sert

²⁵⁸ Köktaş, a.g.e., s. 149. ; Çelik, a.g.e., s. 272

²⁵⁹ Yaşar Yaylı, Trabzon, 1967 doğumlu, Üniversite mezunu.

bakılmaktaydı.”²⁶⁰ Son zamanlarda ise modernleşme ile beraber kız-erkek ilişkilerini normal karşılama durumunda artış gözlenmektedir.

Bu çalışmada aile reisinin kıyafete karışma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 104: Kıyafete Karışma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	313	48,2
Bazen	262	40,3
Hayır	75	11,5
TOPLAM	650	100

Tablo 104’te görüldüğü üzere “aile reisi dini ve geleneksel nedenlerle kıyafete karışır mı?” sorusuna deneklerin, % 48,2’si “evet” derken, % 40,3’ü “bazen”, % 11,5’i “hayır” demektedir. Bu oran Konya’da % 48,2 evet, % 10,7 bazen, % 12,5 hayır, cevabı şeklinde kendini göstermiştir.²⁶¹ Görüldüğü üzere Trabzon’da ve Konya’da kıyafete karışma tutumuna evet diyenlerin oranı % 48,2’dir. Bu tutum sadece alt sosyo-ekonomik düzeye sahip olanlarda değildir. Diğer sosyo-ekonomik statüye sahip olanlarda da aynı tutum gözlenmektedir. Bunun yanında alt sosyo-ekonomik statüde olanlarda kıyafete karışma daha sık rastlanan bir durumdur.

Bu çalışmada misafir ile beraber oturma tutumu ile ilgili veriler şunlardır.

Tablo 105: Misafirler ile Beraber Oturma Tutumu

İfadeler	Sayı	%
Kadın erkek bir arada	244	37,5
Kadın erkek ayrı	68	10,5
Duruma göre değişir	258	39,7
Her zaman beraber otururuz	78	12,0
TOPLAM	648	99,7
Cevapsız	2	,3
TOPLAM	650	100

“Evinize misafir geldiği zaman nasıl oturursunuz?” sorusuna deneklerin % 39,7’si duruma göre değişir, % 37,5’i kadın-erkek bir arada, % 12’si her zaman beraber, % 10,5’i de kadın-erkek ayrı şeklinde fikir beyan etmişlerdir. Duruma göre değişir diyenler yakın akraba ile beraber oturduklarını, ama akraba olmayan misafirlerle otururken kadın erkek ayrı oturduklarını belirtmişlerdir. ‘Kadın erkek her

²⁶⁰ Yavuz Ersan, 1948 doğumlu, Üniversite mezunu.

²⁶¹ Celalettin Çelik, a.g.e., s. 270.

zaman ayrı otururuz.’ diyenler, dini inançları gereği, nikahı düşen biri ile bir arada bulunmayı uygun bulmamışlardır.

Bu çalışmada doğum kontrolüne taraftar olma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 106: Doğum Kontrolüne Taraftar Olma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	339	52,2
Hayır	245	37,7
Fikrim yok	64	9,8
TOPLAM	648	99,7
Cevapsız	2	,3
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklerin % 52,2’si doğum kontrolüne taraftar olduğunu, % 37,7’si doğum kontrolüne taraftar olmadığını, % 9,8’i de fikrinin olmadığını beyan etmiştir. Araştırmada doğum kontrolüne taraftar olanların oranı beklentilerimizden yüksek çıkmıştır. Genel anlamda Doğu Karadeniz’de hane halkı sayısı 4 civarındadır. Bu durum hem 16.yy’daki verilerde hem de 1990’da Yıldız ve Ak’ın Doğu Karadeniz’de yaptığı araştırmada açıkça görülmektedir. (Bakınız: sayfa 19) Aynı zamanda ülke genelinde doğum kontrolü ile ilgili yapılan kampanyaların Trabzon’da da etkili olduğu düşünülebilir. Çelik’in “Şehirleşme ve Din” adlı eserinde “doğum kontrolüne taraftar mısınız?” sorusunun sonucu ile bizim bulgularımız yaklaşık olarak aynı çıkmıştır. Çelik’in çalışmasına göre doğum kontrolüne taraftar olanların oranı % 51,5, taraftar olmayanların oranı % 38,2, fikri olmayanların oranı ise % 10,3’tür.²⁶²

Bu çalışmada doğum kontrolüne taraftar olmama sebebi ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 107: Doğum Kontrolüne Taraftar Olmama Sebebi

İfadeler	Sayı	%
Doğum kontrolü dinimizce ve ahlaken sakıncalı.	118	48,2
Aile dayanışması ve istikbal için	49	20,0
Erkeklik çocuk fazlalığı ile belli olur.	4	1,6
Ülkemizin varlığı için fazla nüfus gereklidir.	7	2,9
Allah yaratırken onun rızkını da yaratmıştır.	67	27,3
TOPLAM	245	100

²⁶² Celalettin Çelik, a.g.e., S.274.

Tablo 107’de görüldüğü üzere doğum kontrolüne karşı olan deneklerin % 48,2’sinin “dinimizce ve ahlâken sakıncalı”, % 27,3’ünün “Allah onun rızkını da yaratmıştır.”, % 20’sinin aile dayanışması ve istikbal için, % 2,6’sının ülkemizin varlığı için, % 1,6’sının da “erkekliğin çocuk fazlalı ile belli olur” düşüncesi ile doğum kontrolüne taraftar olmadıkları görülmektedir. Doğum kontrolüne karşı olma nedenlerinin dini gerekçelere dayandırılmaya çalışılmasının yaygınlığı ve geçerliliği, bu çalışmada da açıkça görülmektedir. Kürtajın İslam dininde yasak sayılması, insanların, doğum kontrolüne olumsuz bakmasına neden olmuş olabilir. Bundan dolayıdır ki, doğum kontrolüne karşı çıkanlar arasında dinsel nedenlerle karşı çıkanların oranı % 75,5’tir.

2- Din ve Çevre İlişkilerindeki Durum

İnsan bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelir ve o aile içinde ilk sosyalleşme sürecine girer. Daha sonraki açılım yeri ise çevresidir. Bu nedenle çevre ve din ilişkileri, bireyin hayatında önemli bir etkidir.

Bu çalışmada aile ve çevrede en çok konuşulan konu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 108: Aile ve Çevrede Konuşulan Konu

İfadeler	Sayı	%
Güncel	306	47,1
Dini konular	57	8,8
Türkiye meseleleri	115	17,7
Gelecekle ilgili düşünceler	127	19,5
Spor	39	6,0
Başka	2	,3
TOPLAM	646	99,4
Cevapsız	4	,6
TOPLAM	650	100

Tablo 108’de “Aile ve çevrenizde en çok konuşulan konu nedir?” sorusuna deneklerin % 47,1’i güncel, % 19,5’i dini konular, % 6’sı spor şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. % 0,2’si ise başka konular konuşmakta olduklarını ifade ettiği, % 0,6 da soruya cevap vermediği görülmektedir.

Deneklerin güncel konulara yönelmelerinin sebebi ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik nedenlerdir. Özellikle Doğu Karadeniz’de siyasetle ilgilenmenin fazla olması, insanları güncel konulara sevk etmektedir.

Bu çalışmada dini konuların tartışılma durumu ile ilgili veriler şunlardır.

Tablo 109: Dini Konuları Tartışma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Sık sık tartışırım	103	15,8
Ara sıra tartışırım	483	74,3
Hiç tartışmam	63	9,7
TOPLAM	649	99,8
Cevapsız	1	,2
TOPLAM	650	100

Tablo 109’da “İnsanlarla dini konuları tartışır mısınız?” sorusuna deneklerin % 74,3’ü ara sıra, % 15,8’i sık sık tartıştığını söylemekte, % 9,7’si de hiç tartışmadığını ifade etmektedir. Bu durum Konya’da şu şekildedir. Deneklerin % 73,6’sı ara sıra, % 17,5’i sık sık tartışmakta , % 8,9’u da hiç tartışmamaktadır. Dolayısıyla bizim bulgularımızla Çelik’in elde ettiği veriler yaklaşık aynı oranlardadır.²⁶³

Dini konuları tartışma daha çok genç yaşta görülmesine karşın, yaş ilerledikçe tartışma oranında düşüş görülmektedir. Ayrıca insanların dini konuları tartışması, televizyonlarda başlayan dini konuların bir devamıdır. Televizyonlarda dini konuların tartışılması halk üzerinde genelde olumsuz etki yapmaktadır.

Bu çalışmada dini bilginin yeterli oluşuna göre dini konuları tartışma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 110: Dini Bilginin Yeterli Oluşuna Göre Dini Konuları Tartışma Durumu

İfadeler		İnsanlarla dini konuları tartışır mısınız?			TOPLAM
		Sık sık tartışırım	Ara sıra tartışırım	Hiç tartışmam	
Çok iyi	Sayı	20	37	4	61
	%	32,8	60,7	6,6	100
İyi	Sayı	47	216	25	288
	%	16,3	75,0	8,7	100
Orta	Sayı	31	191	17	239
	%	13,0	79,9	7,1	100
Zayıf	Sayı	5	37	14	56
	%	8,9	66,1	25,0	100
Hiç bilmiyorum	Sayı		1	3	4
	%		25,0	75,0	100
TOPLAM	Sayı	103	482	63	648
	%	15,9	74,4	9,7	100

²⁶³ Celalettin Çelik, a.g.e., s. 299.

“Sizce ibadetlerinizi yerine getirmek için yeterli bilgiye ne derece sahipsiniz?” sorusu ile “insanlarla dînî konuları tartışır mısınız?” sorusunun verilerini karşılaştırdığımızda sık sık tartışırım diyenlerin dini bilgi yeterlilikleri zayıftan, çok iyiye doğru gidildikçe tartışmanın da arttığını görmekteyiz. Yani bilgi seviyesi çok iyi olandan zayıfa doğru gidildikçe sık sık tartışırım diyenlerin azaldığını görmekteyiz. Buna göre dini bilgisini çok iyi düzeyde yeterli görenlerin tartışmalara sıklıkla girdikleri görülmektedir. Aynı şekilde hiç tartışmam diyenler de bilgi seviyesi iyiden zayıfa doğru gidildikçe artmaktadır.

Bu çalışmada aile üyeleri ile dînî konuları tartışma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 111: Aile Üyeleri İle Dînî Konuları Konuşma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Düzenli olarak	122	18,8
Bazen	476	73,2
Hiç	46	7,1
TOPLAM	644	99,1
Cevapsız	6	,9
TOPLAM	650	100

“Aile üyeleriyle sohbet ederken bizzat kendiniz hangi sıklıkla dînî konulardan bahsedersiniz?” sorusuna deneklerin % 73,2’si bazen, % 18,8’i düzenli olarak dini konulardan bahsetmekte olduğunu % 7,1’i de hiç dini konulara girmediklerini ifade etmektedirler. Bu soruyu deneklerin % 0,9’u boş bırakmışlardır.

Aile içinde dini konuları konuşma ile tablo 109’daki insanlarla dini konuları tartışma durumu arasında oran olarak bir yakınlık vardır. Televizyonlarda dini konuların tartışılması aile içinde de tartışmalara neden olduğu görülmektedir.

3- Din ve Ahlâk İlişkilerindeki Durum

Ahlak, kötülükten kaçınmak ve iyi olan davranışları yapmak demektir. Din ise temelinde Kutsal’a dayanan ve ölçülerini Kutsal’dan alan bir kurumdur. Tarih boyunca din ve ahlâk hep içice girmişlerdir.

Din, hızlı gelişme ve değişmelere bağlı olarak kendini gösteren yeni ahlâkî problemlerin yapacağı tahribatı önleme noktasında harekete geçer.²⁶⁴ Aynı zamanda

²⁶⁴ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 386.

hızlı değişme sürecinde hasar gören en önemli unsurlardan biri de millî kültür ve İslâm'ı anlayıştır.²⁶⁵ Doğu Karadeniz Bölgesi bu yıkımın akınına uğramıştır.

Sanayileşme, şehirleşme ve modernleşme alanında hızla gelişen Trabzon ekonomik alanda refah seviyesine çıkmış ama bazı tahribatları da önleyememiştir. Bu durum Doğu Karadeniz'in Rize ilinde de görülmüştür. Özellikle Rize ve Trabzon genelde de Doğu Karadeniz 1998 yılında Sarp sınır kapısının açılmasıyla bölgenin sosyo-kültürel ekonomik ve dini yapısında değişmeler olmuştur. Bölgede ticaret, sosyo-ekonomik yapıya olumlu katkı sağlamıştır. Ancak; sarp sınır kapısının açılmasıyla birlikte “nataşa” olarak nitelendirilen Rus kadınları bölgeye gelerek ahlâkî ve sosyal yapıda olumsuzluklara neden olmuştur. Başlangıçta güçlü bir sosyal baskı olmasına rağmen zamanla bu sosyal baskıda kısmî bir gevşeme görülmüştür. Dolayısıyla zaafı olup da önceleri çevreden çekinenler, bu dönemde bozulmalara kaynaklık etmişlerdir. Dolayısıyla son dönemlerde dînî hayatta gevşemeler olmuştur.²⁶⁶

Bu çalışmada ahlaki duruma ilişkin elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 112: Trabzon'da Yaşayan İnsanların Ahlâkî Duruma İlişkin Görüşleri

İfadeler	Sayı	%
İyi	44	6,8
İyiye gidiyor	53	8,2
Normal	231	35,5
Kötüye gidiyor	272	41,8
Kötü	50	7,7
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklere “Trabzon’u ahlâkî yönden nasıl görüyorsunuz?” şeklinde sorduğumuz soruya deneklerin % 41,8’i kötüye gidiyor, % 35,5’i orta, % 8,2’si iyiye gidiyor, % 7,7’si kötü, % 6,8’i iyi şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Buna göre ankete katılanların % 45,5’i Trabzon’un ahlâkî yapısının kötüye gittiği (kötü seçeneği dahil) ifade etmektedirler. Trabzon’un son zamanlarda ahlaki yönden kötüye gittiğini söyleyenlerin toplam oranı % 49,5’tir.

²⁶⁵ Akdoğan, a.g.e., S 24-25.

²⁶⁶ Orhan Türkdoğan, “Hızlı Değişmenin Boyutları Üzerine”, *Türk Yurdu*, C: 11, Sayı: 43, Mart 1991, s. 7.

Bu çalışmada doğum yerine göre Trabzon'da yaşayan insanların ahlaki duruma ilişkin görüşleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 113: Doğum Yerine Göre Trabzon'da Yaşayan İnsanların Ahlâkî Duruma İlişkin Görüşleri

Doğum yeriniz		Trabzon'u ahlaki yönden nasıl görüyorsunuz.?					TOPLAM
		İyi	İyiye gidiyor	Normal	Kötüye gidiyor	Kötü	
Trabzon	Sayı	39	44	190	231	35	539
	%	7,2	8,2	35,3	42,9	6,5	100
Yurt İçi	Sayı	3	7	38	39	12	99
	%	3,0	7,1	38,4	39,4	12,1	100
Yurt Dışı	Sayı		2	3		3	8
	%		25	37,5		37,5	100
TOPLAM	Sayı	42	53	231	270	50	646
	%	6,5	8,2	35,8	41,8	7,7	100

Tablo 113'ten de anlaşılacağı üzere Trabzon'un ahlâkî durumu ile ilgili Trabzon doğumluların, % 42,9'u kötüye gidiyor, % 35,3'ü ise normal şeklinde tercih kullanmışlardır. Diğer illerde doğup Trabzon'da bulunanların % 35,4'ü kötüye gidiyor, % 38,4'ü ise normal olduğunu belirtmişlerdir. Yurt dışı doğumluların ise % 37,5'i kötü, yine % 37,5'i normal demiştir. Trabzon'un ahlaki yapısının kötüye gittiğini hem Trabzon doğumlular, hem de Trabzon doğumlu olmayanlar belirtmişlerdir.

Bu çalışmada içki ve kumara bakış ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 114: İçki ve Kumara Bakış Durumu

İfadeler	Sayı	%
Daima kötüdür	536	82,5
Çoğunlukla kötüdür.	59	9,1
Bazen kötüdür.	42	6,5
Asla kötü değildir.	12	1,8
TOPLAM	649	99,8
Cevapsız	1	,2
TOPLAM	650	100

İçki ve kumar gibi alışkanlıklar hakkında araştırmaya katılan deneklerin % 82,5'i daima kötüdür, % 9,1'i çoğunlukla kötüdür, % 6,5'i bazen kötüdür % 1,8'i ise asla kötü değildir, ifadesini kullanmışlardır. Bu soruyu cevaplamayanlar % 0,2'dir. İçki ve kumar gibi alışkanlıkların daima kötü kabul edilmesi deneklerin dini inançlarının ve sosyal ahlak kurallarının bir sonucudur. Bunda etkili olan bir diğer sebep, içki ve kumarın Kur'an'da yasaklanmış olmasıdır.

4- Din ve Eğitim İlişkilerindeki Durum

Doğarken hiç bir şey bilmeyen insan, her şeyi yaşadığı çevreden ve aldığı eğitimden öğrenmektedir. Gerek ilkel toplum olsun gerekse modern toplum, hepsinin kendine ait bir dini ve bu dini bir öğretme biçimi mevcuttur. Dolayısıyla eğitim ile kişilerin dînî yaşayışları arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Bu çalışmada “çocuklar ne düzeyde dini eğitim almalıdır?” şeklindeki soru ile elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 115: Çocukların Dînî Eğitimi Ne Düzeyde Alması İle İlgili Durum

İfadeler	Sayı	%
Sadece İslamın şartlarını öğrenmesi yeterli; Namaz, dua vs	93	14,3
Kur'an'ı okuyup anlayacak bir düzeyde olması gerekir.	181	27,8
Ahlaki kuralları, doğruluğu, dürüstlüğü öğrensin.	138	21,2
Dinini, dininin gerçek anlamını öğrensin.	230	35,4
Çocukların Dini eğitim almalarına gerek yok	6	,9
TOPLAM	648	99,7
Cevapsız	2	,3
TOPLAM	650	100

Tablo 115'ten de anlaşılacağı üzere “çocuklar ne düzeyde dini eğitim almalıdır?” şeklindeki sorumuza deneklerin % 35,4'ü “dinini ve dininin gerçek anlamını öğrensin”, % 27,8'i “Kur'an'ı okuyup anlasın”, % 21,2'si “ahlâkî kuralları, doğruluğu ve dürüstlüğü öğrensin”, % 14,3'ü “sadece İslâm'ın şartlarını öğrensin” (namaz,oruç vs.) şeklinde cevap verdikleri görülmektedir.

Görüldüğü üzere deneklerin genel kanaati insanların, dinini ve dininin gerçek anlamının öğrenilmesi şeklindedir.

Bu çalışmada “çocuklar dini eğitimi nereden almalıdır?” şeklindeki soru ile elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 116: Dini Eğitimin Nereden Öğrenileceğine İlişkin Bulgular

İfadeler	Sayı	%
Aileden	282	43,4
Devletin genel resmi okullarından	62	9,5
İmam Hatip Liselerinden	106	16,3
Kur'an Kurslarından	132	20,3
Camilerde açılan yaz kurslarından.	41	6,3
Cemaat veya tarikatlardan	21	3,2
TOPLAM	644	99,1
Cevapsız	6	,9
TOPLAM	650	100

Tablo 116’da da görüldüğü üzere çocukların dini eğitimi alması gerekli olan kurumu deneklerin % 43,4’ü aileden, % 20,3’ü Kur’an kurslarından, % 16,3’ü imam-hatip liselerinden, % 9,5’i devletin genel resmi okullarından, % 6,3’ü camilerde açılan yaz kurslarından, % 3,2’si de dini gruplardan öğretilmesi gerektiği şeklinde görüş belirtmektedir. Buna göre ailenin birinci saradaki durumunu göz önünde bulunduracak olursak, çocuğun ilk sosyalleşme alanı olan ailenin, bu noktadaki önemini bir kez daha anlamaktayız. Kur’an kurslarının da yüksek oranda olması, bu bölgede Kur’an kurslarına olan olumlu düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla insanların dinini ve dininin gerçek anlamını doğru bir şekilde öğrenmesi Kur’an kurslarına ve okullara iyi yetişmiş ve kaliteli din görevlileri ve öğretmenlerin atanmasına bağlıdır.

Bu çalışmada İlköğretimde verilen dini eğitimin yeterlilik durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 117: İlköğretimde Verilen Dînî Eğitimin Yeterlilik Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	97	14,9
Hayır	487	74,9
Fikrim yok	62	9,5
TOPLAM	646	99,4
Cevapsız	4	,6
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklere “ilköğretim ve liselerde verilen dini eğitimi yeterli buluyor musunuz?” sorusuna deneklerin % 74,9’unun hayır, % 14,9’unun evet, % 9,5’inin ise fikrim yok dediklerini görmekteyiz. Bu araştırmaya göre insanlar İlköğretimde verilen dini eğitimi yeterli bulmamaktadırlar. Bunun nedeni okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders saatinin az olması olabilir.

Kültür ve eğitimin dini inançlar üzerindeki etkisi ile ilgili veriler şunlardır.

Tablo 118: Kültür ve Eğitimin Dînî İnançlar Üzerindeki Etkisi

İfadeler	Sayı	%
Zayıflatıcı etkisi var	87	13,4
Sağlamlaştırıcı etkisi var	335	51,5
Hiçbir etkisi yoktur	105	16,2
Fikrim yok	116	17,8
TOPLAM	643	98,9
Cevapsız	7	1,1
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklere “kültür ve tahsilin dînî inançlar üzerindeki etkisi sizce nasıldır?” şeklindeki sorumuza deneklerin % 51,5’i “sağlamlaştırıcı”, % 13,4’ü ise “zayıflatıcı” etkisinin olduğu görüşündedir. “Hiçbir etkisi yoktur” diyenler % 16,2, “fikrim yok” diyenler de % 17,8’dir. Buna göre insanlar kültür ve tahsilin dine olumlu etkide bulunduğu görüşündedirler.

Bu çalışmada eğitim durumuna göre kültür ve tahsilin dini inançlar üzerindeki etkisi ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 119: Eğitim Durumuna Göre Kültür ve Eğitime Bakış

Eğitim Durumu		Kültür ve tahsilin dini inançlar üzerindeki etkisi sizce nasıldır?				TOPLAM
		Zayıflatıcı etkisi var	Sağlamlaştırıcı etkisi var	Hiçbir etkisi yoktur	Fikrim yok	
Okur-yazar değil	Sayı %	2 25,0	4 50,0		2 25,0	8 100
Okur-yazar	Sayı %		1 11,1	3 33,3	5 55,6	9 100
İlkokul	Sayı %	12 12,4	51 52,6	15 15,5	19 19,6	97 100
Orta okul	Sayı %	8 13,3	33 55,0	10 16,7	9 15,0	60 100
Lise	Sayı %	39 15,5	117 46,6	43 17,1	52 20,7	251 100
Üniversite	Sayı %	25 12,5	114 57,0	32 16,0	29 14,5	200 100
Master veya üstü	Sayı %	1 5,6	15 83,3	2 11,1		18 100
TOPLAM	Sayı %	87 13,5	335 52,1	105 16,3	116 18,0	643 100

Tablo 119’den de anlaşılacağı üzere kültür ve tahsilin dînî inançlar üzerindeki durumuna zayıflatıcı etkisi var diyenlerin en fazla % 25 ile okur-yazar olmayanlarda olduğu görülmektedir. “Eğitim ve tahsil dini inançları zayıflatıyor” diyenler en az % 5,6 ile master eğitim seviyesinde olanlardır. Eğitim ve tahsilin sağlamlaştırıcı etkisi bulunduğunu söyleyenler bütün eğitim düzeylerinde (okur-yazarlar hariç) % 50 civarındadır. Hiç bir etkisi yok diyenler ile fikrim yok diyenlerin eğitim seviyesi yükseldikçe azaldığını görmekteyiz.

5- Din ve Siyaset İlişkilerindeki Durum

Tarih boyunca din ve siyaset ilişkisi, dünyada ve ülkemizde, üzerinde daima durulan ve yoğun olarak tartışıla gelmiş bir konudur. Aslında sosyolojik bir gerçek olarak toplum içinde yaşayan her fert, şu veya bu şekilde politikayla ilgilenir. Hatta bu ilgilenmenin toplumun her alanında (eğitim, hukuk, din vb.) olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle ülkemizde din ve devlet işlerinin ayrı olması din görevlilerinin siyasetle hiç ilgilenmemesini doğurmaktadır. Ancak sosyolojik bir gerçek olarak hiç bir insanın (din görevlileri dahil) siyasetle uğraşmadığını ileri sürmek, onları işten soyutlanmış düşünmek ve bu tür meseleleri anlamadıklarını ileri sürmek hatalı bir düşünce olur.²⁶⁷ Aynı zamanda ülkemizde oy kullanma hakkı (seçme hakkı) 1982 Anayasası'nın "Her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamalarına katılma hakkına sahiptir" (Madde 67/3) şeklinde belirtilmiştir. Bu bir hak olduğu kadar Anayasal bir yükümlülüktür. Anayasanın belirlediği esaslar doğrultusunda herkes bu yükümlülüğü yerine getirmek zorundadır ve buna hakkı vardır.²⁶⁸ Din ve siyaset birbiri ile yakından ilişkilidir.

Bu çalışmada siyasetçilerin İslâm inancına göre hareket etmesini bekleme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 120: Siyasetçilerin İslâmiyet'e Göre Hareket Etmesini Bekleme

Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	429	66,0
Hayır	131	20,2
Fikrim yok	84	12,9
TOPLAM	644	99,1
Cevapsız	6	,9
TOPLAM	650	100

Ankete katılanlara "Müslüman bir ülkenin siyasetçilerinden İslâm inancına göre yaşamalarını bekliyor musunuz?" sorusuna deneklerin % 66'sı evet, % 20,2'si ise hayır cevabını verdiklerini görmekteyiz. Fikrim yok diyenler % 12,9; soruyu cevaplamayanlar ise % 0,9'dur.

²⁶⁷ Durmuş Tatlılıoğlu, "Din Görevlilerinin Toplumsal Yapı İçerisindeki Konumlarına Sosyolojik Bir Bakış", C.Ü. İ. F. Dergisi, Sayı 1 Sivas, 1996, s. 228.

²⁶⁸ İbrahim O. Kabaoğlu, *Özgürlükler Hukuku*, 6. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 423.

Bu çalışmada oy verilen partinin dine önem vermesi durumuna bakış ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 121: Oy Verilen Partinin Dine Önem Vermesini Bekleme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	406	62,5
Hayır	190	29,2
Fikrim yok	51	7,8
TOPLAM	647	99,5
Cevapsız	3	,5
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklere “oy vereceğiniz partinin dine önem vermesine dikkat eder misiniz?” diye sorduğumuzda deneklerin % 62,5’i evet, % 29,2’si hayır, % 7,8’i fikrim yok şeklinde cevap verdikleri görülmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi’nden birçok siyaset ve devlet adamının çıkması bu bölgenin siyasete olan ilgisini arttırmıştır. Ayrıca siyaset günlük yaşantıda siyasetin yoğun olarak tartışılmaktadır. Özellikle kitle iletişim araçları bu tartışmaların yoğunluğunu halk arasında arttırmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de önemli işleri yapanların kim olduğu durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 122: Türkiye’de Önemli İşleri Yapanların Kim Olduğu Durumu

İfadeler	Sayı	%
Devlet ve siyaset adamları	295	45,4
Din adamları	59	9,1
Bilim adamları	91	14,0
Eğitimciler	133	20,5
Cemaat veya tarikatlar	26	4,0
Başka	28	4,3
TOPLAM	632	97,2
Cevapsız	18	2,8
TOPLAM	650	100

Deneklere, “Türkiye’de önemli işleri yapanlar kimlerdir” diye sorduğumuzda deneklerin % 45,4’ü devlet ve siyaset adamları, % 20,5’i eğitimciler, % 14’ü Bilim adamları, % 9,1’i din adamları, % 4’ü ise dini gruplar şeklinde cevap vermiş olduğu görülmüştür. Ayrıca deneklerin % 4,3’ü de “başka” seçeneğini işaretlemiş bulunmaktadır. “Başka” seçeneğini işaretleyenlerin çoğu önemli işlerin “halk” tarafından yapıldığını ifade etmiştir. Çok az olmakla birlikte “misyonerler”

diyenlerin de olduğu görülmektedir. Bunlara göre Trabzon’da bir “pontos” rüyasının devam ettiğini ve bu nedenle bunlar, önemli işlerin misyonerler tarafından yapıldığını savunmaktadırlar.

Denekler önemli işleri genelde devlet ve siyaset adamlarının yaptığını düşünmektedirler. Son zamanlarda ekonomik krizden etkilenen ve yolsuzluklara kızanlar önemli işleri halkın yaptığını belirtmişlerdir.

6- Din ve Ekonomik Ahlâk İlişkilerindeki Durum

Din ile etki tepki ilişkilerinde önemli bir unsur da ekonomik hayattır. Ve bu ekonomik hayatı düzenleyen ekonomik ahlâktır. Dînî-ahlâkî inanç ve kanaatlerin toplumların ekonomik hayatlarındaki etkisi hiç de küçümsenmeyecek durumdadır.²⁶⁹ Bu anlamda din ile ekonominin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğundan söz etmek mümkündür.

Bu çalışmada meşru kazanç yolları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 123: Hangi Kazanç Yollarının Meşru Olduğu Değerlendirmesine İlişkin Bulgular

İfadeler	Sayı	%
Çalışarak kazanmak	621	69,6
Kumar, piyango, toto vs. gibi şans oyunları.	7	0,8
Miras yolu.	130	14,6
Faiz	2	0,2
Zengin biri ile evlenmek.	114	12,8
Bu yolların hepsi meşrudur.	15	1,7
Cevapsız	3	0,3
TOPLAM	892	100

*Denekler birden fazla seçenek işaretlemekte serbest bırakılmıştır.

Ankete katılan denekler “meşru (helal) kazanç yollarının hangileri” olduğunu sorduğumuzda denekler % 69,6 ile çalışarak, % 14,6 ile miras, % 12,8 ile zengin biriyle evlenmek, % 0,8 ile piyango kumar vs., % 0,2 ile faiz alma seçeneklerini tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca deneklerin % 1,7’si bütün yolların helal (meşru) olduğunu savunmakta olduğu görülmektedir.

Buna göre bölge halkı, çalışmanın meşru olduğu noktasında en çok görüş belirtmiştir.

²⁶⁹ Günay, Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat, s. 205.

Bu çalışmada zengin olmak isteme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 124: Zengin Olmak İsteme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	433	66,6
Hayır	100	15,4
Fikrim yok	115	17,7
TOPLAM	648	99,7
Cevapsız	2	,3
TOPLAM	650	100

Ankete katılanların “zengin olmak ister misiniz?” diye sorduğumuzda, deneklerin % 66,6’sının “evet”, % 15,4’ünün “hayır”, % 17,7’sinin de fikrinin olmadığını ifade ettikleri görülmektedir. Zengin olmak isteyenlere “neden zengin olmak istedikleri” sorulunca da bazıları ‘iyi bir yaşam için’, bazıları ‘insanca yaşamak için’, bazıları da ‘insanlara yardım etmek için’ şeklinde cevaplar vermişlerdir. Zengin olmak istemeyenlere “neden zengin olmak istemedikleri” sorulunca bazıları “zaten zenginim”, bazıları “zenginlik huzur getirmiyor”, bazıları da “zengin olunca değişmekten korkuyorum” şeklinde düşünceler belirtmişlerdir.

Bu çalışmada “bir iş yerinde ibadetleri rahatlıkla yapabilme, üretimi nasıl etkiler?” şeklindeki soru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 125: İşyerinde İbadetleri Rahatlıkla Yapabilme ve Üretim İlişkisi

İfadeler	Sayı	%
Olumlu yönde etkiler.	435	66,9
Olumsuz yönde etkiler.	17	2,6
Hiç etki etmez.	152	23,4
Fikrim yok.	41	6,3
TOPLAM	645	99,2
Cevapsız	5	,8
TOPLAM	650	100

Tablo 125’ten de anlaşılacağı üzere deneklerin % 66,9’u olumlu etkiler, % 26’sı olumsuz etkiler demekte, % 23,4’ü etki etmez demekte, % 6,3’ü de fikrinin olmadığını ifade etmektedir. Deneklerin çoğu, ‘ibadetlerin rahatlıkla yapılabilmesi, üretimi olumlu yönde etkiler’ demişlerdir.

Bu çalışmada meslek durumuna göre ibadetleri rahatlıkla yapmanın üretime etkisi ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 126: Meslek Durumuna Göre Üretim İlişkisi

Meslek		İbadetlerin rahatlıkla yapabilmesi, üretimi nasıl etkiler?				TOPLAM
		Olumlu yönde etkiler.	Olumsuz yönde etkiler.	Hiç etki etmez.	Fikrim yok.	
Esnaf	Sayı	76	3	23	6	108
	%	70,4	2,8	21,3	5,6	100
İşçi	Sayı	66	3	32	5	106
	%	62,3	2,8	30,2	4,7	100
Devlet Memuru	Sayı	52	1	19	3	75
	%	69,3	1,3	25,3	4,0	100
Yönetici	Sayı	15	4	4	3	26
	%	57,7	15,4	15,4	11,5	100
Tüccar, İşletmeci	Sayı	30	2	13		45
	%	66,7	4,4	28,9		100
Avukat, Doktor, Mühendis	Sayı	17	3	5		25
	%	68,0	12,0	20,0		100
Emekli	Sayı	23		12		35
	%	65,7		34,3		100
Ev hanımı	Sayı	60	1	17	8	86
	%	69,8	1,2	19,8	9,3	100
Öğrenci	Sayı	90		27	16	133
	%	67,7		20,3	12,0	100
Başka	Sayı	2				2
	%	100				100
TOPLAM	Sayı	431	17	152	41	641
	%	67,2	2,7	23,7	6,4	100

Mesleğe göre bir iş yerinde çalışanların ibadetlerini rahatça yapabilmeleri üretimi nasıl etkileyeceği durumunu karşılaştırdığımız zaman bütün mesleklerde (yöneticiler hariç % 57,7) olumlu yönde etkiler düşüncesi % 60'ların üstündedir. Olumlu yönde etkiler diyenlerin en az olduğu meslek grubu % 57,7 ile yöneticilerdir. Olumsuz yönde etkiler diyenlerin oranı en fazla % 15,4 ile yine yöneticiler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada alış-veriş yapma ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 127: Alış-Veriş Yaparken Kimlerin Tercih Edileceği ile İlgili**Durum**

İfadeler	Sayı	%
Dindar olandan	303	46,6
Dine karşı ilgisiz olandan	2	,3
Benim için fark etmez	310	47,7
Fikrim yok.	31	4,8
TOPLAM	646	99,4
Cevapsız	4	,6
TOPLAM	650	100

Ankete katılanların bu soruya % 47,7'si “benim için fark etmez”, % 46,6'sı “dindar olandan”, % 0,3'ü de “dindar olmayan” şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bu soruya fikrim yok diyenler % 4,8'dir. ‘Benim için fark etmez’ diyenler, dürüst ve ahlaklı olan satıcıları tercih edeceklerini de vurgulamaktadırlar.

Bu çalışmada yüksek miktardaki bir parayı değerlendirme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 128: Yüksek Miktardaki Parayı Değerlendirme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Ticarette uğraşırım.	310	47,7
Bankaya yatırır, faiz alırım.	31	4,8
İhtiyaç sahiplerine veya fakir çocukların eğitimine harcarım	192	29,5
Faizsiz finans şirketlerine yatırırım.	45	6,9
Cami, Kur'an kursu, yol yapımı ve hayır kurumlarına veririm	49	7,5
Politik faaliyetler için kullanırım.	3	,5
Başka	12	1,8
TOPLAM	642	98,8
Cevapsız	8	1,2
TOPLAM	650	100

Deneklere “elinize önemli bir miktarda para geçse, bunun ne yaparsınız?” şeklinde bir soru sorduğumuzda, deneklerin % 47,7'si ticarette uğraşacağını (parayı kendisinin değerlendireceğini), % 29,5'i “ihtiyaç sahiplerine ve fakir çocukların eğitimine harcayacağını”, % 7,5'i “hayır kurumlarına vereceğini”, % 6,9'u “faizsiz finans kurumlarına yatıracağını”, % 4,8'i “bankaya faiz için yatıracağını” % 0,5'i de “politika için harcayacağı” şeklinde görüş belirtmişlerdir. deneklerin % 1,8'i de başka alternatif düşündüklerini ifade etmişlerdir.

7- Din ve Kalkınma İlişkilerindeki Durum

Gelişme ve kalkınma bir toplumda iktisadî hasılanın büyümesiyle birlikte millî gelirin artması ile toplumun ve buna bağlı olarak hem fertlerin, hem de devletin refah seviyesine ulaşmasıdır. İslâm dini toplumun maddi ve manevi, her yönüyle gelişmesini istemektedir.²⁷⁰ Bu açıdan deneklerin “İslâm'ın gelişme ve kalkınmaya engel olup olmadığı şeklindeki düşüncesi önemlidir.

Bu çalışmada İslam dininin gelişme ve kalkınma engel olup olmaması ilişkisi ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

²⁷⁰ İzzet Er, a.g.e., s. 45.

Tablo 129: İslâm Dini İle Gelişme ve Kalkınma İlişkisi

İfadeler	Sayı	%
Evet	44	6,8
Hayır	574	88,3
Fikrim yok	18	2,8
TOPLAM	636	97,8
Cevapsız	14	2,2
TOPLAM	650	100

Buna göre ankete katılanların % 88,3'ü “engel değil”, % 6,8'i ise “engel”dir dediği görülmektedir. Deneklerin % 2,8'i de fikrinin olmadığını ifade etmişler, % 2,2'si de bu soruyu boş bırakmışlardır.

Meslekler ile “İslâm dininin gelişme ve kalkınmaya engel olup olmadığı” sorusunu karşılaştırdığımızda deneklerin “engel değil” diyenleri bütün mesleklerde % 75'ten fazla olduğu görülmektedir. İslâm dininin gelişme ve kalkınmaya engeldir diyenlerin en fazla % 24 ile avukat, mühendis, doktorlarda ve % 20 ile emeklilerde olduğu görülmektedir.

8- Dînî Hayatın Tipolojik Farklılaşması ve Dindarlık Tutumları

İnsanlar dini yaşayış açısından farklılık arz ederler. Yani her insan dînî yaşayışı aynı ölçüde yaşayamaz ve uygulayamaz. Birbirlerine göre bazıları dini yaşayışı sıkı sıkı bağlı iken bazıları gevşek davranma eğiliminde olabilir. Hatta dini yaşayış ile hiç ilgisi olmayanlar da olabilir. Günay, bu tip farklılaşmaları, “şiddetinin azlığı-çokluğuna” göre dini yaşayış şeklinde değerlendirir²⁷¹

Buna göre araştırmamızda bu durumu ifade etmek için, dini yaşayışın şiddetinin azlığı-çokluğu ifadenin yerini tutabilecek ve halk arasında da sıklıkla kullanılan “dindar” kelimesini kullanmayı uygun bulduk.

Dindarlık tutumlarını ölçmenin zorluğu bilinmektedir. Bu nedenle uygulama sırasında anket sonuçlarının yanında kişisel görüşme ve mülakat gibi katılımlı gözlemin empatik anlamaya yönelik olan tekniklerinden de yararlanmaya çaba gösterdik.

Bu çalışmada Müslümanlığa bakış durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

²⁷¹ Günay, *Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat*, s. 259.

Tablo 130: Müslüman Bir İnsanın Tanımlanmasına İlişkin Bulgular

İfadeler	Sayı	%
Doğru, dürüst ve kalbi temiz olmalı.	373	57,4
İnançlı olup ibadetlerini aksatmamalı.	146	22,5
İbadetlerini aksatsa bile inancılı olmalı.	64	9,8
Topluma ve insanlığa faydalı olmalı.	67	10,3
TOPLAM	650	100

Ankete katılan deneklere “bir müslüman nasıl olmalı?” şeklinde soru sorduğumuz zaman ankete katılanların % 57,4’ünün doğru,dürüst ve kalbi temiz olmalı, % 22,5’inin “inançlı olup ibadetlerini aksatmamalı”, % 10,3’ünün “topluma ve insanlığa faydalı olmalı”, % 9,8’inin de ibadetlerini aksatsa bile inancılı olmalı” şeklindeki ifadeleri tercih ettiklerini görmekteyiz.

Bu çalışmada dindarlık bakımından kişinin kendine bakışı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 131: Dindarlık Bakımından Kişinin Kendine Bakışı

İfadeler	Sayı	%
Çok dindar	70	10,8
Orta derecede dindar	502	77,2
Dinle az ilgili	66	10,2
Dinle hiç ilgisi yok	5	,8
TOPLAM	643	98,9
Cevapsız	7	1,1
TOPLAM	650	100

Denekler “dindarlık bakımından kendinizi nasıl görüyorsunuz?” diye bir soru sorduğumuzda deneklerin %77,2’sinin orta derecede dindar, % 10,8’inin çok dindar, % 10,2’sinin dinle az ilgili olduklarını, % 0,8’inin ise dinle hiç ilgili olmadıklarını ifade etmiş olduğu görülebilmektedir. Bölge insanının dini bilgilerinin genelde iyi olduğunu tablo 86’da görmüştük. Dolayısıyla denekler, bilgi düzeylerine göre kendilerini dindar kabul etmektedirler.

Bu çalışmada ailenizin dindarlık bakımından durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 132: Kişinin Kendi Ailesini Dindarlık Bakımından Değerlendirmesi

İfadeler	Sayı	%
Çok dindar	222	34,2
Orta derecede dindar	394	60,6
Dinle az ilgili	23	3,5
Dinle hiç ilgisi yok	5	,8
TOPLAM	644	99,1
Cevapsız	6	,9
TOPLAM	650	100

Ankete katılanlara “dindarlık bakımından ailenizi nasıl görüyorsunuz?” diye bir soru sordüğümüzda, deneklerin % 60,6’sı orta derece dindar, % 34,2’si çok dindar, % 3,5’i dinle az ilgili oldukların söylemekte, % 0,8 ise ailesinin dinle hiç ilgisinin olmadığı fikrini beyan etmektedir. Ailesinin dindar ve çok dindar olduğunu söyleyenlerin oranı, % 94,8’dir.

Ailesinin çok dindar olduğunu söyleyenler kendisinin çok dindar olduğunu söyleyenlere oranla daha fazladır. Kendini çok dindar görme durumunu yaş faktörü (ailesini yaşı ilerlediği için) ve modernleşme sürecinde bir takım dini duygu, düşünce ve yaşayıştaki gevşeme ile açıklamak mümkündür.

Ayrıca kendinin ve ailesinin dinle hiç ilgili olmadığını söyleyenlerin oranı % 0,8 ile aynıdır.

Bu çalışmada Trabzon’un dindarlık bakımından durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 133: Trabzon’da Yaşayan İnsanların Dindarlık Durumu

İfadeler	Sayı	%
Çok dindar	57	8,8
Orta derecede dindar	440	67,7
Dinle az ilgili	130	20,0
Dinle hiç ilgisi yok	18	2,8
TOPLAM	645	99,2
Cevapsız	5	,8
TOPLAM	650	100

Ankete katılanlara “Trabzon’u dindarlık bakımından nasıl görüyorsunuz?” şeklindeki sorumuza deneklerin, % 67,7’si “orta derecede dindar”, % 20’si dinle az ilgili, % 8,8’i çok dindar derken % 2,8’i dinle hiç ilgili değil demişlerdir.

Kendini ve ailesini dindar olarak değerlendirme tutumu, Trabzon'u dindar olarak değerlendirme tutumundan daha fazladır.

Bu çalışmada doğum yerine göre Trabzon'un dindarlık bakımından durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 134: Doğum yerine Göre Trabzon'un Dindarlık Durumu

Doğum yeri		Sizce Trabzon dindarlık bakımından hangi gruba girer?				TOPLAM
		Çok dindar	Orta derecede dindar	Dinle az ilgili	Dinle hiç ilgisi yok	
Trabzon	Sayı %	53 9,9%	372 69,7%	96 18,0%	13 2,4%	534 100 %
Diğer iller	Sayı %	4 4,0%	60 60,6%	32 32,3%	3 3,0%	99 100 %
Yurt Dışı	Sayı %		4 50,0%	2 25,0%	2 25,0%	8 100 %
TOPLAM	Sayı %	57 8,9%	436 68,0%	130 20,3%	18 2,8%	641 100 %

Doğum yeri ile Trabzon'un dindarlık durumunu karşılaştırdığımızda Trabzon doğumlu olanların Trabzon'u değerlendirirken % 69,7'si orta derecede dindar, % 18'i dinle az ilgili, % 9,9'u çok dindar olduğunu söylemekte, % 2,4'ü de dinle hiç ilgisinin olmadığı fikrini savunmaktadır. Türkiye'nin diğer illerinde doğanların Trabzon'u değerlendirirken % 60,6'sının orta derecede dindar, % 32,3'ünün dinle az ilgili, % 4'ünün çok dindar, % 3'ünün dinle ilgisi yok demekte olduğu görülmektedir.

Yurtdışı doğumlu olanların Trabzon'un dindarlık yönüne bakışı ise, % 50'si orta derecede dindar, % 25'i dinle az ilgili, % 25'i de dinle hiç ilgisi yok demektedir.

Bu çalışmada dindarlık bakımından başkalarının denekleri değerlendirme durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 135: Dindarlık Bakımından Başkalarının Sizi Değerlendirme Durumu

İfadeler	Sayı	%
Çok dindar	24	3,7
Orta derecede dindar	538	82,8
Dinle ilgisiz	73	11,2
TOPLAM	635	97,7
Cevapsız	15	2,3
TOPLAM	650	100

“Dindarlık bakımından başkaları sizi nasıl görür? sorusuna deneklerin % 82,8’i orta derecede dindar, % 11,2’si dinle ilgisiz, % 3,7’si çok dindar olarak kendilerinin değerlendirildiğini ifade etmektedir.

9- Dini Hayatta Bireyselleşme ve Cemaatleşme (Gruplaşma)

Din, ferdi bir olay olduğu kadar toplumsal boyutu da olan; gruplaşma ve cemaatleşme şeklinde kendini gösteren, sosyal bir realite ve tecrübe olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷² Dinin bu özelliği, yani inanç ve ibadet tarzlarıyla birlikte cemaat ve cemaatleşme olgusunun toplumsal bir olay olması özelliği, Din Sosyolojisinin inceleme alanına girmektedir.²⁷³

Dini cemaatlere katılma eğilimi, kişilerin öznel durumlarıyla ilgili olduğu kadar, içinde yaşanılan çevre veya şehrin özelliği ile de ilgilidir.²⁷⁴ Çünkü yaşanılan çevrenin fert üzerindeki etkisi inkâr edilemez.

Bu çalışmada “dini yaşantınızda en etkili kimdir?” şeklindeki soru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 136: Dini Yaşantıda Etkili Olanların Değerlendirilmesi Durumu

İfadeler	Sayı	%
Ailem	488	75,1
Öğretmenim	7	1,1
Din Görevlileri	53	8,2
Şeyh, Mürşit vs	23	3,5
Arkadaşım	21	3,2
Başka	53	8,2
TOPLAM	645	99,2
Cevapsız	5	,8
TOPLAM	650	100

Deneklere dini yaşantınızda en etkili kimdir? diye sordüğümüzda deneklerin % 75,1’i ailem, % 8,2’si din görevlileri, % 3,5’i şeyh mürşit vs, (cemaatler) % 3,2’si arkadaşım, % 1,1’i öğretmenim şeklinde cevaplarını beyan etmişlerdir. Ayrıca deneklerin % 8,2’si “başka” seçeneğini işaretlemiştir. “Başka” seçeneğini işaretleyenlerin çoğunluğu dini yaşantımda “kendim etkiliyim” demişlerdir. Bazı deneklerin de “Kur’an’ı Kerim şeklinde fikir beyan ettikleri görülmüştür. Ailenin

²⁷² Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 211.

²⁷³ Celalettin Çelik, *a.g.e.*, s. 318.

²⁷⁴ Celalettin Çelik, *a.g.e.*, s. 319.

dini yaşantıda etkili olmasının nedeni, bölge insanının ailelerine olan bağlılığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca aileler, çocukların dini eğitim almaları için gerekli ortamı hazırlamaktadırlar.

Bu sonuçlara göre ailenin, dini bilgi edinmedeki önemi kadar, dini yaşantıda da etkili olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada “dini gereklere uygun yaşamının yolu nedir?” şeklindeki soru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 137: Dini Gereklere Uygun Yaşamının Nasıl Olacağına İlişkin Bulgular

İfadeler	Sayı	%
Bir şeyhe veya mürşide bağlanmak.	35	5,4
Bir dini gruba (cemaate) girmek.	60	9,2
Dini inançlara önem veren dernek ve vakıfları desteklemek	15	2,3
Hiçbir yere bağlanmaksızın insan kendi dinini yaşayabilir	469	72,2
Başka	4	,6
Fikrim yok	48	7,4
TOPLAM	631	97,1
Cevapsız	19	2,9
TOPLAM	650	100

Ankete katılanlara “dini gereklere uygun bir biçimde yaşamının yolu nedir?” diye sorduğumuz soruya deneklerin % 72,2’sinin insan kendisi hiç bir yere bağlanmaksızın dinini yaşayabilir, % 9,2’sinin bir cemaate (dini gruba) girmek, % 5,4’ünün bir şeyh veya mürşide bağlanmak” % 2,3’ünün dini dernek ve vakıfları desteklemek şeklinde cevap verdiği görülmüştür. Dini yaşamak noktasında bir dini grupla beraber hareket etmek gerektiğini düşünenlerin toplam oranı, % 16,9’dur. Denekler dini yaşama noktasında ferdi hareket etmektedirler. Bunun nedeni, bölge halkının dini bilgilerini yeterli görmesidir.

Bu çalışmada herhangi bir dini gruba katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 138: Herhangi Bir Dini Grubun Faaliyetlerine Katılma Durumu

İfadeler	Sayı	%
Evet	129	19,8
Hayır	516	79,4
TOPLAM	645	99,2
Cevapsız	5	,8
TOPLAM	650	100

“Herhangi bir dini grubun faaliyetlerine katılıyor musunuz?” sorusuna ankete katılan deneklerin % 19,8’inin ‘evet’, % 79,4’ünün ‘hayır’ şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Trabzon’da tarikat ve cemaatlerin az olması ve insanların, “Hiçbir yere bağlanmaksızın insan kendi dinini yaşayabilir.” düşüncesine sahip olmaları insanların dini gruplara katılma oranını azaltmıştır. Ayrıca deneklerin dini gruplara ilgi duymayışının diğer bir sebebi, televizyonlarda son yıllarda tarikat ve cemaatlerle ilgili çıkan olumsuz haberlerdir.

Bu çalışmada cinsiyete göre herhangi bir dini gruba katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 139: Cinsiyete Göre Dini Gruplara Katılma Durumu

Cinsiyet		Herhangi bir dini grubun faaliyetlerine katılıyor musunuz.?		TOPLAM
		Evet	Hayır	
Kadın	Sayı	52	172	224
	%	23,2	76,8	100
Erkek	Sayı	77	344	421
	%	18,3	81,7	100
TOPLAM	Sayı	129	516	645
	%	20,0	80,0	100

Cinsiyet ile dini gruba katılmayı karşılaştırdığımızda bayanların % 23,2’si katılmakta, % 76,8’i de katılmamaktadır. Erkek deneklerin ise % 18,3’ü katılmakta, % 81,7’si de katılmamaktadır. Buna göre bayanların bu tür faaliyetlere katılma oranı erkeklere daha yüksektir. Bayanların özellikle ev hanımlarının zaman yönünden problemlerinin olmaması bu faaliyetlere katılma oranlarını arttırmaktadır..

Bu çalışmada dini grupların faaliyetlerine katılma durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 140: Dini Grupların Faaliyetine Katılma Sebebi İle İlgili Bulgular

İfadeler	Sayı	%
Dini yaşamak	91	70,5
Çevre genişletmek	12	9,3
Aile isteği	6	4,7
İşlerim iyi olsun diye	1	0,8
Dini grubun önderini beğendiğim için	14	10,9
Başka	2	1,6
TOPLAM	126	97,7
Cevapsız	3	2,3
TOPLAM	129	100

Tablo 140'tan da anlaşıldığı üzere deneklerin dini gruplara katılma sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz. Buna göre dini gruplara katılan deneklerin % 70,5'inin dini yaşamak için, % 10,9'unun dini grubun önderini beğendiği için, % 9,3'ünün çevre genişletmek için, % 4,7'sinin ailesi istediği için, % 0,8'inin ise işlerim iyi olsun şeklinde cevap verdiği görülmektedir.

Buna göre dini gruplara katılanların büyük çoğunluğu “dini yaşamak” için bu faaliyetlere katılmışlardır.

Tablo 141: Dini Grubun Faaliyetine Katılmada Devamlılık Durumu

İfadeler	Sayı	%
Haftada bir	52	40,3
İki haftada bir	7	5,4
Ayda bir	11	8,5
Ara sıra	31	24,0
Çok az	26	20,2
TOPLAM	127	98,4
Cevapsız	2	1,6
TOPLAM	129	100

Ankete katılanların % 40,3'ü haftada bir, % 24'ü ara sıra, % 20,2'si çok az, % 8,3'ü ayda bir, % 5,4'ü iki haftada bir katıldıklarını ifade etmektedir. Bu faaliyetlere haftada bir katılanlar genelde kendi isteği ile gidenlerdir. Aile ve arkadaş çevresinin etkisi ile bu tür faaliyetlere katılanlar genelde ara sıra gitmeyi tercih etmektedirler.

Bu çalışmada “dini grupların faaliyetlerine katılmanızda kim etkile oldu?” şeklindeki soru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 142: Bu Faaliyetlere Katılmada Kimin Etkili Olduğu İle İlgili Bulgular

İfadeler	Sayı	%
Ailem	37	28,7
Kendim	49	38,0
Şeyh, Mürşit v.s	12	9,3
Arkadaşım	28	21,7
Komşum	1	0,8
TOPLAM	127	98,4
Cevapsız	2	1,6
TOPLAM	129	100

Ankete katılanların, % 38'inin kendisi gitmek istediğini, % 28,7'sinin ailesinin etkili olduğunu, % 21,7'sinin arkadaşının yönlendirmesi ile, % 9,3'ünün

dini grubun önderinin etkisiyle, % 0,8'inin ise komşusunun etkili olduğunu belirttikleri görülmektedir.

Buna göre dini gruba katılan adaylar daha çok öznesel bir takım duygu ve düşünceden dolayı bu faaliyetlere katılmaktadırlar. Bunun yanında aileden ve arkadaş çevresinden gelen isteklerle de bu tür faaliyetlere katılım gerçekleşmektedir.

Bu çalışmada “dini grupların faaliyetine kaç yıldan beri katılıyorsunuz?” şeklindeki soru ile ilgili elde edilen veriler şunlardır.

Tablo 143: Bu Faaliyetlere Kaç Yıldır Devam Edildiği İle İlgili Bulgular

İfadeler	Sayı	%
1-5 yıl	59	45,7
6-10 yıl	37	28,7
11 yıl ve üstü	29	22,5
TOPLAM	125	96,9
Cevapsız	4	3,1
TOPLAM	129	100

Ankete katılanların % 45,7'sinin 1-5 yıl, % 28,7'sinin 6-10 yıl, % 22,5'inin 11 yıl ve üstünde bu faaliyetlere katıldıkları görülmektedir.

Buna göre her geçen gün bu faaliyetlere katılma oranının düzenli olarak arttığı, özellikle son beş yıl içinde bu oranın oldukça arttığı görülmektedir.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Bu çalışmada Trabzon ili merkezinde yaşayan halkın, sosyo kültürel ekonomik ve dini yapısı sosyolojik bir yaklaşım ile incelenmiştir. İnsanların dinden ne anladıkları din-toplum ilişkisi içerisinde incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın temel konusu “Trabzon da Dini Hayat”tır.

Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi v.b bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde araştırmanın temel kavramları, Trabzon’un sosyo- kültürel durumu ve Trabzon’ un tarihi gelişimi incelenmiştir.

İkinci bölümde çalışmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda Trabzon’da yaşayan insanların sosyo-kültürel, ekonomi ve dini yaşantılarını saptayabilmek için, uygulamalı kısımdan elde edilen verileri değerlendirdik. Buna göre deneklerin %65,2’sini erkekler, % 34,8’i bayandır. Deneklerin % 72,3’ü 20-40 yaş grubunda bulunmaktadır.

Ankete katılanların % 54,9’u evli, % 3,9’u da dul veya boşanmıştır. Ankete katılan deneklerin % 74,3’ü çekirdek aile statüsünde bulunmaktadır. Geniş aile modeline sahip olanların oranı % 6’dır. Trabzon’da aile yapısı, çekirdek aile oluşumunu tamamlamaktadır. Nüfus planlamasının önemi büyük ölçüde kavranmış durumdadır.

Sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler ile ilgili verilere baktığımızda, deneklerin eğitim durumu daha çok lise ve üniversite düzeyindedir. Meslek dağılımları, esnaf, işçi ve memur olarak dikkat çekmektedir. Deneklerin sosyo-ekonomik durumu ise orta ve üst tabakalarda yoğunlaşmaktadır.

Deneklerin % 84,5’i gazete okumaktadır. Gazete okuma sıklığı genelde ara sıra olma şeklindedir. Deneklerin % 31,7’si her gün gazete okumaktadır insanlar boş zamanlarını genelde Televizyon seyrederek geçirmektedir.

Trabzon da dini hayatın inanç boyutu ile ilgili bulgular şunlardır. Allah’a inanç ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde halkın tamamına yakını (% 94,6) Allah’a

inanmaktadır. Aynı şekilde diğer inanç esasları olan, peygamberlere, Kur'an'a, ahirete, kadere ve meleklerle inanma oranı da % 95'lerin üzerindedir.

Dini hayatın inanç boyutunda, cinsiyetlere göre çok değişik bir farklılaşma görülmemektedir. Yaş faktörüne göre ise 20-29 yaş grubunda farklılaşmalar gözlenmektedir. Genç yaşlarda kararsız olanlarda inançlar, yaş ilerledikçe inanma yada inanmamak şeklinde genelde netleşmektedir.

Genç kuşaktakiler, inanç hususunda sorgulayıcı ve akılcı yönleri ile dikkat çekmektedirler. İleri yaşlara doğru inançlar ve tutumlarda kaderci anlayış artmaktadır.

Eğitim düzeyi yükseldikçe dini inanç boyutunda farklılaşmalar görülmektedir.

Halk inançlarında en çok nazar ve göz değmesine inanılmaktadır. Muska ve cin çarpması en fazla inanılan halk inançları arasındadır. İnanmama eğilimi erkek denekler arasında daha yaygın olduğu görülmüştür.

Yaşa göre halk inançlarının durumunda genelde çok değişik bir farklılaşma görülmemektedir. Fakat yaş ilerledikçe bu tür inanç ve uygulamalara inanma ve başvurma eğiliminin arttığı gözlenmektedir.

Dini pratikler ve ibadet boyutu ile ilgili veriler şu şekildedir. Günlük beş vakit namaz kılma oranı % 42'dir. Bayanların beş vakit namaz kılma durumu erkeklere göre daha fazladır. Yaşa göre ise yaş ilerledikçe beş vakit namaz kılma oranı artmaktadır. Eğitim durumuna göre; eğitim seviyesi arttıkça namaz kılma oranı tedrici bir şekilde azalmaktadır. Namaz kılma durumunu mesleklere göre karşılaştırdığımız zaman, esnaf, emekli ve ev hanımlarının namazlarını kılma oranı diğerlerine göre yüksektir.

İbadet boyutu ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde en fazla yerine getirilen ibadetin oruç tutma olduğu anlaşılmaktadır. Hac ve zekat ekonomik duruma bağlı birer ibadet oldukları için, diğer ibadetlere göre yerine getirilme oranı düşüktür. Fakat bunlar hakkında denekler arasında olumlu bir tutum olduğu gözlenmektedir.

Ancak zekat konusundaki tutum hacca göre biraz daha yaygındır. Hac dini pratikler arasında yerine getirilme oranı en düşük ibadettir. Ekonomik duruma bağlı olan diğer bir ibadet de fitredir. Fitrenin maliyetin cüzi olması nedeniyle mal ile yapılan ibadetler arasında yerine getirilme oranı en yüksektir.

İbadet boyutunda incelenen ve ekonomik duruma bağlı olan diğer bir ibadet kurban kesmedir. Deneklerde kurban kesme eğilimi oldukça yaygındır. Alt tabakada bile kurban kesme ile ilgili olumlu tutumlar gözlenmektedir. Kurban kesmenin toplumsal boyutu da bu ibadetin yerine getirilmesini yaygınlaştırmaktadır.

Dindarlığın göstergelerinden biri olan nafil ibadet genelde ara sıra yapılan bir ibadettir. Kadınların nafil ibadet yapma deneğini erkeklere göre daha fazladır.

Dini hayatın ibadet boyutunda incelenen bir diğer ibadet de duadır. Deneklerin % 66,2'si namaz haricinde sık dua etmektedirler. Dua etme hususunda cinsiyetin yönüyle kayda değer bir farklılık gözlenmemektedir. Fakat yaş faktörüne göre dua etme durumunda farklılık gözlenmiştir. Buna göre, yaş ilerledikçe dua etme eğiliminde artış görülmektedir. Yemekten sonra dua etme durumunda ise ara sıra dua etme yaygındır. Bayanlar, erkeklere göre yemekten sonra daha çok dua etmektedirler.

Dini bayramları değerlendirme tutumu genelde geleneklere göre yapılmaktadır. Ramazan ayında insanlar, mümkün olduğu kadar, çok ibadet yapmaya gayret göstermektedirler.

Ekonomik duruma bağlı olan hayır işlerine katılma durumunda derneklerin çoğu sadaka verme ve parasal yardımı tercih etmişlerdir. Bunun nedeni insanların sosyo-ekonomik durumlarının orta ve üst düzeyde yoğunlaşmasıdır. Ayrıca bölge insanı parasal yardım yapmaya alışmıştır.

Dini bilgi ile ilgili bulgular tahlil edildiğinde deneklerin kendilerini dini bilgi bakımından yeterli görmemektedirler. Deneklerin % 90,7'sinin, dini bilgilerini yeterli görmelerine karşın dini metinleri okuması da çok yaygın değildir. Ama

gayretlerinin olduğu söylenebilir. Denekler dini bilgilerini aileden ve din görevlilerinden öğrenmektedirler.

Denekler dini bilgilerini kitle iletişim araçlarından istedikleri ölçüde alamadıklarını belirtmektedirler. Bunun sebebi televizyon ve radyolardaki dini yayınların yeterli düzeyde olmamasıdır. Bu yüzden denekler, imkanları ölçüsünde video, cd, vcd, ve kasetlerle dini yayınları takip etmektedirler.

Denekler, dini konularda danışma çevresi olarak aileyi tercih etmektedirler. Ayrıca denekler vaaz ve dini sohbetlere genelde ara sıra gitmektedirler. Vaaz ve dini sohbetlerin daha çok erkeklere yönelik olması, bayanların katılımı olumsuz yönde etkilenmektedir. Deneklerin vaiz ve din görevlilerine bakışı genelde olumlu yöndedir. Din görevlilerinde görülen eksiklikler yaşantı noktasındadır.

Din aile ilişkileri ile ilgili bulguları değerlendirdiğimizde deneklerin çoğu eş seçiminde güzel ahlak ve namusa önem vermektedir. Erkek denekler güzel ahlak ve namusa, bayanlar ise dindarlığa daha çok önem vermektedirler.

Deneklerin resmi nikah yaptırma oranı % 81,4'tür. Dolayısıyla denekler resmi nikahın önemini kavramışlardır. Denekler başka dine inanan biri ile evlenmekte sakınca görmemektedirler. Ama eş adayının eski dinini terk etmeme endişesi insanları çekimserliğe itmektedir. Deneklerin % 40,8'i evlilik öncesi kız-erkek ilişkilerini normal karşılamaktadır. Evlilik öncesi kız-erkek ilişkilerine bayanlar daha çok karşı çıkmaktadır.

Aile reisinin geleneksel ve dini inançlar nedeniyle kıyafete karışma tutumunda deneklerin % 48,2'si kıyafete müdahale edildiğini belirtmişlerdir. Hiç müdahale olmadığını söyleyenlerin oranı % 11,5'tir.

Denekler arasında misafir ile beraber oturma tutumu, duruma göre değişir diyenlerin oranı % 39,7, kadın-erkek bir arada otururuz diyenlerin oranı ise % 37,5'tir.

Deneklerin % 52,2'si doğum kontrolüne taraftardır. Doğum kontrolüne karşı çıkanların % 75,5'i dinsel nedenlerle karşı çıkmaktadırlar. Fakat bölgede genelde

hane halkı büyüklüğü 4'tür. Dolayısıyla nüfus planlamasının önemi zaten kavranmıştır.

Din-çevre ilişkileri ile ilgili elde edilen verilere göre, aile içinde ve çevresinde en çok konuşulan konu güncel konulardır. Bu bölgenin siyasete olan yoğun ilgisinden kaynaklanmakta olduğu söylenebilir. (Bakınız tablo: 108 ve 122)

Din-ahlak ilişkisi ile ilgili elde edilen verilere göre deneklerin çoğu, Trabzon'un ahlaki yönden kötüye gittiğini belirtmişlerdir. Deneklerin içki ve kumarı kötü görme tutumu da oldukça yüksektir.

Din ve eğitim ile ilgili elde edilen bulguları tahlil ettiğimizde denekler, dini bilgilerin aileden öğrenilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bunun yanında dini eğitimin alınması gereken yerler arasında, İmam Hatip Liseleri ve Kur'an kursları da önemli bir yere sahiptir.

Deneklerin çoğu çocukların dinini ve dininin gerçek anlamını öğrenecek düzeyde dini eğitim almalarını istemektedir. Ayrıca ilköğretimde verilen dini eğitim deneklerin % 74,9'u yeterli bulmamaktadır. Deneklere göre kültür ve tahsil dini inançları sağlamlaştırmaktadır. Deneklerin % 88,3'ü İslam'ın gelişme ve kalkınmaya engel olmayacağı söylemiştir.

Din-siyaset ilişkisi ile ilgili veriler değerlendirildiğinde deneklerin çoğu, siyasetçilerden İslam inancına göre hareket etmelerini istemektedir. Ayrıca deneklerin % 62,5'i oy verirken partilerin dine verdiği önemi dikkate almaktadır. Ayrıca denekler, Türkiye' de önemli işleri devlet ve siyaset adamlarının yaptığı görüşündedir.

Din-ekonomik ahlak ilişkisi ile ilgili verileri tahlil ettiğimizde , deneklerin meşru (helal) kazanç yollarına bakışı şu şekildedir. Dinen meşru kabul edilen kazanç, çalışarak kazanmaktır. Kumar, faiz, piyango ve toto gibi şans oyunları genelde dinen meşru kabul edilmemektedir.

Deneklerin % 66,6'sı zengin olmak istemektedir. Deneklerin % 47,7'si alış-veriş yaparken satıcının dindar olup, olup olmamasına bakmamakta, dürüst ve güvenilir olmasına dikkat etmektedir.

Dindarlık tutumlar ile ilgili verileri değerlendirdiğimizde; deneklerin çoğu, kendilerini ve ailelerini orta derecede dindar olarak görmektedir. Dindarlığın bireysel yönünün yanında bir de dindarlığın toplumsal yönü vardır. Dindarlığın toplumsal yönü bireysel yönüne göre daha azdır. Buna göre Trabzon'un dindarlık yönünden değerlendirilmesi de dindarlığın bireysel yönüne göre zayıftır.

Dini hayatta bireyselleşme ve cemaatleşme ile ilgili verileri değerlendirdiğimizde, deneklerin dini yaşantılarında en etkili olan kurum ailedir.

Deneklerin çoğu, insanın din gerçeklere uygun yaşamak için herhangi bir dini gruba girmeden de dini yaşayabileceğini belirtmektedir. Deneklerden bir dini gruba girerek dini yaşamak gereğini savunanların oranı ise % 16,9'dur. Bunun yanında deneklerin % 19,8'i herhangi bir dini grubun faaliyetine katıldığını belirtmiştir. Bu katılım genelde deneklerin kendi isteği ile olmaktadır. Bu faaliyetlere katılma oranı genelde haftada birdir. Ayrıca son yıllarda bu tür faaliyetlere katılım artmaktadır.

Bu sonuçlara göre araştırmamızın varsayımlarını şu şekilde değerlendirebiliriz.

1- Trabzon kentinde yıllar boyu toplumsal yapı, ilişkiler, gelenek ve görenekler, dini yaşayışta farklılık ve çeşitlenme oluşturmuştur. Dolayısıyla varsayımımız doğrulanmıştır.

2- Din-toplum arasındaki karşılıklı etki-tepki ilişkisi sonucunda toplumsal yapı, din üzerinde etkili olduğu gibi, din de sosyal sistemin aile, iktisat, ahlak ve siyaset gibi çeşitli kurumlarını etkilemiştir.

3- Ülkemizdeki sanayileşme ve kentleşme gibi sosyal değişimler önce kentlerde daha sonra da kırsal kesimlerde etkili olmuştur.

4- Toplumsal statü, yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyo ekonomik düzey gibi değişkenler, dini yaşayışta farklılaşmalar oluşturmuştur.

5- Toplumumuzdaki hızlı sanayileşme ve modernleşmenin getirdiği sosyal değişmeye rağmen din hala önemini korumaktadır.

6- Ülkemizdeki sanayileşme modernleşmenin etkisi geleneksel dini yaşantıda etkili olmuştur. Geleneksellik eski hakimiyetini kaybetmektedir.

7- Araştırma alanımızda, kullanılan kitle iletişim araçlarının yoğun olarak kullanılması dini yaşantı üzerinde etkili olmuştur. Kitle iletişim araçları orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde kullanımı daha yaygın olduğu için, bunlar üzerinde daha etkili olmuştur.

Sonuç olarak ulaştığımız bulgular bağlamında şu önerileri getirebiliriz.

1. Bölgede dini bilginlerin etkin olarak öğrenildiği yer Cami ve Kur'an kurslarıdır. Bu nedenle bu görevlere atanacak din görevlilerinin en az iki yıllık İlahiyat Meslek Yüksek Okulu mezunu olması ve seminerlerle iyi yetiştirilmesi gerekmektedir.
2. Halk, İlköğretimde verilen dini eğitimi yetersiz bulmaktadır. Bu nedenle İlköğretim ve Liselerde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin saati arttırılmalıdır.
3. Bayanlara yönelik vaaz ve dini sohbet imkanlarının oluşturulması gerekmektedir.
4. İnsanların anlamakta zorlanacağı veya yanlış anlayacağı konular televizyonda tartışılmamalıdır.
5. Dini olgular anlatılırken akıl ve mantığa uygun davranılmalı ve herkesçe anlaşılabilir olmasına dikkat edilmelidir.

KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, Ali, **Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Dinî Hayat**, Rağbet Yayınları,, İstanbul, 2002.
- AKSAMAZ, Ali İhsan, **Kafkasya'dan Karadeniz'e Laz'ların Yolculuğu**, Çiviyazıları Yayınları,, İstanbul, 1997.
- ALBAYRAK, Haşim, **Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus**, Babıali Kitaplığı, İstanbul, 2003.
- ALBAYRAK, Hüseyin, **Fatih'ten Kanuni'ye Trabzon İdari Yapılanma ve Trabzon Valileri**, T.C. İl Kültür Müdürlüğü Yayınları,, Trabzon, 1999.
- ALYMBAEV, Abdurrahman, "Asya İsminin Kökeni", Çev. Menderes Coşkun, **Yeni Türkiye**, Sayı: 43, Ocak-Şubat 2002.
- ARMANER, Neda, **Din Bilgisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
- AYDIN, Ali Arslan, **İslam'da İman ve Esasları**, Çağ Yayınları, İstanbul, 1975.
- BİLGİN, Mehmet, **Doğu Karadeniz**, 2. Baskı, Serander Yayınları,, Trabzon, 2002.
- _____, "Trabzon Tarihi", **Trabzon**, TCKBY, Ankara, 1996.
- CANALIOĞLU, M. Volkan, **Gelenek ve Görenekleriyle Trabzon**, Celepler Matbaa, Trabzon, 2001.
- _____, **Trabzon**, Trabzon Turizm Müdürlüğü Yayınları,, Trabzon, 2000.
- ÇAPA, Mesut, **Pontus Meselesi**, Serander Yayınları,, Trabzon, 2001.
- ÇELİK, Ali, **İslâm'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÇELİK, Ali, **Trabzon - Şalpazarı Çepni Kültürü**, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Trabzon, 1999.
- ÇELİK, Celalettin, **Şehirleşme ve Din**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002.
- ÇELİK, Kenan, "Bavul Ticareti", **Trabzon ve Turizm**, TESOB Yayınları, Trabzon, 2000.
- DOĞAN, İsmail, **Sosyoloji**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- DOĞAN, MEHMET, **Büyük Türkçe Sözlük**, 11. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- DUBEN, Alan, **Kent, Aile, Tarih**, Çev: Leyla Şimşek, İletişim Yayınları. İstanbul, 2002.

ER, İzzet, **Sosyal Gelişme ve İslâm**, Rağbet Yayınları,, İstanbul, 1999.

ERSÖZ, Aysel Günindi, **Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum Davranışlar Ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı**, TCKBY, Ankara, 1999.

ERTEN, Hayri, **Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

GOLOĞLU, Mahmut, **Anadolu'nun Millî Devleti Pontos**, Kalite Matbaası, Ankara 1973

_____, **Trabzon Tarihi**, Serander Matbaası, Trabzon, 2000.

GÖKBEL, Ahmet, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar", **C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı:1, Sivas, 1996.

_____, "Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar", **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 3, Sivas, 1999.

GÜNAY, Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000.

_____, **Erzurum Ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat**, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.

GÜNAY, Ünver ve Harun GÜNGÖR, **Türk Din Tarihi**, Laçın Yayınları,, Kayseri, 1998.

GÜNGÖR, Harun, **Türk Budun Bilimi Araştırmaları**, Kıvılcım Yayınları, Kayseri, 1998.

HACIFETTAHOĞLU, İsmail, "Kuruluşundan Fethine Trabzon'un Kısa Tarihi", **Öncesi Ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi**, TBKY., Ankara, 2001.

KABAOĞLU, İbrahim O., **Özgürlükler Hukuku**, 6. Baskı İmge Kitabevi, İstanbul, 2002.

KAYAOĞLU, İ. Gündag, Öner CİRAVOĞLU ve Cüneyt AKALIN, **Bir Tutkudur Trabzon**, Yapı Kredi Yayınları,, İstanbul, 1997.

KEHRER, Günter, **Din Sosyolojisi**, Çeviren: Semahat Yüksel, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 1992.

KIR, İbrahim, "Ilıca Kasabasında Hıdrellez Geleneği", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 16, İstanbul, 2003.

KIZILÇELİK, Sezgin ve Yaşar ERJEM, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Günay ofset, Konya, 1992.

KÖKTAŞ, M. Emin, **Türkiye'de Dini Hayat**, İşaret yayınları, İstanbul, 1993.

- KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi, **Sosyoloji Tarihi**, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- NİRAN, Nihat, **Sistemantik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp**, 2. baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1999.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Dinler Tarihi**, Kardelen Kitabevi 2. Baskı, Isparta, 1999.
- SEZEN, Yümni, **Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002.
- SİHARULİDZE, Yuri, Alexandre MANVELİŞVİLİ, J. GOGEBASHVİLİ, Tsate BATŞASI, **Trabzon'dan Abhaza'ya Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri**, Çev: Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul, 1998.
- ŞEN, Ömer, **Trabzon Tarihi**, Derya Kitabevi, Trabzon, 1998.
- ŞEVKET, Şakir, **Trabzon Tarihi**, TBKY, Trabzon, 2001.
- TATLILIOĞLU, Durmuş, **Din Görevlilerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1989.
- TATLILIOĞLU, Durmuş, "Din Görevlilerinin Toplumsal Yapı İçerisindeki Konumlarına Sosyolojik Bir Bakış", **C.Ü. İ. F. Dergisi**, Sayı: 1 Sivas, 1996.
- TEZCAN, Mahmut, **Sosyolojiye Giriş**, Ankara, 1993.
- TRABZON Belediyesi Araştırma Planlama Koordinasyon Müdürlüğü, **Trabzon Belediyesi, Büyükşehir Raporu**
- TRABZON VALİLİĞİ, **Trabzon 2000 İl Yılı**
- TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.
- _____, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993
- TÜRKDOĞAN, Orhan, "Hızlı Değişmenin Boyutları Üzerine", **Türk Yurdu**, C: 11, Sayı: 43, Mart 1991.
- _____, **Millî Kültür, Modernleşme ve İslâm**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983
- YILDIZ, Ethem, ve Muharrem AK, **Doğu Karadeniz'de Kültürel Kimlik**, Çatı Kitapları, İstanbul, 2002.
- YÜKSEL, Murat, **Trabzon'da Türk-İslâm Eserleri ve Kitabeleri**, C.1, TBKY., Trabzon, 2000.

ANSİKLOPEDİLER

Komisyon, **GÖRSEL BÜYÜK GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ**, Görsel Yayınları,, İst. 1987

Komisyon, **MEYDAN LAROUSSE**, Sabah Gazetesi. Promosyonu, İstanbul 1992

Komisyon, **MODERN TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ**, Baskan Yayınları,, 1976

Komisyon, **TÜRKİYE İLLER ANSİKLOPEDİSİ**, Milliyet Gazetesi Promosyonu

Komisyon, **YENİ REHBER ANSİKLOPEDİSİ**, İhlas Holding Yay, İstanbul 1994

DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

www.die.gov.tr.

www.die.gov.tr/tkba

www.trabzon.gov.tr

KAYNAK ŞAHISLAR

- Adem KANTARCI, **Trabzon-Fatih Mahallesi**, 1982 doğumlu Üniversite Mezunu.
- Adem SAĞLAM, **Trabzon-Kalkınma Mahallesi**, 1977 doğumlu, Lise Mezunu.
- Adem ÜZÜN, **Trabzon-Bahçecik Mahallesi**, 1982 doğumlu, Üniversite Mezunu.
- Ali Haydar ŞAHİN, **Trabzon-İnönü Mahallesi**, 1970 doğumlu Ortaokul Mezunu.
- Ali KINALI, **Trabzon-Üniversite Mahallesi**, 1971 doğumlu, Ortaokul Mezunu.
- Ali TOPALOĞLU, **Trabzon-Erdoğdu Mahallesi**, 1965 doğumlu, Lise Mezunu.
- Ali YILMAZ, **Trabzon-Zafer Mahallesi**, 1952 doğumlu, Lise Mezunu.
- Asiye KANTARCI, **TrabzonBahçecik Mahallesi**, 1962 doğumlu, İlkokul Mezunu.
- Ayten KANTARCI, **Trabzon- Beşirli Mahallesi**, 1962 doğumlu, İlkokul Mezunu.
- Burhan KILINÇLI, **Trabzon-Üniversite Mahallesi**, 1973 doğumlu, Lise Mezunu.
- Celal SAĞLAM, **Gümüşhane-Kalkınma Mahallesi**, 1950 doğumlu İlkokul Mezunu.
- Çağdaş YILMAZ, **Trabzon-Gazipaşa Mahallesi**, 1975 doğumlu, Üniversite Mezunu.
- Davud USTAOĞLU, **Trabzon-Ortahisar Mahallesi**, 1976 doğumlu, Üniversite Mezunu.
- Enes ÖZTÜRK, **Trabzon-Gazipaşa Mahallesi**, 1978 doğumlu Üniversite Mezunu.
- Eren BODUR, **Trabzon-İnönü Mahallesi**, 1980 doğumlu, Üniversite Okuyor.
- Fatih ÖZGE, **Trabzon-Gazipaşa Mahallesi**, 1979 doğumlu, Üniversite Mezunu.
- Hacer DEĞERLİ, **Trabzon- Yeni Cuma Mahallesi**, 1974 doğumlu, İlkokul Mezunu.
- Hakan YÜKSEK, **Trabzon-Kalkınma Mahallesi**, 1973 doğumlu, Lise Mezunu.
- Hasan YENİKURTULUŞ, **Trabzon-Erdoğdu Mahallesi**, 1963 doğumlu, Lise Mezunu.
- Hayrettin YILMAZ, **Trabzon-Pazarkapı Mahallesi**, 1950 doğumlu, Ortaokul Mezunu.
- Hüseyin COŞKUNER, **Trabzon-Yalı Mahallesi**, 1972 doğumlu, Lise Mezunu.
- İbrahim İLELİ, **Trabzon-Ortahisar Mahallesi**, 1971 doğumlu, Lise Mezunu.
- İbrahim UZUN, **Trabzon-Pazarkapı Mahallesi**, 1948 doğumlu, İlkokul Mezunu.
- Kadir ÖRSELOĞLU, **Trabzon-Beşirli Mahallesi**, 1930 doğumlu, okur-yazar

Kadir SAĞLAM, Trabzon-Esentepe Mahallesi, 1971 doğumlu, Lise Mezun.

Mehmet KANTARCI, Trabzon-Bahçecik Mah., 1923 doğumlu, okur-yazar

Mehmet USTAOĞLU, Trabzon-Bahçecik Mahallesi,, 1959 doğumlu, Lise Mezun.

Mehmet UZUN, Trabzon-Kaymaklı Mahallesi, 1972 doğumlu, Lise Mezun.

Melek YENİKURTULUŞ, Trabzon-Erdoğdu Mah., 1967 doğumlu, Ortaokul Mezun.

Meryem İLERİ, Trabzon-Yalı Mahallesi, 1974 doğumlu, Lise Mezun.

Mesut USTAOĞLU, Trabzon-İnönü Mahallesi, 1978 doğumlu Üniversite Mezun.

Nevin USTAOĞLU, Trabzon-Kalkınma Mahallesi, 1961 doğumlu, Lise Mezun.

Nihat COŞKUNER, Trabzon-Yalı mahallesi, 1950 doğumlu, İlkokul Mezun.

Nurten USTA, Trabzon-İnönü Mahallesi, 1957 doğumlu, ilkokul Mezun.

Orhan UZLU, Trabzon-Üniversite Mahallesi, 1963 doğumlu İlkokul Mezun.

Rabia UZUN, Trabzon-İnönü Mahallesi, 1954 doğumlu, ilkokul Mezun.

Saynur TERZİ, Trabzon Yeni Cuma Mahallesi, 1970 doğumlu, İlkokul Mezun.

Seyfullah KANTARCI, Trabzon-Esentepe Mahallesi,, 1958 doğumlu, Lise Mezun.

Süleymen İLELİ, Trabzon-Fatih Mahallesi, 1945 doğumlu, Lise mezunu Mezun.

Temel USTAOĞLU, Trabzon-Kalkınma Mah., 1959 doğumlu, Lise Mezun.

Yaşar YAYLI, Trabzon-Gazipaşa Mah., 1967 doğumlu, Üniversite Mezun.

Yavuz ERSAN, Trabzon-Yeni Cuma Mahallesi, 1948 doğumlu, Üniversite Mezun.

Saygıdeğer Efendim,

Karadeniz bölgesinin simgesi haline gelmiş olan **Trabzon kentinde yaşayan toplumun dini yaşayışı, dini inanç, tutum ve davranışları, tarihsel süreç içerisindeki yeri ve bölge kültürü açısından çok önemlidir.** Bu anket Trabzon'da yaşayan insanların dini yaşayışını araştırmak için gerekli verileri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz cevaplar, bilimsel amaçlarla ve gruplandırılarak değerlendirilecek, hiçbir şahsa ya da makama açık tutulmayacaktır.

Sizlerin doğru ve içtenlikle vereceğiniz cevaplar, gerçeklerin doğru yansıtılması için önemlidir. Yardımınız için teşekkür ediyorum.

NOT: Lütfen ankete isminizi yazmayınız.

Ömer YILDIRIM

C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Din Sosyolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi

SİVAS

“TRABZON’DA DİNİ HAYAT” İLE İLGİLİ ANKET SORULARI

1. Cinsiyetiniz? 1 () Kadın 2 () Erkek
2. Yaşınız?
 - 1 () 19 ve altı
 - 2 () 20-29
 - 3 () 30-39
 - 4 () 40-49
 - 5 () 50-59
 - 6 () 60 ve yukarısı
3. Medeni durumunuz? 1 () Bekar 2 () Evli 3 () Dul 4 () Boşanmış
4. Eğitim durumunuz?
 - 1 () Okuma-Yazma Bilmiyor
 - 2 () Okur-yazar
 - 3 () İlkokul
 - 4 () Orta okul
 - 5 () Lise
 - 6 () Üniversite veya Yüksek okul
 - 7 () Master, Doktora, Yrd. Doç., vs.
5. Mesleğiniz veya işiniz?
 - 1 () Esnaf, Zanaatkar, Şoför
 - 2 () İşçi
 - 3 () Devlet Memuru
 - 4 () Yönetici (Müdür, Genel Müdür v.b.)
 - 5 () Bağımsız meslek sahibi (Tüccar, Sanayici, İşletmeci v.b.)
 - 6 () Serbest meslek (Avukat, Doktor, Mühendis v.b.)
 - 7 () Emekli
 - 8 () Ev hanımı
 - 9 () Öğrenci
 - 10 () Başka :
6. Size göre aileniz hangi sosyo-ekonomik düzeye dahildir?
 - 1 () Üst (zengin, 801 milyon ve üstü)
 - 2 () Ortanın üstü (orta hallinin üstü, 601 – 800 m)
 - 3 () Orta (orta halli, 401 – 600 m)
 - 4 () Ortanın altı (orta hallin altı, 201 – 400 m)
 - 5 () Alt (Fakir, 200 m ve altı)
7. Doğum yeriniz?
8. Şu anda oturduğunuz yer? (mahallenizin adı)

9. Kaç yıldır Trabzon'da oturuyorsunuz?
- 1 () Doğduğumdan beri
 - 2 () 1-5 yıl
 - 3 () 6-10 yıl
 - 4 () 11-15 yıl
 - 5 () 16-20 yıl
 - 6 () 21 ve yukarısı
 - 7 () Başka :
10. Halen kimlerle beraber oturuyorsunuz?
- 1 () Eşimle
 - 2 () Eşim ve çocuklarımla
 - 3 () Eşim, çocuklarım ve annemle
 - 4 () Eşim, çocuklarım ve babamla
 - 5 () Eşim, çocuklarım, babam ve annemle
 - 6 () Eşim, çocuklarım, babam, annem, kardeşlerim, gelinler vs.
 - 7 () Anne Babamla
 - 8 () Yalnız
 - 9 () Başka :
11. Hangi gazeteyi okuyorsunuz?
12. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?
- 1 () Kitap okuyarak.
 - 2 () Televizyon seyrederek.
 - 3 () Kahvehane, İnternet cafe vs.
 - 4 () Sinema, Tiyatro
 - 5 () Spor
 - 6 () Ev işleri, Ziyaretler
 - 7 () Başka :
13. Herhangi bir gazeteyi takip etme durumunuz nedir?
- 1 () Her gün gazete alırım.
 - 2 () Ara sıra alırım.
 - 3 () Nadiren veya elime geçince okurum.
 - 4 () Hiç okumam.
14. Allah hakkındaki inancınızı aşağıdaki ifadelerden hangisi en uygun bir biçimde dile getirmektedir? (Sadece bir maddeyi işaretleyiniz.)
- 1 () Her şeyi yaratan, bilen ve her şeye gücü yeten bir Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum.
 - 2 () Kainatı Allah'ın yarattığına inanıyorum, ama daha sonra olanlara müdahale ettiğine inanmıyorum.
 - 3 () Allah'ın varlığına inanıyorum, ama bu konuda çözemediğim bazı şüphelerim var.
 - 4 () Kimi zaman Allah'a inanıyorum.
 - 5 () Neye inandığımdan pek emin değilim.
 - 6 () Allah'ın varlığı-yokluğu konusuna ilgi duymuyorum.
 - 7 () Allah'ın varlığına inanıyorum, ama her şey tabiat kanunlarına göre olur.
 - 8 () Allah konusundaki inancım şudur :
15. Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkındaki inancınızı aşağıdaki ifadelerden hangisi en uygun bir biçimde dile getirmektedir? (Sadece bir maddeyi işaretleyiniz.)
- 1 () Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna kesinlikle inanıyorum.
 - 2 () Farklı özellikleri olmakla birlikte Hz. Muhammed'in sadece bir insan olduğuna inanıyorum.
 - 3 () Çok yetenekli bir devlet adamı ve komutan olduğuna inanıyorum.
 - 4 () Açıkça söyleyeyim, peygamber sıfatıyla böyle bir kişinin yaşadığından pek emin değilim.
 - 5 () Hz. Muhammed hakkındaki inancım şudur :
16. Kur'an'ı Kerim'in Allah'ın kelamı olup tamamının gerçek olduğuna ve bir tek harfinin dahi değişmeden günümüze ulaştığına inanıyor musunuz?
- 1 () Evet, inanıyorum.
 - 2 () Kararsızım.
 - 3 () Hayır, inanmıyorum.
17. Ahiret gününe, öldükten sonra dirilmeye ve ahirette bazı insanların Allah tarafından mükafatlandırılacağına ve bazılarının cezalandırılacağına inanıyor musunuz?
- 1 () Evet, inanıyorum.
 - 2 () Kararsızım.
 - 3 () Hayır, inanmıyorum.

18. Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanıyor musunuz?
 1 () Evet, inanıyorum. 2 () Kararsızım. 3 () Hayır, inanmıyorum.
19. Meleklerin varlığına inanıyor musunuz?
 1 () Evet, inanıyorum. 2 () Kararsızım. 3 () Hayır, inanmıyorum.
20. Namaz kılma ile ilgili durumunuz aşağıdaki ifadelerden hangisine uymaktadır?
 1 () Her gün beş vakit kılıyorum.
 2 () Günlük namazlarımın bazılarını kılıyorum
 3 () Ara sıra vakit namazları kılıyorum
 4 () Ramazanda kılıyorum
 5 () Hiç namaz kılmıyorum.
21. Cuma ve bayram namazlarını kılma ile ilgili durumunuz aşağıdaki ifadelerden hangisidir?
 1 () Cuma ve bayram namazlarını her zaman kılarım.
 2 () Cuma ve bayram namazlarını ara sıra kılarım.
 3 () Cuma ve bayram namazlarını kılmıyorum.
22. Oruç ile ilgili tutum ve davranışlarınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uymaktadır?
 1 () Ramazan ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım. -
 2 () Ramazan ayının tamamında engelleyici bir durum olmadıkça tutarım.
 3 () Ramazan ayında ara sıra oruç tutarım.
 4 () Hiç oruç tutmam.
23. Hacc ile ilgili tutum ve davranışlarınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uymaktadır?
 1 () Birden fazla hacca gittim.
 2 () Bir defa hacca gittim.
 3 () Hacca gitmedim, ama imkanım olursa giderim.
 4 () Hacca gitmem.
24. Zekat konusunda tutum ve davranışlarınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uymaktadır?
 1 () Her yıl zekatımı veririm.
 2 () Bazı yıllarda zekat verdim.
 3 () Zekat vermiyorum, ama maddi durumum uygun olursa zekat veririm.
 4 () Hiç zekat vermem.
25. Fitre verir misiniz?
 1 () Her yıl veririm.
 2 () Maddi durumum uygun olduğu zaman veririm.
 3 () Hiç vermem.
26. Kurban keser misiniz?
 1 () Her yıl kurban keserim.
 2 () Maddi durumum uygun olduğu zaman keserim.
 3 () Kurban kesmenin gereğine inanmıyorum.
27. Dua ile ilgili tutum ve davranışlarınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uymaktadır?
 1 () Namaz haricinde de sık sık dua ederim.
 2 () Özel durumlarda dua ederim. (cenaze, mevlit gibi)
 3 () Özellikle sıkıntılı ve ihtiyaç duyduğum zamanlarda dua ederim.
 4 () Hiç dua etmem.
28. Dini Bayramlarda neler yaparsınız?
 1 () Geleneklere göre ne gerekiyorsa yaparım.
 2 () Elimden geldiği kadar kutlamaya çalışırım.
 3 () Çoğunluk kutladığı için kutlamaya çalışırım.
 4 () Dini bayramlara önem veririm.
29. Ramazan ayında neler yaparsınız?
 1 () Bu ayda mümkün oldukça çok ibadet yaparım.
 2 () Daha önce yapmadığım ibadetleri yaparım.
 3 () Bu ayda ara sıra ibadet etmeye çalışırım.
 4 () Bu ay benim için diğer aylardan farksızdır.

30. Cemaatle namaz kılmaya gayret eder misiniz? (Erkekler cevaplandırarak)
- 1 () Devamlı cemaate gitmeye gayret ederim.
 - 2 () Ara sıra giderim.
 - 3 () Hiç gitmem.
31. Farz olan ibadetlerin dışında, ne sıklıkla ibadet edersiniz?
- 1 () Sık sık ibadet ederim.
 - 2 () Ara sıra ibadet ederim.
 - 3 () Çok az ibadet ederim.
 - 4 () Hiç ibadet etmem.
32. Vaaz veya dini sohbetleri dinlemeye gayret gösterir misiniz?
- 1 () Özellikle dinlemeye giderim.
 - 2 () Zaman zaman dinlerim.
 - 3 () Hiç dinlemek istemem.
33. Dinlediğiniz veya tanıdığınız vaiz veya din görevlilerini nasıl buluyorsunuz?
- 1 () Ahlak ve bilgi yönünden yeterli ve saygı değer.
 - 2 () Bilgi olarak yeterli, fakat yaşantı olarak eksiklikleri var.
 - 3 () Ahlaken saygı değer, fakat bilgi yönünden yetersiz.
 - 4 () Hem bilgi hem de davranış olarak bir çok eksiklikleri var.
 - 5 () Başka. (Yazınız) :.....
34. Evinizde yemekten sonra dua eder misiniz?
- 1 () Düzenli olarak
 - 2 () Bazen
 - 3 () Hiç.
35. Evinize misafir geldiğinde nasıl oturursunuz?
- 1 () Kadın erkek bir arada .
 - 2 () Kadın erkek ayrı.
 - 3 () Duruma göre değişir.
 - 4 () Her zaman beraber otururuz.
36. Evinizde hangi dini kitaplar bulunur?
- 1 () Kur'an ve Meali
 - 2 () Hadis kitapları
 - 3 () Tefsir kitapları
 - 4 () Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını anlatan kitaplar.
 - 5 () İslam ilmi hali
 - 6 () Namaz hocası, dua kitapları vs.
 - 7 () Hiç yok.
 - 8 () Başka :
37. Kur'an'ı Arapça yazısından okumasını biliyor musunuz? (Ne ölçüde bildiğinizi lütfen işaretleyiniz.)
- 1 () Çok iyi.
 - 2 () İyi
 - 3 () Orta
 - 4 () Zayıf
 - 5 () Hiç bilmiyorum.
38. Kur'an'ı Kerim'i ve diğer dini eserleri ne sıklıkla okuyorsunuz?
- 1 () Düzenli olarak her gün okuyorum.
 - 2 () Cuma akşamları okuyorum.
 - 3 () Ara sıra okuyorum.
 - 4 () Mübarek sayılan günlerde okurum.
 - 5 () Sadece sıkıntılı anlarda okurum.
 - 6 () Hiç okumam.
39. Sizce, ibadetlerinizi sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmek için yeterli bilgiye ne derece sahipsiniz?
- 1 () Çok iyi
 - 2 () İyi
 - 3 () Orta
 - 4 () Zayıf
 - 5 () Hiç bilgim yok.

40. Dini bilgilerinizi kimden veya nereden öğrendiniz?
- 1 () Kendi kendime okuyup araştırarak
 - 2 () Ailemden
 - 3 () Okullardan
 - 4 () Din görevlilerinden (Müftü, Cami İmamı vs.)
 - 5 () Cemaat veya tarikatlardan
 - 6 () Başka :
41. Size göre, çocuklar ne düzeyde Dini eğitim almalıdır?
- 1 () Sadece İslamın şartlarını öğrenmesi yeterli. (Namaz, dua vs.)
 - 2 () Kur'an'ı okuyup anlayacak bir düzeyde olması gerekir.
 - 3 () Ahlaki kuralları, doğruluğu, dürüstlüğü öğrensin.
 - 4 () Dinini, dininin gerçek anlamını öğrensin.
 - 5 () Başka :
 - 6 () Çocukların Dini eğitim almalarına gerek yok.
42. Size göre çocuklar dini bilgileri en iyi nereden öğrenebilirler?
- 1 () Aileden
 - 2 () Devletin genel resmi okullarından
 - 3 () İmam Hatip Liselerinden
 - 4 () Kur'an Kurslarından
 - 5 () Camilerde açılan yaz kurslarından.
 - 6 () Cemaat veya tarikatlardan
 - 7 () Başka :
43. İlköğretim ve liselerde verilen dini bilgileri yeterli buluyor musunuz?
- 1 () Evet
 - 2 () Hayır
 - 3 () Fikrim yok.
44. Kültür ve tahsilin dini inançlar üzerindeki etkisi sizce nasıldır?
- 1 () Zayıflatıcı etkisi var.
 - 2 () Sağlamlaştırıcı etkisi var.
 - 3 () Hiçbir etkisi yoktur.
 - 4 () Fikrim yok
45. Aileniz üyeleri ile sohbet ederken bizzat kendiniz, hangi sıklıkla din ve dini faaliyetlerden bahsedersiniz?
- 1 () Düzenli olarak
 - 2 () Bazen
 - 3 () Hiç.
46. Dindarlık bakımından kendinizi nasıl tanımlarsınız?
- 1 () Çok dindar
 - 2 () Orta derecede dindar
 - 3 () Dinle az ilgili
 - 4 () Dinle hiç ilgisi yok
47. Sizce, anne-babanız dindarlık bakımından hangi gruba girer?
- 1 () Çok dindar
 - 2 () Orta derecede dindar
 - 3 () Dinle az ilgili
 - 4 () Dinle hiç ilgisi yok
48. Sizce, Trabzon dindarlık bakımından hangi gruba girer?
- 1 () Çok dindar
 - 2 () Orta derecede dindar
 - 3 () Dinle az ilgili
 - 4 () Dinle hiç ilgisi yok
49. Trabzon'u ahlaki yönden nasıl görüyorsunuz?
- 1 () İyi
 - 2 () İyiye gidiyor
 - 3 () Normal
 - 4 () Kötüye gidiyor
 - 5 () Kötü
50. Sizce, aşağıdaki kazanç yollarından hangileri meşru (helâl) kazanç yollarıdır? (Seçenek sınırlaması yoktur.)
- 1 () Çalışarak kazanmak
 - 2 () Kumar, piyango, toto vs. gibi şans oyunları.
 - 3 () Miras yolu.
 - 4 () Faize para yatırmak.
 - 5 () Zengin biri ile evlenmek.
 - 6 () Bu yolların hepsi meşrudur.

51. Zengin olmak ister misiz?
 1 () Evet , Neden :
 2 () Hayır, Neden :
 3 () Fikrim yok.
52. Herhangi bir durumda aşağıdaki hayır işlerinden hangilerini yaparsınız? (Seçenek sınırlaması yoktur.)
 1 () Mevlüt okutma.
 2 () Hatim indirme veya indirtme.
 3 () Sadaka verme veya parasal yardım.
 4 () Hiçbirini yapmam.
53. Zor bir durumda aşağıdakilerden hangilerine inanır ve müracaat edersiniz? (Seçenek sınırlaması yoktur.)
 İnanç Başvurma
 1 () () Büyü yaptırmak.
 2 () () Kurşun döktürmek.
 3 () () Muska yazdırmak.
 4 () () Yatır ziyaretine gitmek.
 5 () () Nazar ve göz değmesi.
 6 () () Cin çarpması
 7 () () Din Görevlilerine (Müftü, Cami İmamı vs.) gitmek.
 8 () Başka :
 9 () Hiçbirine gitmem.
54. Bir iş yerinde çalışanların ibadetlerini rahatlıkla yapabilmeleri, üretimi sizce hangi yönde etkiler?
 1 () Olumlu yönde etkiler.
 2 () Olumsuz yönde etkiler.
 3 () Hiç etki etmez.
 4 () Fikrim yok.
55. Alış veriş yaparken kimlerden alış veriş yapmayı tercih ederdiniz?
 1 () Dindar olandan
 2 () Dine karşı ilgisiz olandan
 3 () Benim için fark etmez
 4 () Fikrim yok.
56. Şu anda elinize önemli bir miktarda para geçse bununla ne yapmak ister siniz? (Sadece bir maddeyi işaretleyiniz.)
 1 () Ticaretle uğraşırım.
 2 () Bankaya yatırır, faiz alırım.
 3 () Önemli bir kısmını ihtiyaç sahiplerine veya fakir çocukların eğitimine bağışlarım.
 4 () Kâr ortaklığı yapan faizsiz finans şirketlerine yatırırım.
 5 () Cami, Kur'an kursu, yol yapımı ve hayır kurumlarına bağışlarım.
 6 () Politik faaliyetler için kullanırım.
 7 () Başka. (Yazınız) :
57. Eşinizi seçerken aradığınız en önemli özellik nedir?
 1 () Güzel ahlak ve namus
 2 () Zenginlik, iş, itibar vs.
 3 () Dindarlık
 4 () Güzellik
58. Evlenirken resmi nikah yanında dini nikah da yaptırır mısınız?
 1 () Evet, Neden :
 2 () Hayır, Neden :
 3 () Fikrim yok.
59. Başka bir dine inanan biri ile evlenmekte bir sakınca görüyor musunuz?
 1 () Evet, Neden :
 2 () Hayır, Neden :
 3 () Fikrim yok.
60. Evlilik öncesinde kız erkek ilişkilerini normal karşılar mısınız?
 1 () Evet 2 () Hayır 3 () Fikrim yok.
61. Aile reisi, dini ve geleneksel nedenlerle aile üyelerinin giyimine müdahale eder mi?

- 1 () Evet 2 () Bazen 3 () Hayır
62. Doğum kontrolüne taraftar mısınız?
- 1 () Evet 2 () Hayır 3 () Fikrim yok.
63. Cevabınız "hayır" ise bunun nedeni aşağıdakilerden hangisidir?
- 1 () Doğum kontrolü dinimizce ve ahlaken sakıncalı.
- 2 () Çocuk sayısının fazlalığı, aile dayanışması ve istikbal için garanti teşkil eder.
- 3 () Erkeklik çocuk fazlalığı ile belli olur.
- 4 () Ülkemizin varlığı için fazla nüfus gereklidir.
- 5 () Allah yaratırken onun rızkını da yaratmıştır.
- 6 () Gelenek ve göreneklerimize ters düşer.
- 7 () Tarımsal ekonomik düzende çocukların iş gücünden yararlanılır.
- 8 () Başka :
64. İçki kumar gibi alışkanlıklar hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 1 () Daima kötüdür.
- 2 () Çoğunlukla kötüdür.
- 3 () Bazen kötüdür.
- 4 () Asla kötü değildir.
65. Müslüman bir ülkenin siyasetçilerinden İslam inancına göre yaşamalarını beklemenin gerektiğini düşünüyor musunuz?
- 1 () Evet 2 () Hayır 3 () Fikrim yok.
66. Seçim zamanlarında her hangi bir partiye oy verirken, oy verdiğiniz partinin dine önem vermesine dikkat eder misiniz?
- 1 () Evet 2 () Hayır 3 () Fikrim yok.
67. İslam dini gelişme ve kalkınmaya engel midir. ?
- 1 () Evet 2 () Hayır 3 () Fikrim yok.
68. Televizyon ve radyodaki dini yayınları izliyor musunuz?
- 1 () Devamlı izlerim. 2 () Ara sıra izlerim. 3 () Hiç izlemem.
69. (Eğer izliyorsanız) Bu yayınları yeterli buluyor musunuz?
- 1 () Evet 2 () Hayır 3 () Fikrim yok
70. Dini konularda hazırlanmış video, cd, kaset vs. dinler misiniz?
- 1 () Evet 2 () Hayır
71. Ailenizde veya çevrenizde en çok konuşulan konu nedir?
- 1 () Güncel
- 2 () Dini konular
- 3 () Türkiye meseleleri
- 4 () Gelecek ile ilgili düşünceler
- 5 () Spor
- 6 () Başka :
72. Dernek ve örgütlere üyelik durumunuz aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?
- 1 () Meslek Kuruluşu (Sendika vs.)
- 2 () Cami, Kur'an kursu yaptırma derneği
- 3 () İmam Hatip yardım derneği
- 4 () Memleketle ilgili dernekler
- 5 () Siyasi, Kültürel, Sanatsal, Spor derneği
- 6 () Hiçbiri
73. Dini yaşantınızda en etkili kimdir?
- 1 () Ailem 2 () Öğretmenim 3 () Din Görevlileri (Müftü, Cami İmamı vs.)
- 4 () Şeyh, Mürşit vs. 5 () Arkadaşım 6 () Başka :
74. Herhangi bir sıkıntınız olduğunda ilk başvurduğunuz kimdir?
- 1 () Ailem 2 () Öğretmenim 3 () Din Görevlileri (Müftü, Cami İmamı vs.)
- 4 () Şeyh, Mürşit vs. 5 () Arkadaşım 6 () Başka :

75. İnsanlarla dini konuları tartışır mısınız?
 1 () Sık sık tartışırım 2 () Bazen tartışırım 3 () Hiç tartışmam
76. Sizce bir müslüman nasıl olmalıdır?
 1 () Doğru, dürüst ve kalbi temiz olmalı.
 2 () İnançlı olup ibadetlerini aksatmamalı.
 3 () İbadetlerini aksatsa bile inancılı olmalı.
 4 () Topluma ve insanlığa faydalı olmalı.
 5 () Başka :
77. Sizce Türkiye’de önemli işleri yapanlar kimler?
 1 () Devlet ve siyaset adamları
 2 () Din adamları
 3 () Bilim adamları
 4 () Eğitimciler
 5 () Cemaat veya tarikatlar
 6 () Başka :
78. Başkaları sizi dini açıdan nasıl görür?
 1 () Çok dindar 2 () Dindar 3 () Dine ilgisiz
79. Size göre dini gereklere uygun bir biçimde yaşamamanın yolu nedir?
 1 () Bir şeyhe veya mürşide bağlanmak.
 2 () Bir dini gruba (cemaate) girmek.
 3 () Dini inançlara önem veren dernek ve vakıfları desteklemek.
 4 () Herhangi bir dini gruba girmeden insan kendi bilgi birikimi ile dinin gereklerini yerine getirebilir
 5 () Başka :
80. Herhangi bir dini grubun faaliyetlerine katılıyor musunuz?
 1 () Evet 2 () Hayır
81. Cevabınız “evet” ise; Bu faaliyetlere katılma nedeniniz nedir?
 1 () Dini yaşamak
 2 () Çevre genişletmek
 3 () Aile isteği
 4 () İşlerim iyi olsun diye
 5 () Dini grubun önderini beğendiğim için
 6 () Başka :
82. Bu faaliyetlere katılma oranınız nasıldır?
 1 () Haftada bir
 2 () İki haftada bir
 3 () Ayda bir
 4 () Ara sıra
 5 () Çok az
83. Bu faaliyetlere katılmanızda kim etkili oldu?
 1 () Ailem 2 () Kendim 3 () Dini grubun önderi (Şeyh, Mürşit vs.)
 4 () Arkadaşım 5 () Komşum 6 () Başka :
84. Kaç yıldan beri bu faaliyetlere katılıyorsunuz? 1 () 1-5 yıl 2 () 6-10 yıl 3 () 11 yıl ve üstü
85. Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

* Anketimiz sona ermiştir. İlginize teşekkür ederiz...